

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

9 – 15 decembrie 1998
(Anul XXXI)

49

NICHITA STĂNESCU

– 15 ani de la moarte –

(pag. 3)

ȘCOALA CENTRALĂ DE FETE

O evocare de
Annie Bentoiu

(pag. 12-13)

DIAGONALE
de Monica
Lovinescu
(pag. 7)

Polemici

Cîta latină știau
corifeii Școlii
Ardelene? Multă!

(pag. 10)

Pericle MARTINESCU:

Perle și molozi

(pag. 14-15)

DESPRE
VIOLENȚĂ
ȘI
MARXISM
(pag. 20)

Înmormîntarea
pictorului
Țuculescu
(pag. 16-17)

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Doi poeți

NICHITA STĂNESCU și MARIN SORESCU au plecat dintre noi în aceeași lună decembrie, unul cu cincisprezece, altul cu doi ani în urmă. Au fost considerați nu numai vîrfuri ale generației lor, dar și, într-un anumit fel, polii ei poetici, într-atît de remarcabile au părut diferențele dintre ei. Aceste diferențe există, fără îndoială, și au fost demult consacrate chiar de către manualele școlare. Nu e cazul să stăruim. Aș vrea să mă refer în editorialul de astăzi la ceea ce îi apropie pe cei doi poeți, lucru mai rar observat, dar care acum, cînd îi putem privi în perspectiva istoriei literare, devine deopotrivă de evident ca și ceea ce îi desparte.

Să nu uităm că debutul și, pînă la un punct, prima parte a activității lor coincid cu emergența noii poezii lirice din anii '60. Proletcultismul își încheiase socotelile. Marea lirică interbelică începea să fie redescoperită. Nu încă și lirica universală a secolului XX, care fusese și ea pusă sub cheie în deceniul precedent. Se vede bine, dacă răsfoim parodiile din *Singur printre poeți*, care era cultura literară a tinerilor autori români formați în scurtul interval de tranziție dintre marele dogmatism și mica liberalizare. Ca reacție la versificația transparent reportericească, impregnată ideologic de clișeele comuniste și orientată aproape exclusiv propagandistic din anii '50, dar și sprijinită discret de o cenzură care părea să înțeleagă că evazionismul e preferabil criticii sociale și morale, poezia noii generații reînnoadă brusc cu modernismul de dinainte de război. De aici, caracterul uneori "abstract", dificil, purist al limbajului, tot de aici, tematica "filosofică", pretențioasă și elitistă. La Nichita Stănescu, acestea se văd cu ochiul liber. Oricît ar părea Marin Sorescu a se "abate" de la această paradigmă a generației, el se înscrie totuși în ea, chiar dacă, de pildă, filosofia lui ia calea fabulei lirice iar limbajul pe aceea a expresivității orale. Nici Stănescu nu e, indefinitiv, un poet cu adevărat ermetic, nici Sorescu, unul cu adevărat popular. Ambii evadează într-un esopism tolerat: doar că unul îl alege pe acela conceptual, în registru stilistic înalt, iar al doilea, pe acela parabolic, al poveștii cu filc, în registru jos. Toată poezia generației arată așa, esopică și evazionistă, cel puțin o vreme. Revirimentul naționalist, de după 1964, nu face decît să adauge *remake*-ului modernist pe acela tradiționalist (la urma urmelor, tradiționalismul interbelic - Blaga, Pillat, îndeosebi - nu era decît stilizarea modernistă a unei tematici tradiționale) și vag religios (la Ion Alexandru) sau protocronic (la Ion Gheorghe).

Mai surprinzător este să constatăm că există unele similitudini la nivelul "evoluției" interioare, al destinului poeziei celor doi. Simplificînd oarecum lucrurile, iată, punctul de plecare este la amîndoi "livresc", literar; intervine, la un moment dat, o discontinuitate, o ruptură, în urma căreia poezia lor adoptă o conduită existențială mult mai bine marcată. Primul Nichita Stănescu e ludic, metapoetic (*11 elegii*), conștient de inovațiile sale și chiar tentat de exercițiul *retro* (*În dulcele stil clasic*). *Nodurile și semnele* dau tonul unei poezii mai cumînți, dar poate mai profunde. În orice caz, mai dramatice. Angoasele, ca și necunoscute în *Laus Ptolemaei*, pun stăpînire pe sufletul liric al poetului. Primul Marin Sorescu e acela al parodiilor și al parabolelor: sentimentul e mediat literar, "filosofic" și dotat cu morală; autorul se joacă pe sine sub chipuri diferite. Gradul de personalizare a acestei comedii triste cu măști vesele crește în lirica vădit memorialistică din *La Liliaci* spre a atinge apogeul în poemele din ultimii ani, net confesive, directe și tragice. Precum se poate remarca, ambii poeți se caută pe ei înșiși, urmînd un traseu asemănător: de la o lirică indirectă, de roluri, în care predomină o anumită concepție despre poezie, la o lirică directă, personală și tot mai dezinteresată de ludicul metapoetic de la începuturi. Nu-mi dau seama deocamdată în ce măsură acest traseu e valabil și pentru colegii de generație ai celor doi. Ileana Mălănciuc, Constanța Buzea, Cezar Baltag, Ana Blandiana sau, dintr-o generație anterioară, dar afirmată în același timp, St. Aug. Doinaș par a respecta regula. Excepția cea mai evidentă e Ion Alexandru, care, devenit *Ioan*, parcurge drumul exact invers, de la autenticitatea biografică frustră din *Cum să vă spun* la somptuozițitățile artificiale ale *Imnelor*.

CONTRAFORT

de *Mircea Mihaiescu*

Vizitele trec, întrebările rămân

MARE inghesuială la vârf - și încă ce vârf! - în Vestul României. În zilele premergătoare lui 1 decembrie, Regele Mihai s-a aflat la Timișoara, iar domnul Emil Constantinescu la Arad. Rareori am avut impresia că între cele două județe a existat un baraj mai înalt și o atmosferă mai diferită. Deși învecinate, cu capitale despărțite doar de 50 de kilometri, între Arad și Timișoara s-a ivit, ca prin farmec, o imensă neconcordanță de atmosferă și de stil. Zidul despărțitor a fost creat, irevocabil, de declarațiile celor doi oaspeți. Fiecare dintre ei a fost extrem de ferm în a preciza că nu se va întâlni cu celălalt. E greu de spus că propozițiile conțineau vreun element de ostilitate, în sine. Dar că vechea simpatie dintre Rege și dl. Constantinescu s-a topit, e limpede. În timp ce dl. Constantinescu se visează tot mai mult soluția ideală și definitivă pentru fericirea românilor, Regele pare să fi renunțat - de o va fi având cândva - la visul de a se reîntoarce pe tronul țării.

Dl. Constantinescu - obosit, îmbătrânit înainte de vreme, excedat de povara pe care o are de dus în spinare - a sosit la Arad, direct de la Bruxelles, unde a mai dat câteva lecții de democrație Occidentului, cu dorința vădită de a-și repara, înainte de sărbătoarea de la 1 decembrie, imaginea destul de deteriorată. "Creier" al Marii Uniri, prin intelectualitatea românească extrem de activă în epocă, Aradul a fost întotdeauna un oraș al unui soi de avangardism politic. (Citiți-l pe Caragiale, prieten al unioniștilor arădeni!) Nu e de mirare că dl. Constantinescu a dorit ca omagiul adus acestui "Oraș al Unirii" să fie perceput ca un semn de simpatie față de cei al căror vot, în 1996, a cântărit greu în alegerea sa.

Din păcate, lucrurile au stat puțin diferit. Sosit la Arad mai degrabă ca să intimideze decât să omagieze, dl. Constantinescu, înconjurat pretutindeni de trupele speciale și de armată, a făcut, după cum îmi spunea telefonic un prieten arădean, "vizită de ocupant, și nu de prieten". Slăbiciunea d-lui Constantinescu pentru exhibarea forțelor militare e binecunoscută de-acum. Chiar parada de la 1 decembrie (criticată de mulți, din cauza cheltuielilor imense presupuse, într-o situație mai mult decât critică a economiei naționale) este într-un tot semnificativ în acest sens.

Al doilea element care a rețezat entuziasmul localnicilor în fața ilustrului vizitator a fost refuzul acestuia de a ține o conferință de presă. Pretextând "o răceală și o răgușeală rebele", dl. Constantinescu s-a rezumat la câteva cuvinte circumstanțiale, mult și ironic citate de presă, în care își exprima respectul față de "corectitudinea și spiritul de sacrificiu al arădenilor". Merți, astea le putea spune, pe același ton, și Ceaușescu! Arădenii ar fi vrut, cu acest prilej, să întâlnească un personaj politic din care au făcut un adevărat erou, și de la care așteptau mult mai mult decât dextera mânăuire a limbii de lemn. N-au întâlnit decât un personaj dezorientat, mărșăluind comic printre șirurile de soldați, jandarmi și ofițeri SPP, refuzând, fobic, orice contact direct cu cei al căror vot l-au transformat dintr-un obscur profesor de geologie în omul numărul unu al țării.

Mai puțin plăcute - și neașteptate pentru omul care considera că nemulțumirile populare sunt o invenție a presei au fost hui-duielile, ba chiar, din nefericire, injuriile și, vai, scuipăturile la care s-au dat unii arădeni: forme cam fruste de exprimare, dar dezamăgirea gloatei ia întotdeauna forme șocante. Arădenii nu doreau, desigur, linșarea omului-președinte, ci doar să-i transmită imensa, organica, viscerală lor dezamăgire față de un politician care le-a înșelat cinic așteptările. "Acest om este un hoț parfumat!" - iată propoziția-cheie, care a făcut imediat ocolul Aradului, și care explica de ce dl. Constantinescu a refuzat cu obstinație să intre în dialog cu presa.

Lesne de înțeles și de ce ziarele arădene și-au exprimat direct frustrarea. Pentru că președintele țării nu vine în fiecare zi la Arad, iar întrebările ce i le aveau de pus conțineau destule elemente de... culoare locală. De pildă, "Observer" publică pe prima pagină, interpelările pe care ar fi vrut să le adreseze d-lui Constantinescu, dar pe care n-a avut prilejul să i le facă, din lipsa combatantului de la datorie: "Una din întrebări urma să clarifice participarea sau neparticiparea lui Dragoș Constantinescu - fiul președintelui - la înființarea unei afaceri la Duty Free Shop-ul de la Turnu, iar cealaltă să lămurească implicarea sau neimplicarea președintelui în cazul Branc, primarul suspendat al Aradului". Vizitele trec, întrebările rămân. Spre a sugera un posibil răspuns, același ziar arădean ilustrează prima pagină cu o fotografie în care dl. Constantinescu se întreține amical cu d-na Hermina Branc, soția primarului suspendat și invizibil al municipiului.

Dintr-un sperat triumf, vizita la Arad a d-lui Constantinescu s-a transformat într-o lamentabilă înfrângere. Vizibil marcat de primirea ostilă ce i s-a făcut, președintele le-a amintit arădenilor de imaginea lui Ceaușescu, scrutând cu privirile rătăcite mulțimea tălăzuind sub balconul din fața comitetului central. Nici urmă de politicianul cigur de bine și de călugărul Vasile, nici urmă de omul de stat și televiziune ce scotea, printr-un hocus-pocus politicianist, din pălăria serviciilor secrete, soluții magice la toate problemele care-i frământau pe români, ba chiar și la cele la care aceștia nu se gândiseră niciodată.

Cu totul alții au fost termenii în care s-a desfășurat vizita Regelui Mihai. Cine ar fi trecut, neavertizat, prin Piața Operei, în după-amiaza de sâmbătă, 28 noiembrie, ar fi avut impresia că în România s-a reinstaurat monarhia: într-un entuziasm pe care bănațenii l-au arătat întotdeauna Regelui, în momentele dezvelirii statuii lui Ferdinand, întregitorul timișoreni au ascultat melodia imnului regal, care a răsunat peste întreaga Piață a Operei. Câtă diferență între limba de lemn constantinesciană și cuvintele simple, cu adevărat maiestruoase ale Regelui! E diferența între activismul politicianist și normalitatea dobândită în secole de demnitate.

Simbolic și, cine știe, premonitoriu, Rege a primit un grup de locuitori ai Săvărsinului, localitatea din județul Arad în care se află castelul în care Mihai de România s-a retras pe timpul "grevei regale". Sosiți împreună cu primarul lor, săvărsinenii i-au conferit Regelui titlul de cetățean de onoare și l-au rugat să vină cât mai repede să se stabilească alături de ei, în castelul care-i revine de drept. Nu mă miră că presa național-comunistă s-a grăbit să califice vizita regală drept încă un episod în încercarea de a destrăma țara. O prostie imensă, dar din care acești ciocli politici își fac un capital imens. Problema fundamentală a României de azi nu e cea a unității - orice om normal vede în unitate un lucru indiscutabil. Problema fundamentală e aceea a guvernării țării. O clasă politică iresponsabilă și hrăpăreață, o structură statală învechită și esențialmente represivă primejdiesc infinit mai mult viabilitatea țării decât o fac cei desemnați, din înaltele oficii resentimentare, "dușmanii țării". În această direcție trebuie să se desfășoare discuțiile: nu ce facem din România, ci din statul român! Dacă nu vom înțelege că între cele două realități - geografic-spirituală și politic-administrativă - există o imensă diferență, vom orbecăi pe aceleași cărări care se infundă în mlaștina sărăciei și a neputinței.

Așadar, două momente, în felul lor, istorice: vizita unui președinte în plină derivă, încolțit de adversari și contestat de susținătorii de ieri, și cea a unui Rege în care destui români continuă să vadă un simbol al unității naționale. Ce ne va mai rezerva istoria, vom vedea!

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

CUM o fi arătând copila care răspunde acasă la porecele gugustiuc și domnișoară, și care o fi numele său întreg rămâne să aflăm altă dată. Nu mai aștept acum fotografie și date, caligrafia de elevă în primele clase

și poeziile cu teme gingașe spun totul despre sufletul ei frumos, despre intuiția și despre talentul ei. Ne-a scris în vacanța din aprilie, și cum rubrica aceasta nu șomează niciodată, plicului ei i-a venit rândul abia acum, între Sfântul Nicolae și Moș Crăciun. Deduc dintr-un rând că nu este prea mult de când *i se citeau* sonete și ei îi plăceau, iar primele poezii proprii probabil că i le-a dictat mamei... Dar din dar, aș zice, căci plăcerea de a-i publica acum, aici, câteva poezii, ține de *minune*. Cititorul este rugat să parcurgă cu răbdare versurile până la ultimul, și va fi răsplătit și uimit. *Păpădia*: "Ca o felie de pepene galben/ Luna răsare./ Codițe de iepuri/ Se mișcă prin iarba:/ E păpădia,/ Ca părul scurt și zburlit/ Al primului meu coleg de bancă."/ *Prunele*: "Negre,/ Cu pelerine lucioase,/ Prunele au început să îmbătrânească./ Până au ajuns aproape de capătul vieții./ Viermișorii din ele sunt, oare,/ Bărbați și femeie./ O întreb pe bunica,/ Iar ea se mănăie": *Cred că oamenii*: "Cred că oamenii/ Ucid zi de zi./ Cum strâng pumnul/ Cum ucid aerul."/ *Timpurile*: "Mama imi zice: *În curând vei fi singură!*/ Amândouă știm să desenăm/ Singurătatea/ În formă de lună./ Dar numai mama știe/ Ce este singurătatea."/ *Lumea scrisă*: "Pe cer a fost scrisă lumea,/ Dar ea a căzut mai jos./ Pe lume sunt scrise florile./ Dar ele n-au stat cum au fost puse./ Scrise au fost cu penița plină/ De râuri./ De mări./ De oceane./ Dar ele au căzut tot pe lume./ Și atunci când nescrisă era./ Și acum când e scrisă./ Ea tot lume se numește."/ Mare poet e Dumnezeu!" (*Lana D.*, București) ● Aspre și nedrepte cuvintele care însoțesc *Falsul reproș!* Este adevărat că nu cazi în extaz citindu-l, dar nici nu poți trece pe lângă el cu indiferență. (*Cristian*, București) ● Nu știu dacă am apucat să vă mulțumesc pentru volumaș. O fac, iată, precizând că textele cele noi sunt la fel de palide artisticeste ca și cele vechi. La observația că aș avea pretenții, cum este și firesc, dv. vă autoliniștiți în schimb cu ideea *că toți au fost cândva începători*. Nu-mi dau seama cât de adânc în timp este acel *cândva* în ceea ce vă privește. (*Cecilia Gabriela Feier*, Petroșani) ● V-am mai răspuns și rămân la părerea mea. Remarcabilă mi se pare *Rugă*, scrisă acum zece ani. Versurile *Ajută-mă-nceț, Doamne/ Și răbdă slabiciunile și indisciplina mea launtrică* aproape că mă scutesc a vă răspunde la multe și aculele întrebări care vă asediază. Se spune că Dumnezeu îl ajută pe om, dar nu-i pune și-n traistă. Indisciplina launtrică, pe care v-o recunoșteți în tinerețe, nu s-a rezolvat de la sine. (*Ion Moldovan*, Oradea) ● Spuneți senină și plină de speranță: "contez mult pe obiectivismul opiniilor dumneavoastră". Chiar așa?, când *obiectivism* înseamnă, de fapt, atitudine de falsă obiectivitate, de pretinsă nepărtinire, de renunțare la orice luare de poziție, la orice apreciere critică...? Altfel, stări de spirit remarcabile și versuri frumoase în *Teatru, Identitate, Padurea, Eu*. (*Loredana Șuta*, Satu Mare) ● O sensibilitate voiculesciană cristalină, puterea de a te căi tu pentru păcatul de a fi fost de față, neputincios, la uciderea inocenților, încercarea de a venera și a da ecou sentimentului de milă pentru sacrificai, toate acestea într-un text armonios, clasic, n-aș spune naiv, ci pe nedrept și prematur expirat din gustul lumii, dar care ar lucra cu mult folos în copilăria copiilor de-acum, căci nu toți, din varii motive, se dau în vânt după computere și violențele de pe micul ecran. Poezia *De ce plâng mieii* rămâne, vrând-nevrând și paradoxal, locatarul unui suprapopulat azil nostalgic ideal, împreună cu autorul ei. (*Emanuel Măracinescu*, Rm. Vâlcea) ● Dedicat, primul *Celor ce au să le mor* (sic!) și al doilea *Celor ce au să fie cu mine*, intitulat *Frica de-a te lupta cu îngerul și Bătrânul meu poem* va dezvălui gustul adânc cultivat pentru stări de spirit abisale. Cititorului comod i-ar trebui o virtute, pe care însă n-o are, de a urmări vers de vers efectul de substanță, răbdarea de a i se revela ciudata construcție. Mi s-a părut că turmul dv. poetic are multe ferestre oarbe, crăpături, zone în surpaze, fanfome și duhuri sfielnice, umbre dar și stridente cu tot dinadinsul. (*Simon Simeon*, Fetești) ● "Un cântec eu ți-am daruit/ O prea frumoasă doamnă/ Un strop de dor pe un refren/ La tine mă îndeamnă/ Încât aș vrea să mă strecor/ Să-ți simt suflarea ta plăpândă/ În locul tău aș vrea să mor/ Ființa mea cea blândă/ În lumea aspră printre nori/ Tu singur stai pe lună/ O stea să fiu să luminez/ A ta inimă bună". Fără comentariu! (*Constantin Iulian*, Guguștiuc-Sat Vechi, Vrancea) ● Fiecare poem intră și rămâne parte componentă a unor mari ceremonii ale sineiului, cum bine spuneți la un moment dat. "Ești mereu același/ nu evadezi din cercul umbrei/ iar ea este mereu înainte/ și o urmezi urmându-te/ Rostind vei fi în nimic/ cheagul a toate crescător/ ca un sămbure de născare-ncins/ și care tipă și crapă/ coaja lui de piatră/ și se goleşte de gol/ Ești același/ dar alungat în alt gând/ de-aceleași chinuri antipodice/ hibrid simbol/ în carne cu harul tăcerii/ ca un semn al tresviei". Nu toate cuvintele îmi sună mie bine, întregul la care lucrați este deocamdată închis, acoperit, și o intervenție pe text, acum, cred că ar fi prematură. Va veni o vreme când se va pune pe treabă unealta de cremene a selecției auctoriale (*Adriana Iona*, Navodari).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanta Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Adriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL:romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO; BIC.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

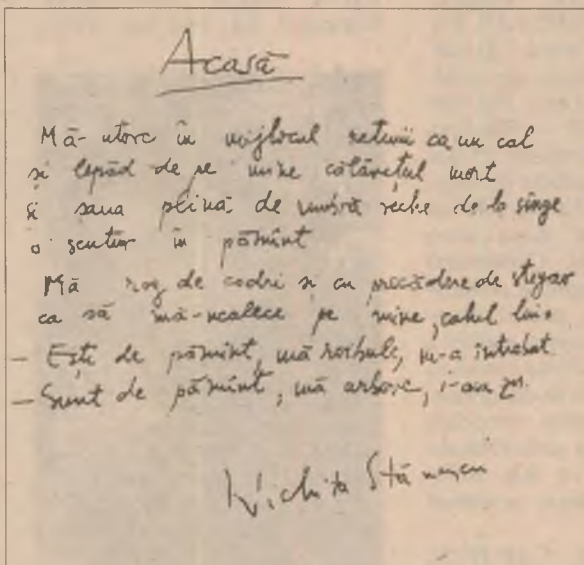
Tristetea nedesăvîrșirii

INDISPUS de strigătele tribale ale adulților lui "Nichita" și oripilat de tendința de constituire a mitului său, a încă unui mit care, precum cel al lui Eminescu - să paralizazeze spiritul critic și să îmbalsameze pe poet, am parcurs, mărturisesc, cu teamă studiul lui D. Dimitriu, *Nichita Stănescu - Geneza poemului* (Ed. Univ. A.I.Cuza, Iași, 1997). Trebuie să recunosc, din capul locului, că am fost scutit, citindu-l, de galimatiasul obișnuit al criticilor de toată mîna, al tuturor nechemațiilor ce și-au făcut un titlu de glorie din a se pronunța - măreț și avîntat - asupra poeziei lui Nichita Stănescu. D. Dimitriu a găsit - lucrul cel mai însemnat la un critic și rareori întîlnit la unul care se ocupă de poetul Nichita Stănescu - tonul adecvat. E un ton reținut, european, și el trebuie pus în legătură cu senzația de scrutare civilizată a maruntaiei operei. E tonul în care se simte simpatia eleganta și nobila și nu o perpetua și idioată incitare plebee.

Daniel Dimitriu a intuit - și faptul îi confirmă aptitudinile critice - chestiunea nodală a creației lui N. Stănescu, obsesia lui secretă și anume *realitatea însăși a poeziei*. La nici un poet român - susține autorul - nu se poate întîlni o atît de insistentă raportare la ceea ce e cuvîntul și ce e poezia, la ființa vorbitoare și la poet. D. Dimitriu a înțeles

La Onești, cu Th. Ciobanu și V. Mașek (1978)

repede ceea ce și astăzi mulți întîrzie să înțeleagă - că adevărata problemă - în ce-l privește pe N. Stănescu - este face-re-a poeziei și nu sensul acesteia. Ceea ce contează este actul în sine al facerii, punerea în ființă, spectacolul propriei ei impure zămisliri. Teoretic și practic vorbind, pentru N. Stănescu creația poetică e un proces semiotic neîncheiat, o acțiune generatoare, act și nu obiect. Realitatea poeziei este, în primul rînd, realitatea facerii, sensul rămînînd în zona virtualităților. Auto-definindu-se continuu, poezia există doar pentru a-și dezvalui propria naștere. Aceasta e teza principală a studiului și explicația titlului ei și nu pot să nu fiu de acord cu ea cîtă vreme - într-o altă formulare și luminată altfel - am avansat-o printre primii în *Figura spiritului creator* (1978). Punctul acesta de vedere își dovedește nu numai justetea ci și capacitatea de simplificare și limpezire. Adoptîndu-l, vom trece cu ușurință peste problema apăsătoare a dificultății de abordare a unui discurs care a părut multora instabil, confuz, dezordonat, pe care ești înclinat ori cînd să-l parcurgi ca pe un text *dada* ori cu interesul acela al clinicienilor pentru textele autentic supra-realiste.

Și mai ales nu vom mai cădea în cursa în care au cazut cei mai mulți comentatori ai operei lui N. Stănescu, care, lăsînd la vedere indiciile unei formulări încă inteligibile, adică destinate a fi decodate - angajează pe cititori la un efort încor-

dat - și inutil - de înțelegere. Și asta pentru că, la N.S., poezia, deși nu comunică - are aerul că o face și ne obligă prin elementele formale, prin semnele de orientare lăsate la vedere, să o luăm în serios. Încredințîndu-și cititorii că are o finalitate și o destinație, ea invită și dă curaj. Și, astfel stimulați, cititorii și, printre ei, și cei profesioniști, au proiectat valuri de supoziții asupra textelor și și-au furnizat iluzia descifrării unor universuri, au aflat sensuri subtile metafizice în texte de o cerebralitate ruinată, dezlegate, în fond, de preocuparea de a comunica un sens. Ele figurează în mai toate volumele de critică intrucit N. Stănescu constituie - printr-un consens tacit, un teren de încercare a puterii interpretative. Analiza critică a ajuns cu mîndrie să descifreze reprezentări ontologice profund originale, să proclame rolul gnoseologic al fanteziei poetului, să deducă structuri sistematice, să identifice în limbajul obscur al unor versuri, semnificația unei replici exemplare date cutărui sau cutărui model celebru de gîndire, fie ea și hegeliană.

NU TREBUIE desigur să respingem - și nici D. Dimitriu nu o face - acest tip de demers critic care valorifica și sporește constelația de sensuri a operei

Sculptură de Paul Vasilescu

prin integrarea activă a conștiinței receptorului în procesul de semnificare. Dar nu putem să ne mistificăm într-atît încît să nu observăm că toate reușitele acestui tip de demers sînt consecința paradoxală a faptului că mașina lui de ipoteze e așezată greșit. Gloria însăși a poetului se fundează pe o neînțelegere. Așadar, principalul merit al tezei lui Daniel Dimitriu este acela de a așeza acolo unde trebuie, în unghiul corect adică, mașina de ipoteze, chiar dacă, procedînd astfel, s-a văduvit de plăcerea pe care ți-o dă totdeauna actul atribuirii de semnificații. În schimb, perspectiva aleasă i-a înlesnit lui D. Dimitriu elucidarea unor aspecte - aproximative pînă acum - ale devenirii lui Nichita Stănescu, ale evoluției producției sale poetice (a se vedea prima parte a lucrării), i-a dat prilejul de a ne oferi cea mai convingătoare de pînă acum explicație a "teoriei" *necuvintelor*, a relației specifice dintre cuvînt și poezie la N. Stănescu, a avantajelor nedesăvîrșirii poeziei, a stării neobosit ludice care trimite la momentul nașterii ei.

MAI MULT, pînă și analiza stilistică efectuată la toate nivelele limbii (prezentă în a doua parte a lucrării) devine interesantă și fecundă, căci e făcută tot din perspectiva *facerii* ca *dezgărire*, ca efort de atingere a stării pregramaticale a cuvintelor care realizează doar apropierea de sens, nu și sensul.

Poetul acesta stăpînit de "sentimentul năpraznic de întemeietor" a scos - susține D. Dimitriu - poezia română din impasul desăvîrșirii, dovedindu-ne că numai neîmplinirea stimulează cu adevărat.

Dar în ultimele volume ale poetului se instalase în text o tristete ciudată, care e, poate, tristetea nedesăvîrșirii. Pentru că N. Stănescu se simțea într-adevăr condamnat să facă pentru a nu desăvîrși nimic.

Această tristete a nedesăvîrșirii e începutul unui portret pe care D. Dimitriu îl va putea odată... desăvîrși.

Eugen Negrici

SEMNAL

de
Alex
Ștefănescu

Cărți primite la redacție

◆ GHEORGHE CRĂCIUN, VIOLEL MARINEASA, *GENERAȚIA '80 ÎN PROZA SCURTĂ*, Pitești, Ed. Paralela 45, col. 80, seria "Antologii", 1998. 610 pag., 39.000 lei. Antologie alcătuită cu seriozitate și bun-gust. Aproape toate textele din cuprinsul ei prezintă interes din punct de vedere literar, iar datele bio-bibliografice ale fiecărui autor sunt exacte. Se manifestă, totuși, o regretabilă tendință de uniformizare: prozatorii selectați (în număr de 43!) se succed în ordine alfabetică, iar fiecare dintre ei figurează cu câte o singură proză, indiferent de valoare.

◆ PAUL EUGEN BANCUI, *REMORA (JUCĂTORUL)*, roman, Timișoara, Ed. "Augusta", 1998. 420 pag. O aristocrată, Magdalena, răcită temporal în România comunistă, se căsătorește întâi cu un ofițer de Securitate, apoi cu un medic, Sasu, pentru ca în cele din urmă să aranjeze căsătoria lor cu femeii mai tinere decât ea, nu din generozitate, ci pentru că simte plăcerea să dirijeze viețile altora. După 1989, aceeași Magdalena îi ajută pe toți membrii clanului să se "privatizeze". Acesta este - doar schițat - complicității și artificialul subiect al unui roman de altfel bine scris, de un exeget visător al lumii românești.

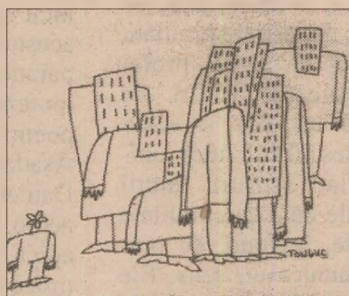
◆ GRID MODORCEA, *URMAȘII MOROMETILOR sau DESPRE LAUDA DE SINE*, dialog monerist, București, Ed. Alcris, 1998. 576 pag., 45.000 lei. Grid Modorcea povestește cum a făcut un film documentar despre urmașii lui Marin Preda din Siliștea-Gumești. El deschide numeroase paranteze pentru a-și denigra, într-un limbaj violent, și

Desen de LINU

dușmanii, și prietenii, fără discriminări, în stilul deja consacrat (din nefericire) de Paul Goma și Cezar Ivănescu. Impulsiv, nedrept, rău de gură și înclinat spre fanfaronadă, Grid Modorcea mai este - trebuie să o recunoaștem - și talentat, astfel încât reușește să enerveze și să captiveze în același timp.

◆ STELIAN TĂNASE, *L.A. VS. N.Y., jurnal american*, Iași, Ed. Polirom, col. "Ego", 1998. 324 pag. Nu este vorba doar de un jurnal de călătorie, ci și de o carte de idei. Stelian Tănase face parte dintre cei mai inteligenți "spioni" pe care i-a trimis vreodată România în S.U.A. ca să afle cum funcțio-

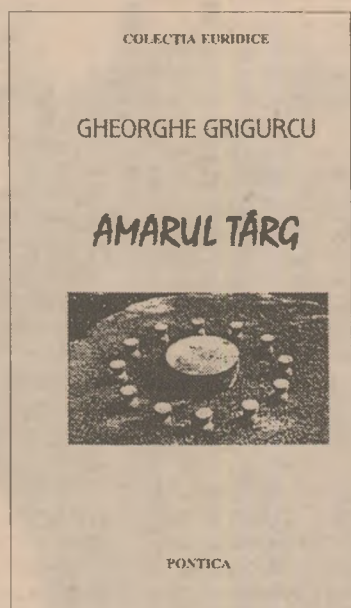

Desen de Tongus Yasar

nează civilizația americană. Mentea lui echivalează cu cea mai sofisticată aparatură de înregistrare și prelucrare a informațiilor.

◆ CORNEL REGMAN, *ÎNȚÎLNIRI CU CLASICI*, București, Ed. Eminescu, col. "Eseuri", 1998. 270 pag. Culegere eterogenă de studii, eseuri și cronici literare, scrise la vârste diferite (unele datează din 1945, altele din 1984!). Așa se explică de ce unele cuprind naivități juvenile, iar altele - observații de o subtilitate perversă.

◆ GHEORGHE GRIGURCU, *AMARUL TÂRG*, Bucu-

rești, Ed. Pontica, 1998. 88 pag., 5000 lei. Volum de versuri (care riscă să treacă neobservat, din cauza imensei cantități de texte valoroase pe care autorul o revărsa în ultima vreme în spațiul vieții literare). Gheorghe Grigurcu scrie de data aceasta despre "târgul" care îl ține prizonier de mai multe decenii. Reprezentarea sa

are, ca întotdeauna, fior metafizic: "La picioarele mele/ Jiul cel negru ca mâinile minerilor/ demonizatul rău în care nu-mi mai pot/ oglindi chipul nici ființa lăuntrică// obscuritate curgătoare ca și mine."

◆ NICOLAE IONEL, *RĂSĂRITUL CHIPULUI*, București, Ed. Cartea Românească, 1998. Poeme de inspirație mistică. Cel mai frecvent este exprimată fericirea renunțării la identitate: "Ușor mă fac preajmă, adiere de vânt, tăcere de crâng." Limba folosită (o "limbă extatică", după cum o caracterizează Al. Cistelean) este un joc de fragilități și transparențe. Totuși, poetul bruschează (delicat) topica, pentru a face "vizibile" cuvinte cărora în mod obișnuit nu li se dă atenție: "Nu va mai lutul vreodată atinge atâtă har și nedestrămăre a adorării, nu va mai sufla călca vreodată singur pe numai roua ființei."

◆ MARINA CAP-BUN, *OGLINDA DIN OGLINDĂ*, studiu despre opera lui I.L. Caragiale, Constanța, Ed. Pontica, col. "Universitas", 1998. 224 pag. Cartea constituie o surpriză plăcută. Autoarea (născută în 1962, în prezent lector la Catedra de Literatură Română a Facultății de Litere din cadrul Universității Ovidius Constanța), nu se lasă intimidată de dificultatea subiectului, deși recunoaște că nu i-a fost ușor să-l trateze: "A scrie despre Caragiale este ca și când ai trece printr-un tunel al groazei: îți place, dar te bucuri când l-ai părăsit." Analizele sunt precise și revelatoare, bazându-se pe o bine însușită filosofie a textului.

◆ GHEORGHE IZBĂȘESCU, *MUZA DIN TOMBERON (O trilogie: mica epopee apretată)*, Timișoara, Ed. Marineasa, Seria de poezie, 1998. 128 pag. Gheorghe Izbășescu are (încă) entuziasmul liric necesar pentru a înălța zmeiele poemelor până foarte sus. Datorită acestui entuziasm el pare un poet veșnic tânăr, dar și un intelectual imatur, atras de teribilisme de genul "La

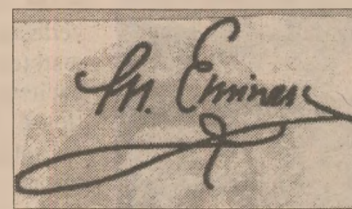
Stănești, cronicarul lui Ion Neculce a fost martor/ când Petru cel Mare a fost făcut knock out". (De altfel, titlul însuși al volumului divulgă dorința de a epata.)

◆ CIPRIAN ENEA, *CRĂCIUN FĂRĂ UNICORNI*, București, Ed. Fiat lux, 1998.

116 pag. La cei douăzeci și cinci de ani ai săi, Ciprian Enea debutează cu un volum de versuri care *sărbătorească existența* prin exuberanță și prin fast imagistic: "Noi eram frumoși și darnici,/ doi în contra infinitului,/ risipeam, setosi paharnici,/ Sfinți de Moși și rouă prin zenituri,/ voiam să zidim catedrale/ din poeziile inventate-n/ fântânile moarte de plectiseală,/ mergeam printre pietre/ cu tâmpile goale/ și când un ciob ne rănea fruntea,/ din ochii noștri comuni/ și din plete/ țâșneau/ trei picături de rouă/ și patru pasări violete."

◆ TUDOR NEDELCEA, *EMINESCU, ISTORICUL*, Craiova, Fundația "Scrișul Românesc", 1998. 304 pag. Nu se înțelege de ce Tudor Nedelcea

figurează ca autor al acestei cărți. În realitate, el este doar autorul unui studiu introductiv, celelalte texte - 200 de pagini - aparținând lui Mihai Eminescu. Oricum, volumul este eclipsat de o apariție anterioară, remarcabilă, datorată unor cercetători - Gh. Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu - care mai și dădeau dovadă de modestie, atribuindu-și doar meritul de a fi îngrijit ediția. Antologia realizată de ei are peste 1000 de pagini format mare și a apărut în 1988 la Iași, sub egida Universității "A.I. Cuza", cu titlul: *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*.

◆ TRAIAN ȘTEF, *RIDICOLUL*, Pitești, Ed. Paralela 45, col. "80", seria "Eseuri", 1998. 148 pag., 14.500 lei. Eseistul trece în revistă diferite opinii despre ridicol, citându-i cu aceeași încredere pe Platon, Daniel Vighi, Aristofan, Ion Vartic, Hegel, Octavian Paler

ș.a.m.d. În mod similar, delimitează insuficient comicul de grotesc, grotescul de ridicol ș.a.m.d. Impresia de ansamblu este că *răscolește* bibliografia, făcând să apară din când în când la lumină - și aceasta rămâne singura sa contribuție - idei uitate.

Au mai apărut

◆ Onisifor Ghibu în *corespondență*, cuvînt înainte, îngrijirea ediției, note, indici de Mihai O. Ghibu, București, Ed. Semne, 1998. Vol. I - 436 pag., vol. II - 430 pag.

◆ Ludovica Rebreanu, *Adio până la a doua venire*, epistolar matern, ediție îngrijită, prefată și note de Liviu Malița, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1998. 286 pag.

◆ Mircea Zăciu, *Viaticum*, ediție revăzută și adăugită, Cluj, Ed. Cartimpex, 1998, 286 pag.

◆ Valeriu Anania, *Poeme alese*, cu o prefată de Liviu Petrescu, Cluj, Ed. Dacia, 1998. 162., 23.460 lei.

◆ Dorin Tudoran, *Onoarea de a înțelege*, interviuri, București, Ed. Albatros, 1998. 692 pag.

◆ Florența Albu, *Petrecere*, poeme, București, Ed. Albatros, 1998. 100 pag.

◆ Ion Stratan, *De partea morților*, poeme, Ploiești, Ed. liberART, 1998. 144 pag.

◆ Toma George Maiorescu, *Proze* (Timpul iubirii, Timpul ispășirii, Timpul eternei reveniri), București, Ed. Vinea, 1998. 504 pag.

◆ Teodor Tanco, *Dicționar literar al județului Bistrița-Năsăud (1639-1997)*, Cluj, Ed. Virtus Romana Rediviva, 1998. 458 pag., 60.000 lei.

◆ Flavia Teoc, *Din casa lui Faust*, poeme, Cluj, Ed. Clusium, 1998. 56 pag.

◆ Raisa Boiangiu, *În zbuciumul vântului*, proză, Craiova, Ed. Vlad & Vlad, 1998. 128 pag.

◆ Gavrilă Bilașcu, *Șansa învinsului*, poeme (1987-1997), Sighetu-Marmației, Ed. Echim, 1998. 74 pag.

O “LEGENDĂ VIE” A POEZIEI

CRONICA LITERARĂ

de
Gheorghe
Grigurcu

DIN prea mare stăpînire de sine, din crisparea intelectului ce domină condițiile producerii poeziei, Mihai Ursachi prezintă nu o dată dezlănțirea, dezastrul, nebunia. E o eliberare secundă, prin aparență. O defulare artificios-sălbatică: “În nebunie și lumină/ părul se face mai alb decît neaua/ și singura cîntă = toată viața(...) și-mi spun: ai să poartă o dată uita/ că ai existat?// În nebunie și lumină (*Nebunie și lumină*). Viziunea sa apare învălăiată de un incendiu neronian, trecut, totuși, prin grila poeziei moderne: “Neconcepută făptură.../ Caii hieratici dau buzna-n odaie./ incendiu, incendiu! Flacăra pură/ acum și de-a pururi, acum și de-a pururi... Așa e.../ Tu mă întrebi ce e viața. Îți răspund/ că e scarlatină. Sau cercetează/ vreun tom oarecare - Ezra Pound/ sau orice. Caii, caii nechează,/ incendiu, incendiu! oh, caii hieratici, ei mușcă/ sălbatic, cu poftă și ură,/ inima lumii - pardos în cușcă./ Neconcepută făptură...” (*Divanul Cailor cu Inima, sau despre Scarlatină*). Dacă lumina e, conform unor simboluri arhaice, cunoaștere, inițiere, rebeliunea ei, ducînd la distrugere și “nebunie”, oare nu sugerează tocmai o răzmeriță a eului creator împotriva disciplinei ce și-a impus-o printr-un orgolios exces volitional? Iată demența cosmică: “Visez la strălucita logodnă/ a Cancerului cu Nebunia/ în zilele de aur ale lunii Mai” (*Meditația din Golful Francezului*). Sau o demență istorică, cu o românească localizare: “O mare de singe, una de păcură,/ Dunărea roșie, munții incinși în obezi de jăratec, și moartea/ purta un ciocan și o seceră: «Asta-ți e partea./ suflete-al meu» (Ce ardea pe un rug cît o măgură.)” (*Vernie*). Tentativa *nebuniei* pirice este cînd imblinzind, înfașisată cu o tandra săgalnicie de menestrele (“Vino, vreau sa te-nvălbun-ja./ pe cai delicioase și aberante/ am să te fac pentru-nția/oara pe insula florilor, Zante.../E singurul loc unde ceasul nu bate,/ vino, vom locui fără grija-n/castelul numit Voluptate./ cu turnuri înalte de-un stînjîn”

Zante, insula florilor), cînd redusă la “străluminarea” febricitantelor voluptăți silvatică (“Frunzișul virgin și vibrînd cu o/ fragedă febră «ne vom îneca/în pădurile fragede»” - *Cărare de roze*), cînd tratată printr-o alternanță de vilvătăi senzuale și de raze ofilite, căzătoare aidoma frunzelor întomnate, în drumul culegătorilor de cuvinte (*Talismanul*). Alteori se dezlănțuie precum un urlet, în tradiția neoexpresionismului șaizecist: “Cînd inima planetiei va plesni./ șuvoi imens de singe va potopi tot cerul./ și undeva, într-un ungher al nimicului./ eu voi urla: Cheia, dă-mi Cheia, dă-mi Cheia./ dar dă-mi o dată Cheia!” (*Cheia*). Cu cît conștiința elaborării textului e mai ascuțită, cu atît se ivește o mai mare poftă a ei de a se “relaxa” în incoerență violentă, zgomotoasă, frizînd haosul.

În măsura în care poezia ia naștere din “groaznică substanță” a Neantului proteic, matrice metafizică a creației (“Poezia o face Neantul, în întunecata-i dorință de a fi altceva” - *Navigatorul, sau Balada literaturii*), Mihai Ursachi manifestă, instinctiv, înclinația de a-i exorciza misterios-primejdioasă-i făptură prin cunoaștere. Desigur, o cunoaștere *sui generis*, care împrumută uneltele enigmei (*Inel cu enigmă* e titlul unui volum de versuri), care apelează la acea zonă a intelectului iluminat care este alchimia. Poetul nu cîntă, ci descîntă. Nu face, ci des-face și pre-face, ca un fabricant care urmărește chintesența, cristalul verbal, formula formulelor: “Printr-un foc nesfîrșit, de a cărui natură tratez în Opuscul/ socot că se poate obține cristal de cristal.../ *Res insesissima, Forma formarum*/ și care e totuși numai formulă,/ spre dezlegarea formulelor” (*Tripticul termenilor sau încercare asupra cuvintelor*). El e un alchimist inscenat, dar nu mai puțin

pregnant, așa cum un detectiv dintr-un film polițist, deși nu e un detectiv ajevea, poate fi mai expresiv decît prototipul. Așadar nu unul din membrii misterioasei tagme, ci un simbol al acesteia, oficiînd în numele Neantului ce se transmută, la rîndu-i, în Natură sublimă. După cum observă un exeget, veritabila *Opus magnus*, marea operă de alchimie, consistă aici în rostirea poetică însăși: “În marea Distilerie/ e o tăcere țiuitoare. Cuvintele, altfel sonore,/ dospesc în butoiul adînc al tăcerii./ Secunde de vieții s-aud picuri-picuri./ în recipient, în alambicuri./ Tevi intestinale, contorsionate, și țevi capilare/ captează domol în crisitalul retortei/ substanța aceea nebună, alcoolul secret din cuvinte./ *Spiritus Verbi*.../ (...) Și înecat în albastru soptii: «Sunt nebun»/ și-am vrut să rămîn, și-am rămas” (*ibidem*). “Nebunia” e, firește, pseudonimul inspirației, cochetăria translogicii vizionare, în care se cufundă, cu o voluptate autoscopică, autorul. Mai curînd o aspirație nostalgic-arzătoare decît o realitate sufletească a ființei sale severe, amenințate de uscăciunea supravegherii.

ÎN NUMELE acestei (im)posturi de alchimist, poetul se produce pe sine, în variante numeroase și deseori ingenioase. Aceasta nu e decît un travesti al controlului cerebral, al intelectului care-și tatonează limitele în raporturile sale cu ingenuitatea poeziei, prin urmare o dedublare fabuloasă a fabulosului aflat în impas. Prin hermetism, ezoterism, protocol inițiat, autorul își asigură o supraviețuire condiționată. El afectează, cu o grație trufașă, rigidă, știința și inștiința ce se interpenetrează în “elanul” spre absolut, proclama propria sa niagie discursivă, elaborată cu un entuziasm rece, care însă nu e mai puțin autentic, conținînd, în miezul său, visul (ingenuu, fraged prin definiție) al realului pus în paranteză: “Știm tot despre toți! Știm tot despre tot!/ Știm totul despre nimic. Știm nimic/ despre totul. Nimic despre nimic./ Despre marea poveste. De trei ori hermetica veste” (*Vila Rosenkranz*). Afectarea omniscienței oculte e, în fapt, o reacție a vieții lăuntrice evanescent, ale cărei drojdii reprezintă însă, chiar ele, o răscumpărare instantanee, un dar princiar pe care nimicirea o face vieții poemului. Solitudinea poetului se umple de propria-i vibrație teoretizată: “*Două corpuri/ se resping între ele/ cu o forță invers proporțională/ pătratului distanței ce le separă.*” Astfel incit/ fiecă corp/ avînd levitate/ plutește/ în jurul său însuși/ pe o elipsă interioară/ Astfel incit/ orice există/ în Univers/ e guvernat/ de singurătate” (*Legea levitației universale*). Dizolvîndu-și inhibițiile introspective, bardul ni se recomandă drept un extrovertit de rang cosmic, un contemplator degajat al ordinii siderale, al “totului”: “Fără durere și tristare să adăstăm/ întocmirile stelelor/ ele știu, cîntătoarele./ calea de netulburat și eternele/ valori de aur” (*Pilaștrii statornici, o, numere limpezi*). Mărturisind sonor că: “Magia și alcoolul viața-mi guvernează,/ pe care-am început-o studiînd filosofia/ anatomia, dreptul și, vai, teologia./ dar negăsînd în ele nici liniște nici bază” (*Magie și alcool*) și asigurîndu-ne că: “Imperialul spirit mă are-n a sa pază” (*ibidem*), își domolește autosatisfacția, descriîndu-și astfel “răul” inefabil care-l mistuie și terapeutică de care face uz: “Observ cu mîhnire/ că exercițiile îmi devin incomode, astăzi am rupt/ arcul meu cel mai bun, mîndria, încrederea mea. Nu voi mai/ trage cu arcul. O teamă nedeslușită (eu care/ am fost un viteaz) mă însoțește oriunde. Contra ei/ numai febra, magia și băutura/ îmi sunt de folos” (*Altă scrisoare*). Nu mai puțin semnificativă e inscenarea energetică, orgiastică, a poetului, care, în pofida poeziei ezoterice, își declină forța vitală, biologia incandescentă, triumfătoare: “Taur injunghiat, sufletul meu varsă pinza aceea- ta/ în care plutești” (*Iubire de toamnă*).

Întreaga producție a lui Mihai Ursachi ni se prezintă drept o combinație între dramatism și ironie. Ironia e o formă a disciplinei sale structurale, o expresie a lucidității suverane, *ergo* o devitalizare (VI. Jankelevitch: “Ironia ride fără poftă și glumește cu răceală, fără să se amuze, este zeflemitoare, dar sobră”). Grație modului ironic, autorul se exprimă în “conținutul” său moral real-ireal, adică desubstanțiat prin cenzura abstracțiunii ce se joacă cu sine. Iată fișa fantastă a unei existențe *trăite* cinic: “Nenorociri și dezastru se anunță din toate direcțiile./ Cei suferinzi de ciroză nu pot să spere/ chiar la nimic. Toate cunoștințele/ de sex feminin sunt profund indispu- se./ Apa la closet nu mai curge. Am insomnie./ Iată care sunt toate consecințele acestei faze/ a Lunii” (*Această idioată Lună plină*). Sau următoarea schiță geologic-meteorologic-ideologică: “Nu se întîmplă nimica pe marile piscuri/ nimeni nu-și ia cel mai mic dintre riscuri/ și toată lumea tace din pliscuri// Spre toamnă castanii se bolșevizează/ și iederi fragile și lungi singerează/ și nici toamna asta nu e mai brează” (*Toamnă*). Sau această falsă sentință în numele unei false morale, deopotrivă simptome ale unei naturi afectiv secate (ca la Marin Sorescu), din albia căreia ies inofensive fantome stilistice: “Cu siguranță că Marea se cuvine flage-lată./ Pentru nenumăratele ei păcate./ Care sunt multe cît valurile ei./ (De fapt de o mie de ori mai multiple.)/ Chestiunea este că asemenea oricărei curve./ Marea e de nestăpînit./ și se cere prinderea dinsei în chingi./ ferecată să fie pe patul conjugal./ pusa apoi la Probele mici și la Probele mari/(inclusiv Proba apei)/ și obișnută astfel confesiunea ei integrală./ să fie definitiv mintuită prin foc./ (Adică suita pe rug.) (*Profesiune de credință*).

Cînd ironia se îngroașă, avem a face cu imaginile așa-zicînd dramatice. Nu le putem însă lua în serios prea mult, căci poetul, subtil în dezabuzarea sa jovială, pare a ne face mereu cu ochiul, subtextual. Se desfașoară aci un joc dublu. Pe de o parte, e acest spectacol al ironiei ce devine redundantă, “nu-și incipe în piele”, pe de alta se revelă o insatisfacție sinceră împotriva tiraniei intelectului sceptic, dar sub forme echivoce, excesive, hiperbolizate, reflectînd din nou teama de ridicol, care duce la o supralicitare în lanț a excesului. Textul ironic se monitorizează în ipostazele sale multiple, la nesfîrșit, fără a-și curma dezvoltarea. Drept care nimic nu e serios și nimic nu e neserios. Fără teama unei sancțiuni, grandilocvența lui Ursachi e, prin împrumutul semnului nervalian, imens adulatoare de sine: “Noi, Padișahul/ întregii Melancolii./ Împărat al Singurătății de Sus și de Jos./ stăpînitor/ absolut al Regatului Dor/ și Prinț Senior/ al Tristeții./ dăm știre la toți ca să fie cu luare aminte/ cătră solia trimisului nostru numit menestrel./ *Data azi în cetatea Mîhnire*” (*Prima scrisoare*). Poetul nu ezită a recurge la ebrietatea ezoterică a limbajului simbolist (speță de “popularizare” a simbolurilor inițiatice, care datează, împrejurare ce-i acordă un aer simpatic): “Un întreit mister tronează: juvaer/ cu sensuri trei și totuși unul singur./ povară fabuloasă de chinuri și plăceri./ pe care-o țin la deget ducîndu-mă-n adîncuri...” (*Inel cu enigmă*). Fără complexe e continuat Minulescu, și prin el, Maeterlinck: “În noapte, în noapte, în noapte/ voi bate la ușile oarbe ale tăcerilor.../ «Acestea sunt ușile tainei./ în număr de șapte.»/ - Corăbierilor./ rătăcitori după Soare./ lăsați-mă singur.../Cutremurare-n afară/ dar pace adîncă-n adîncuri./ cu degete palide, flori de iacint./ și ușa dinții s-a deschis scîrțîind./ și am stătut fără nume, neștiutor./ nespun de ușor./ neștiutor început./ fără trecut./ neștiut viitor.../ Și am bătut - eram altul./ cu floare de măr./ și mere rodit-au într-adevăr./ o lume se-ncearcă în fiecă măr/ și fiecă măr e un număr.../ Cu degete arse și ochi de scînteie./ la ușa de taină cu numărul trei./ pe

frunte-mi - frunza, *una*, de *trifoi*! Și tot înțelesul, și singurul sens/ îl vei avea prin subiect, predicat, și voluptuoasa lor întrunire./ și totul va fi înăuntru-ți./ și totul va fi în afară-ți./și tu între ele.../ Și vei pricepe și apa ce curge/ din deal către tine/ și de la tine la vale/ în clipa de ieri./ în clipa de azi/ și-n clipa de mîine./ căci tot de asemeni, odaia lumii tale/ e înălțime./ Lărgime/ și Adîncime./ amin.../ Brațu-mi de bronz cu tîrie bată la intrarea a patra./ în fața statui- lor goale minat de destin./«Mai stai puțin»./ ginguri adormind Cleopatra” (*Poarta Învierii*). Și un alt simbolist, de astădată tîrziu, dar cu un sunet original, încă seducător, Radu Stanca: “Era un castel înecat în verdeață./ pe porțile negre sculptat un dragon/ pîrînd că de întotdeauna veghează/ să nu intre lume străină-n donjon.../ Veneam de departe, albastru derviş./ și ostentat după șirul de ani./ purtam pe veșmînt și pe frunte înscrisă/ versete din Pali și psalmi din Coran.../ Eu nu căutam nicăierea nimic./ se-auzea de prin crînguri de roze/ cîntarea ciudată a lui Laotic./ Pierdut în adîncă și blindă hipnoză.../ Desculț și purtînd o cunună din pai/ de rogoz, m-au chemat musafir/(era chiar în ziua de Sfințu’ Mihai)/ la prînzul cel mare de după Tîmîr” (*A treia scrisoare. Balada lui Menestrel, care bîtu pină-acolo drum de multe vieți, ci n-a fost vrednic să treacă de poartă și să aducă solia*). Mimînd cu mare dexteritate lumea simbolizărilor, Mihai Ursachi se joacă cu marile concepte precum un jucător experimental cu zaruri: “Mă tăvălesc nebun în perni, în muselină/ în care ne-am iubit... Obrajii mei îmi ard./ nesăturați i-ngrop în jîlțul unde-ai tronat - regina/ orașului himeric cu numele Hazard.../ De dulcele cătușe eu nu mîi pot scăpa./ orașul peste care tu ai tronat din perni./ rai fără de prihană./ așa mîi se părea./ am aruncat cu zarul și a căzut *Infern*” (*Amar odor, amin*). În perspectiva asumată, cu o gravitate ludică, a Neantului, poetul își notifică, nu fără teribilă emfază, derizoriu-substanțialul său vis de “glorie”: De aceea îți spun, toată baza mea (știți prea bine/ că-s mai vanitos decît Lucifer însuși), este Nimicul.../ O glorie fără cusur și inalterabilă/ îmi construiesc în secret, folosind ca unelte/ disimulația (aplicată indeosebi mie însumi)/ mistificarea și infamăia. Prin ele/ voi ajunge stăpîn absolut al imperiului/ fabulos, fără margini în timp sau în spațiu (*Confidență prozaică*).

DECLARÎND: “Cît despre inima mea (vai, ce duioasă), e totuși o/ piatră (ardezie) cioplită în formă de inimă” (*Șlagărul zilei*), Mihai Ursachi ia loc în frontul poeziilor asentimentali, operatori ai intelectului, al celor asupra cărora Valéry aplica termenul “fabricatori”, referindu-se la semnificația lui inițială, în greaca veche, în legătură cu actul *producerii* operei, datorită căruia spiri- tul se perfecționează, se potențează. Socotim că poetul nostru ar fi putut mărturisi, asemenea lui T.S.Eliot, că activi- tatea artistică reprezintă un travaliu de precizie, cu aceleași cerințe ca și construirea unei mașini sau strînjirea unui picior pen- tru o masă. E un cunosător desăvîrșit al poeziei, pe care o produce circumspect și “demonstrativ”, deci, într-un fel superior, tendențios, dar cu nu mai puțină autentici- tate, poetica putînd realiza ea însăși o condiție ontologică. Indiferent pe ce cale sosește, textul e cel ce se decide pe sine, între nebuloasa revelațiilor și luciditatea care o ține într-o geometrizantă cumpănă estetică. Bardul iașiot de care ne-am ocu- pat în acest comentariu, supranumit Magisterul și socotit o “legendă vie” a poeziei, preferă a aborda poezia prin filtrul saturației, care poate fi - să recunoaștem - o rețetă de regenerare.

Mihai Ursachi - *Nebunie și lumină*, Ed. Nemira, 1998, 352 pag., preț neprecizat.

Actualitatea culturală

Tîrgul - tablă de materii

Sfîrșit de noiembrie - București - ninsoare - Temperatura variază între -3 și +2 grade Celsius - poduri de gheață pe șosele - țurțuri - Spre Casa Presei autobuze pline: 331, 131, 301 - la stopuri, știri despre bombe și reclame despre roboți de bucătărie - GAUDEAMUS, ediția a V-a, la Romexpo, pavilion; 2 - 4.000 de lei intrarea - Interioare calde, paltoane agățate-n cuier, spații mari - cărți, cărți, cărți - studenți, ziariști, autori, cititori - difuzori, librari, anticari, bibliotecari - lansări la microfon, în „Spațiul central” - *Cartea risului și a uitării* (Kundera) și *Mic tratat al marilor virtuți* (A. Comte-Sponville) la Univers - Mici buzunare ale marilor prețuri - Întîlniri - Paul Cornea și Monica Spiridon despre *Comparatism și teoria literaturii* de Adrian Marino, la Polirom - Trompeta lui Sergiu - *Noapte sau zi* de Simona Popescu la „Paralela 45” - Autografe - *Generația '80 în proză scurtă* de Viorel Marineasa și Gheorghe Crăciun - Gura tîrgului în Cotidianul *Mașina de citit* ...gratuit - Nicolae Manolescu lansîndu-l pe Cristian Tudor Popescu, vineri, 27 noiembrie, la miezul zilei - Octavio Paz, *Dubla flacăra. Dragoste și erotism* într-o simbată după amiază, la Humanitas - Bachelard, Béguin, Marcel Raymond, Hugo Friedrich, Hocke lanșați de Univers, duminică, la miez de zi - Politicieni și oameni de televiziune -

Cartea fericirii de Nina Berberova prezentată de Alex Ștefănescu și Vlad Russo - Mircea Nedelciu face statistici - scriitorii la barul de la intrare - *Eugen Lovinescu* de Valentina Curticeanu în noua colecție „Excellens” a Editurii Univers - Café INTERNET - vînzoleală la standuri - Humanitas pe primul loc în topul editurilor - Iustin Panța la Albatros - *Lucian Blaga* de Eugen Todoran, prezentat de George Gană și Eugen Simion cu *Fragmente critice* - Și academice? - Z. Ornea anunțînd că Alexandru George și Costache Olăreanu au ajuns în B.P.T. - Sorin Alexandrescu (*Paradoxul român*) și Toma Pavel (*Povestiri filosofice*) au ajuns la Univers - Dan C. Mihăilescu a ajuns sub o copertă pe care scrie Eugen Ionescu - N-ar fi prima dată - *Stalin și bomba atomică* au ajuns la Institutul European Iași - Sub escorta lui Mihai Pascu, Tudor Călin Zarojanu și M. Andreișovici - *Noi și germanii „noștri”* de Dumitru Hîncu - Bună ziua, ce-ți cumperi? - Mihai Răzvan Ungureanu despre *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 pînă azi*, strîngînd publicul - La închiderea tîrgului - Foșnet de bani contra foșnet de cărți - Spre ieșire! - Stația plină de oameni - Ger - 30.000 taxiul pînă la *România literară*. - ”N-ai știut de autobuzul gratuit din România?” (I.L.C. și I.P.)

În replică

Pe cine apărăm, pe cine contestăm

Urmînd calea unui coleg de breaslă, pentru care poezia și matematica se întîlneau, undeva, la infinit, Ileana Mălăncioiu susține că poezia și politologia se întîlnesc la rîndul lor, dar ceva mai aproape, chiar la “Cronica melancoliei”. Numai că Dan Barbilian știa că infinitul nu este un număr ceva mai mare, nici măcar cel mai mare, ci o limită, adică ceva spre care tinzi fără să atingi. În schimb, spațiul mult prea finit al “Cronicii” intersectează foarte des cîmpul politicii și, prin asta, o mulțime de opinii dintre care, unele, chiar ale mele. Așa se face că am ajuns să apar ceea ce Ileana Mălăncioiu critică și să contest ceea ce domnia-sa prețuiește. Eu credeam că Emil Constantinescu este capabil să ne scape de Ion Iliescu; domnia-sa, nu și nu, obscurul profesor de geologie nu poate lua locul lui Nicolae Manolescu care conduce în zbor, ușor zeflemitor, un ditamai partid de intelectuali. Eu aveam impresia că fostul membru C.C. al P.C.R., care ține cu furie să posede casa unui om depozat de partid în beneficiul veșnicului propagandist, este un impostor, cit etic pe atît și intelectual, și iată ce descopăr: distinsele poete personajul îi este chiar un model de erudiție și moral. Eu declarăm că Adrian Severin pare ministrul de Externe care va face ce trebuie, Ileana Mălăncioiu, nu și nu, politica externă trebuie făcută după rețetele *Adevărului*. Îndrăzneam să refuz analogia dintre un declanșator de revoluție și un declanșator al spectacolului Caritas; în schimb, Ileana Mălăncioiu își închipuie că cei doi se întîlnesc, măcar pentru că Laszlo Tökes ar fi informator dovedit al unei Securități pe care Gheorghe Funar o celebrează prin colegii lui de partid. Numai că, dacă Ileana Mă-

lăncioiu ar fi avut ocazia să anchetată de Securitate pentru acțiuni împotriva regimului ar fi știut că genul de document publicat de *Adevărul* nu este o notiță informativă, cum susține cotidianul domniei-sale, ci o declarație care se face sub anchetă. Și că asta nu se numește “a te face frate cu Dracul”, ci eventual, “a te face frate cu puntea”, intrucît Laszlo Tökes una scria și alta făcea.

Concluzia firească este solidarizarea poetei de la *România literară* cu autorul unora dintre cele mai dement-agresive texte scrise după revoluție, delimitînd o axă la al cărui (celălalt) capăt se află Gabriela Adameșteanu și revista pe care și Ileana Mălăncioiu a frecventat-o. Iar un efect neașteptat pentru o persoană decentă, precum o știm pe Ileana Mălăncioiu, este folosirea unui mijloc *neonest*, precum descrierea tensiunii care desparte astăzi modernității integrărilor de demagogii naționalismului de pîslă în termenii conflictului judecat cu arma în mină dintre naționaliștii și internaționaliștii anilor '50.

Dojana unui poet mare nu poate decît să gîdile orgoliul unui nici măcar prozator mic. Dar, zînd vorba despre poezie, și nter măcar despre proză, m-am simțit dator la acest scurt comentariu. Nu pentru Ileana Mălăncioiu, care nu dă nici o importanță opiniilor mele - în caz contrar, aș fi avut ocazia să descopăr măcar urma nevinovatelor replici semipolemice pe care ni le-am avut transmis unul altuia în revista 22, sau a discuțiilor prietenești nici ele absente, de care îmi aduc mainte cu plăcere - ci pentru cititorii ei care, ca și mine, admiră poeta.

Gabriel Andreescu

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Științe vă invităm să ascultați:

- Miercuri 9 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 9,50 - “Poezie românească”. Geo Dumitrescu. Versuri în interpretarea actorului Traian Stănescu. Redactor: Ioana Diaconescu.

- La ora 12,30, pe C.R.C. - “Presă culturală, încotro?” În discuție revista “Viața românească”. Participă: Caius Traian Dragomir și Liviu Ioan Stoiciu. Redactor: Eugen Lucan.

- La 20,45, pe C.R.C., - “București, istorii scrise și nescrise”. Poezia orașului, poet și poeme. Colaborează Maria Banuș. Redactor: Victoria Dimitriu.

- La 21,30, pe C.R.C., - “Portrete și evocări literare”. Anina Rădulescu-Pogoneanu. Colaborează: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Florica Dimitrescu, Vivi Vulcănescu, Ion Zamfirescu. Redactor: Anca Mateescu.

- La 23,50, pe C.R.C., - “Poezie universală”. Versuri de John Milton, în traducerea lui Tudor Dorin și în lectura lui Victor Rebenjiuc. Redactor: Dan Verona.

- Joi, 10 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 9,50 - “Poezia românească”. Victoria Ana Tăușan. Versuri în interpretarea actriței Tatiana Iekel.

- Vineri 11 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 12,30 - “Arte frumoase”. Povestiri din Evul de mijloc: Domul din Köln. Colaborează Cristina Sârbu. Parabolele lui Breugel cel Bătrân. Redactor: Aurelia Mocanu.

- La 21,30, pe C.R.C., - “Dicționar de literatură universală”. Proiecții românești în universal: Nichita Stănescu; Cinghiz Aimatov și melancolia istoriei; François de la Rochefoucauld - asceza și tumultul moralistului. Redactor: Titus Văjeu.

- La 23, 50, pe C.R.C., - “Poezie universală”. Versuri de Georg Trakl, în traducerea lui Petre Stoica și în lectura actriței Mariana Buruiană.

- Sâmbătă, 12 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 9,50 - “Poezie românească”. Tudor Arghezi. Versuri în interpretarea actriței Valeria Seciu.

- Duminică 13 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 12,00 - “Meridianele poeziei”. Pagini din lirica românească. “Mic manual de fericire perfectă” - versuri de Ilarie Voronca. Redactor: Liliana Moldovan.

- La 12,30, pe C.R.C., - “Cafenea literar artistică”. Scriitorii români în oglinzile memoriei: Nichita Stănescu. Invitați: Nicolae Breban și Alexandru Condeescu. Redactor: Nicolae Breb Popescu.

- La 17,15, pe C.R.C., - “Revista literară radio”. Din sumar: “Șansa literaturii române de a exista în lume”. Interviu cu prozatorul Alex Ecovoiu; Poeme de Horia Bădescu și Mariana Filimon; Remember: Nichita Stănescu. Redactor: Maria Urbanovici.

- Luni 14 dec. 1998, pe C.R.C., la ora 12,30 - “Metamorfozele romanului secolului XX”. Miguel de Unamuno. Participă Andrei Ionescu și Alexandru Grigore Dima. Redactor: Silvia Blendea.

- La ora 20,30, pe C.R.C., - “Atlas cultural”. Fascinanta lume a arheologiei. Dialog cu arheologul și istoricul Laurențiu Mihăilescu-Bârliba despre secretele profesiei de arheolog. Redactor: Valentin Protopopescu.

- La 21,30, pe C.R.C., - “Diaspora literară”. Dimensiunea metafizică a exilului românesc. Colaborează Constantin Amărieuței. Redactor: Ileana Corbea.

- Marți 15 dec., 1998, pe C.R.C., la ora 11,45 - “Viața cărților”. Actualitatea editorială. Redactor: Dorin Orzan.

- La 21,20, pe C.R.C., - “Lecturi în premieră”. “Ritualul nopții” de Dan Stanca (fragment). Redactor: Ion Filipoiu.

- La 23,45, pe C.R.A. - “Scriitori la microfon”. Angela Marinescu. Redactor: Liviu Grăsoiu.

Comparatism și teorie literară

Joi, 26 noiembrie, la Tîrgul de Carte “Gaudeamus”, Editura Polirom a lansat volumul *Comparatismul și teoria literaturii*, semnat de criticul literar Adrian Marino. Versiunea originală a cărții - tradusă abia acum în limba română - a apărut în 1988 la Paris și a avut între timp și o traducere japoneză.

În prezența autorului și cu o acoperire mediatică deosebită, cartea a fost prezentată de Prof. Paul Cornea și Prof. Monica Spiridon. În încheiere, a vorbit despre autor și despre întîlnirea prin lectură, în adolescență, cu acesta, amfitrionul Tîrgului din ziua de 26 noiembrie, Dl. Adrian Năstase, președintele Camerei Deputaților.

CALENDAR

6.XI.1905 - s-a născut *Simion Stănescu* (m.1966)

6.XI.1914 - s-a născut *Alexandru Mitru*

6.XI.1933 - s-a născut *Varro Ilona*

6.XI.1933 - s-a născut *Ilie Purcaru*

6.XI.1940 - s-a născut *Mihai Zamfir*

6.XI.1947 - s-a născut *Alex Ștefănescu*

6.XI.1993 - a murit *Al. Piru* (n. 1917)

7.XI.1881 - s-a născut *Peter Neagoe* (m.1960)

7.XI.1897 - s-a născut *D. Ciurezu* (m.1978)

7.XI.1914 - s-a născut *Ion Bănuță* (m.1987)

7.XI.1916 - s-a născut *Mihai Șora*

7.XI.1923 - s-a născut *Paul Georgescu* (m. 1989)

7.XI.1977 - a murit *Al. Dimitriu-Păușești* (n. 1909)

7.XI.1993 - a murit *Eugen Barbu* (n.1924)

8.XI.1897 - a murit *Gr.H. Grădă* (n.1843)

8.XI.1921 - s-a născut *Olga Zaicik*

8.XI.1922 - s-a născut *Mihai Gavril*

8.XI.1924 - s-a născut *Despina-Mihaela Bogza*

8.XI.1928 - s-a născut *Dumitru Micu*

8.XI.1929 - s-a născut *Ion Brad*

8.XI.1930 - s-a născut *Tamaș Maria* (m.1987)

8.XI.1935 - s-a născut *Dumitru Balăeș*

8.XI.1935 - s-a născut *Ion Itu*

8.XI.1937 - s-a născut *Mihail Diaconescu*

8.XI.1972 - a murit *Athanase Joja* (n.1904)

9.XI.1818 - s-a născut *Ion Codru Drăgușanu* (m.1884)

9.XI.1901 - s-a născut *Liviu*

Rusu (m.1985)

9.XI.1911 - s-a născut *Victor Buescu* (m.1971)

9.XI.1918 - s-a născut *Teohar Mhadaș* (m. 1996)

9.XI.1930 - s-a născut *Aurel Rău*

9.XI. 1981 - a murit *Sergiu Al.-George* (n. 1922)

9.XI. 1981 - a murit *Paul Constant* (n. 1895)

10.XI. 1892 - s-a născut *Ion Clopotel* (m. 1986)

10.XI.1895 - a murit *Alexandru Odobescu* (n.1834)

10.XI.1902 - s-a născut *Constantin Goran* (m.1976)

10.XI.1922 - s-a născut *Katona Szabo Istvan*

10.XI.1932 - s-a născu. *Ștefan Cazimir*

10.XI.1934 - s-a născut *Ovidiu Genaru*

10.XI.1937 - s-a născut *Ioana Bantaș* (m. 1987)

10.XI.1942 - s-a născut *Dan Cristea*

Acum un deceniu...

NU SE CUVINE să încheiem acest an 1998 plin doar de nerealizări și tristeți, fără a ne aminti cum acum un deceniu, în ianuarie 1988, s-a manifestat, plecând de la mișcarea din Brașov, prima și unica acțiune de solidaritate a țărilor de sub regim comunist. Faptul are o importanță istorică dacă ne gândim că totalitarismul comunist n-a putut dăinui atâta amar de vreme decât prin dezbinare. Comunismul s-a instalat desigur datorită Armatei Roșii dar și prin practicarea învrăjbirii ridicată la rangul de stratagemă a puterii. Lipsa de solidaritate a îngăduit ca revoltele Estului să fie succesive, evitându-se concordanța în timp ce-ar fi putut amenința Imperiul.

Prima rezistență de anvergură, cea din munții României, n-a trezit nici un ecou în Est, prima demonstrație după moartea lui Stalin, din Berlinul de Est a rămas un incident izolat. Când ungurii și-au început revoluția s-a pus capăt lui Octombrie polonez, iar speranței din Charta 77 i-a răspuns intervenția tancurilor nu doar sovietice dar și, la porunca Moscovei, maghiare și poloneze. E drept nu și românești dar din motive pe care, cu trecerea anilor, le putem desluși mai exact: Ceaușescu își păzea fotoliul nu și țara. La lumina noilor arhive, istoricul Mihnea Berindei a dezvoltat concludent această teză.

De aceea mi se pare atât de important să revenim spre ecurile de la Brașov. Desigur, revolta brașoveană de

la sfârșitul lui 1987 a avut în primul rând răsunet în Apus. Emisiuni de radio, de televiziune, presa și chiar manifestații pentru Brașov au fost înregistrate la Paris încă din decembrie 1987. Situația devine însă inedită atunci când grupări disidente, mai mult sau mai puțin clandestine, din celelalte țări robite, cheamă la celebrarea evenimentelor de la Brașov.

Redeschid jurnalul din acel timp unde, în stil telegrafic, prea ocupată fiind cu amplificarea protestului prin transmiterea lui pe undele radiofonice spre țară, notez aceste reacții neașteptate cu tot atâtea semne de exclamare. Totul începe în ianuarie când "Charta 77" lansează un apel ca 1 februarie să fie o zi închinată suferinței românești. Notez în jurnal:

"23 ianuarie 1988 - Partidul socialist polonez din clandestinitate (în rândurile caruia se află numeroși membrii din 'Solidarnosc' și KOR) se alătură apelului Chartei 77. Tot astfel, mai multe organizații de scriitori unguri își exprimă solidaritatea de data asta nu numai cu minoritatea maghiară ci cu toți românii de pe întregul teritoriu."

Până aici doar bune intenții deși era nevoie de curaj spre a le enunța, depășind deci stadiul unor gesturi de circumstanță. Însă la acest fatidic 1 februarie cuvintele se transformă în fapte. Citez mai departe:

"Nu doar noi la Paris demonstrăm pentru «Solidaritatea din Est», astfel de proteste sunt înregistrate de agențiile

de presă la Londra, Haga, München."

Până aici nimic excepțional se mai manifestase în Occident. Am fost, ca de obicei, la demonstrația din fața Ambasadei române. De data asta, nu s-a strigat nici o lozincă, am stat imobili cu lumânările noastre aprinse ca de Vinerea Patimilor.

Surpriza începe mai târziu. La biroul parizian al Europei Libere s-au îngrămădit depeșele:

"La Budapesta, 500 de persoane în fața Ambasadei române. La cererea unui grup intitulat «România Liberă» mai toate luminile se sting la ferestre la orele 22 pentru 5 minute."

"La Praga, 57 de intelectuali în frunte cu Havel, se află în greva foamei pentru 24 de ore. 100 de arestați printre manifestanți."

"La Varșovia, manifestanții sunt împrăștiați de forțele speciale. Purtau banderole pe care sta scris «Brașov». Sunt 25 de arestați."

"La Moscova, Saharov și alții din clubul «Glasnost Post» s-au alăturat Apelului Chartei 77 pentru ziua de solidaritate cu poporul român."

"Mă grăbesc să fac un reportaj și să-l trimit telefonic la München, după ce am discutat stăruitor cu Vlad Georgescu despre ineditul situației."

Reportajul nu-l mai am, firește. Pesemne purta însă și el concluzia de-abia schițată în jurnal:

"Așa ceva nu s-a mai înregistrat, nici după revoluția maghiară, nici după primăvara înfrântă de la Praga, nici

DIAGONALE

de Monica Lovinescu

pentru Solidarnosc. E ca și cum, deodată, s-ar fi stabilit o comunicare a urgenței în Centrul și Răsăritul Europei. Dacă am fi cu toții uniți, Kremlinul n-ar mai putea nimic împotriva noastră".

Evident, o frază culpabilă de prea mari speranțe. Au mai trecut 10 ani înainte ca adevăratul semn să sosească de data asta din centrul imperiului și nu de la periferiile sale, imprudentul "glasnost" decretat de Gorbaciov, provocând, împotriva voinței sale, valul de libertate care ne-a izbăvit pe toți.

Sau ar fi trebuit să ne izbăvească. Au trecut alți 9 ani din acel decembrie de pomină și de revoltă, și încă n-am luat calea adevăratei eliberări. Suntem repetenți, atât de rămași în urmă, încât nu sute de lumânări ci nici măcar una nu se mai aprinde pentru noi la nici o fereastră din Est sau din Vest. În jurul nostru chiar în țările unde n-a avut loc necesarul, salutarul proces al comunismului, legi de lustrare și de dosare au pus capăt, în mare parte, dominației prin șantaj și manipulare a fostei poliții politice. Doar Rusia ne mai seamănă în haos, corupție și mizerie dar Rusia ocupă pe eșichierul politic un loc atât de evident încât provoacă alte spaime și alte nădejdi decât bietul nostru colț de pământ unde oamenii politici par interesați doar de cariera lor și deloc de societatea pe care sunt chemați să o reprezinte. Rusia risca să redevină oricând un Imperiu, pe când noi ne infundăm în caricatură ca într-un neant.

PRIMIM:

Mai bine mai târziu

CITIND interesanta și documentata carte *Anatomia mistificării 1944-1989* de Stelian Tănase, am avut uimirea să vadă reproducă o pagină din *Jurnal*, caiet XXVII, 31 august 1953, de Alice Voinescu, în care autoarea consemnează vizita pe care i-ar fi făcut-o în domiciliu obligatoriu (D.O.) Dinu Sighirean, comentată apoi de Stelian Tănase. Iată pagina de *Jurnal*:

31 august 1953

Mare bucurie vizita lui Dinu Sighirean. Venise pentru 24 de ore. Dar bucuria a durat pînă la ora 4.00, cînd a fost luat de trei membri ai securității. Am reîntîlnit scena din 25 aprilie cu mine. Am tremurat interior cînd l-am văzut plecînd și cu cît trecea vremea creștea panica în mine. Îmi făceam tot felul de gînduri. Din fericire, oameni serioși - deși străini - m-au convins că nu i se poate întîmpla decît o scurtă reținere etc. Nu-mi găseam locul - m-am rugat intens și am făgăduit să nu mai bombănesc dacă se întoarce. Pînă diseară s-a și întors. Era rece - a ploaie -, eram obosită frîntă de zbucium și el, bietul băiat și coana Profira, care se îngrozise și ea, după ora șase și fuma! Bine că a trecut. Ieri dimineața o vreme splendidă - am fost la Biserica, i-am arătat-o lui Dinu - l-au cunoscut prietenii - am primit primii struguri (sfîinți) - dascălul mi-a dat flori "sfîințite" - acasă ne-a fotografiat - a trecut vremea prea repede! conversația bună în livadă - mi-a citit poezii frumoase - foarte autentice, bogate și adînci - și a sosit și ora plecării - am simțit că iar se rupe ceva în mine - am plîns cu foc. Apoi l-am acompaniat pe drum - a fost primit într-o căruță - ne-am salut îndelung pînă cînd a dispărut la o cotitură". Alice Voinescu, *Jurnal*, caiet XXVII).

Dinu Sighirean se afla în domiciliu obligatoriu la Cîmpulung din martie 1949, ca poșier expropriat. Plecarea lui din oraș, ca și vizita făcută altei persoane aflate în domiciliu obligatoriu (D.O.) erau interzise. Vizita aceasta este clandestină și plină de riscuri. De Dinu Sighirean Mircea Eliade își amintește în 1976, cînd cumpără într-o librărie din Paris *Salammbô* de

Flaubert... "Luînd-o în mină, m-am regăsit deodată în acea vară, 1921 sau 1922, la Gara de Nord, urcînd într-un vagon clasa a III-a a trenului de Constanța, peste măsura de cald. Mă duceam la moșia prietenului meu Dinu Sighireanu, în Bărăgan (halta se numea de altfel: Sighireni). Îmi tot scrisese, invitîndu-mă să petrec o săptămînă la el (...) Am regăsit deodată, în această librărie din fața funicularului Montmartre - arșița, praful, mirosurile (de pepene roșu, de bragă și alviță, și altele, pe care nu le-am mai recunoscut...) din vagonul meu de clasa a III-a. Luasem cu mine mai multe cărți - dar am scos din geantă *Salammbô* într-o ediție în pinză albastră (...) Mi-am amintit de bătrînul cu tabachera aurită, de o elevă de la Școala de sericicultură de unde, în Bărăgan, de soldaotul care sta rezemat cu coatele pe fereastră deschisă. La Sighireni, una din surorile lui Dinu (ambele surori făcuseră liceul Notre-Dame de Sion) m-a întrebat a doua zi: de cite ori ai citit prima frază?" (Mircea Eliade, *Jurnal*, Editura Hujl 1-manitas, 1993, p. 254). La data acestei amintiri spontane, Dinu Sighireanu nu mai era. A murit în 1961, în închisoare. În același an cu Alice Voinescu pe care o vizitase temerar în domiciliul ei obligatoriu din satul Costești, de lângă Tîrgu Frumos, într-o zi de sfîrșit de vară, 1953.

Cele relatate sunt exacte, însă nu Dinu Sighirean, cum se afirmă în *Jurnal* a vizitat-o pe Alice Voinescu la acea dată, ci eu, Dinu Ianculescu. Și iată faptele așa cum au fost, fără a povesti întreaga aventură pe care am trăit-o atunci, cu toate implicațiile ei.

În 1953 aveam 28 de ani și pentru că "lumea și-a ieșit din țîni" cum spunea Hamlet - personajul shakespearian de-atîtea ori comentat de Profesoara noastră Alice Voinescu la cursul de "Istoria literaturii dramatice" de la Conservator - am hotărît, cu inconstiența, cu elanul tinereții și cu marea admirație pe care o aveam ca fost student pentru această ființă deosebită, să o vizitez la domiciliul obligatoriu din satul Costești, lângă Tîrgu Frumos, ducîndu-i cite ceva din cele necesare.

Și iată acum inadvertențele ce apar datorită înlocuirii numelui meu în pagina mai sus reproducă a *Jurnalului*:

1. Alice Voinescu zice "bietul băiat". Desigur nu putea fi vorba de Dinu Sighirean, despre care Mircea Eliade spune: "în acea vară în 1921 sau 1922 mă duceam la moșia prietenului meu Dinu Sighireanu". (Se observă că Alice Voinescu îl numește Sighirean,

fără u final, iar Mircea Eliade: Sighireanu). Poate că Alice Voinescu nu-l cunoștea decît din auzite și numele său a fost adăugat de altcineva mai târziu. Cine oare să fi greșit?

2. Era posibil ca în acei ani, după ce "a fost luat de trei membri ai securității", cel ce părăsise domiciliul obligatoriu și vizitase pe altcineva în aceeași situație, să se întorcă la locul de unde fusese ridicat?

3. Moșierul era în același timp și poet? Sau e vorba de altcineva? Fotografia, făcută "acasă" despre care, mărturisesc, nu-mi amintesc, ar fi dovada incontestabilă a prezenței mele acolo, în acel sfîrșit de vară.

Mă întreb deci, cum s-a strecurat o asemenea confuzie în *Jurnalul* Alicei Voinescu. Eram unul din studenții ei preferați, îi făceam deseori vizite, mă aprecia ca actor. Poate, vrînd să nu risc neplăceri viitoare a notat în *Jurnal* doar: Dinu și altcineva a adăugat mult mai târziu: Sighirean. Sau poate autoarea însăși a comis această regretabilă eroare, către sfîrșitul vieții, cînd totul se învaluipe în ceață. Și deoarece cartea *Anatomia mistificării* a dezvăluit multe întîmplări ale acelor ani, rămase în umbră, mi-am îngăduit - prin rîcoșeu - să fac referire la ea, pentru a nu adăuga atîtor mistificări, încă una.

Dinu Ianculescu

Florența ALBU

SĂRBĂTORI FERICITE

I

Și sărbătorile
o haină de purtat în lume
fața festivă - zâmbetul boit
făcut să fie
și prefăcându-se în rândul lumii.

E un păcat plictisul?

Nici sânge nici spaime
nu ne-nrudesc.
Eu însămi străină mie
umbră purtată prea mult
cu fidelitate.

II

Mi se întâmplă să uit
- banal cu data schimbată
măine și mâine
tot ieri.

Zile - dâra lor de cenușă
lăsată înainte
să nu rătăcești înapoi.

O noapte deasă
îmi leagă ochii
la baba oarba.

III

Mâna urmează umbra pe filă
întâlnirea în punct - vârful penitei
- aproape stridentă
atingerea mâinii cu umbra
simțind rana cuvântului.

Ce tăcere de câmp
de ceață de înzăpezire
fila pe care o începi
scufundându-te.

Auzi muza/muzica
vântoasa iernatică
inspiratoarea moartea albă
într-un câmp viscolit de cuvinte.

IV

Cum trec orele zilei
și porumbeii pe metereze
vegheții luminii.

Dar eu văd cum vin norii
cum invadează plumbul azurul

și cum ne schimbă la față
ochiul Urâtului

cum zboară în aer insecte negre
demoni infinitesimali
puncte umplând golul celest
nimeni cu Nimenele.

V

Oglinda-a ruginit sau fața mea
privindu-se-n reclama altui an?
Noi două măști bătrâne
cercetându-ne
"oglină oglinjoară"...

În basmul tinereții bătrâneții
la Valea Plângerii
acolo stând

și întrebându-ne
de la un mal la altul
- cine ești tu?
- dar tu?

VI

Subțire doamne ce subțire
lumina între aici și dincolo
acest nimic vibrând
când pipăim misterul
timpanul care ne desparte.

Auzul fin se umple de nisi
clepsidra răsturnată
ureche în ureche
când timpul curge-n vuiet straniu
ori stă
asurzitor.

VII

Parfum de micșunele în odaie.
- Tu bântui îngere?

Nici zăpezi nici colinde
în fereastră.
Doar înger alb - înger negru

doar noi adulmecându-ne
măsurându-ne
fiare fidele

și de ce îmi miroși a micșunea
și de ce îți arăți colții
în penumbra ferestrei
înger alb - înger negru?

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

GLYCERA

Interpretează, în Pod, Irina Petrescu
regia: Clement Alexandrinul

Tu în cămări, ferită de Austru,
Cu puf de gîscă sînilor dai lustru.

Și ca să-ți cadă chipul în paloare
Îți pui la șold, cu greață, li pitoare.

Și faci pași mici să simți pe preșuri late
Gîdilituri la talpă, desfrîcate.

Și-ncerci, sub lampă, vâluri pentru șale,
Pe ele cu picturi cu animale.

Pe urmă, în pecetei de la inele,
Clatini corăbii, numeri turturele.

Și-aplauzi cînd coboară din tavan
Pe-o piersică painjenul profan...

VIII

Jocul cu mărgele de sticlă
cuvinte-nlănțuite bile
multicolore ziceri
vechimi cu duh pierdut.

Nopti când palavrele
se umplu de uimire
de întrebări abisale
când fără sensul
răspunde sensului

cum globulele roșii
jucându-se în sânge
de-a cunoscutele
și necunoscutele.

IX

Doamne, ce bine-i (un fel de a zice...)
să stai cu ochii închiși
în soarele festiv
să aștepti să treacă
anul și clipa - mileniul.

Și jos în răspântie
Plugușorul cu bice
bătând iluzii himere
trecutul prezent - prezentul trecut.

Dar lumea merge convoi înainte
apus - răsărit/nord - sud
migrații barbare civilizații
sub biciul lui Dumnezeu.

X

Tu doamnă iarnă a iernii
vin spre tine
purtându-mi inima în palmă
oferindu-ți inima

un bulgăre de gheață înflorind
sub ochiul tău
la suflul tău
cu flori de gheață înflorindu-mă

tu iarna mea
întâmpinându-mă la capăt
însingurato-ceremonioaso!

CRONICA EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

La centenarul Fundoianu

FUNDOIANU, căruia îi prăznuim anul acesta centenarul, a debutat, ca poet, la 16 ani. Totul, apoi, în dependența lui (inclusiv moartea) a fost precipitat. Mai întâi, după terminarea liceului și a trei ani de studenție la Drept (neglijând să-și ia licența) se strămută la București, unde se angajează într-o debordantă publicistică literară (*Rampa, Adevărul literar și artistic, Viața nouă, Sburătorul literar*) și la revistele avangardiste *Contemporanul* și *Integral*. E membru al cenaclului "Sburătorul", prețuit mult de Lovinescu dar sufletul său năzuia spre avangardism, spațiu în care fundează și un teatru (*Insula*), repede capotat. Publicând frenetic poezie și eseistică literară, apucă să-și editeze două volume, anul de eseistică ce anunța filosofia de mai tirziu (*Tăgăduința lui Petru*, 1918) și altul de publicistică literară (*Imagini și cărți din Franța*). Cel de al doilea volum îl instalează în polemică acută cu Lovinescu. Criticul, amfitrionul "Sburătorului", n-a putut accepta opinia poetului că literatura română este o colonie a celei franceze, reacționând printr-o intervenție instigantă în care afirmă originalitatea literaturii române, creionându-i, apoi, în *Memorii* (vol. II, 1932) un acid portret. Dar poetul, convins de adevărurile sale, în 1923 se desătează, stabilindu-se, în metropolă, la Paris. O duce greu la început, cu indeletniciri pasagere (agent de asigurare, film), dar continuă să scrie poezie și eseistică. De menționat, la secțiunea poezie, volumele *Ulyse* (1933) și *Titanic* (1937), apărute la Bruxelles. Își gasește vad pentru producția sa în câteva reviste bune franțuzești (*Cahiers de Sud, Revue philosophique, Les Nouvelles littéraires*). De-abia în 1930, cu sprijinul lui Minulescu, i se adună într-un volum poezia românească, rămasă prin reviste, cu titlul *Priveliști*. Dar, aici, la Paris, înclinațiile native îl îndreaptă spre cugetarea filosofică. Determinantă, în opțiunile sale filosofice, a fost întâlnirea cu filosoful Leon Șestov, care îl îndreaptă spre existențialism și iraționalism. Cărțile sale *La conscience malheureuse* (1933), *Faux traité d'esthétique* demonstrează aceasta, ca și cartea despre Rimbaud (*Rimbaud le voyou*, 1933) sau cea postumă, *Baudelaire et le expérience de goufre*, 1946). Se aranjase bine la Paris, era publicat, avea prietenii care îi făceau cinste (Șestov, Jules de Gaultier, Brăncuși, Ștefan Lupașcu, Cioran) și-l țineau într-o atmosferă favorabilă cugetării, anunțându-se viitoare opere promițătoare, dacă destinul ar fi

fost bun cu el. Dar nu a fost. Oricum, în poezia românească el rămâne ca un agrest, bucolic. Dl Mircea Martin, finul exeget al lui Fundoianu, afirma că titlul volumului din 1930 ca și atmosfera de aici ar fi ironică. Nu cred. Calinescu a avut, socot, dreptate, analizându-i lirica în spațiul celei tradiționaliste. Avangardistul a fost, în eul său profund, un nostalgic sentimental, ba chiar un agrest. Secțiunea din plachetă, intitulată *Herța*, (tirgul moldav unde copilul viitor poet își petrecea vacanțele la bunicul patern) îl dezvăluie sufletește, versurile sale primind ecouri din poezia lui Francis Jammes și chiar Ion Pillat. Să citez chiar din primul poem al ciclului *Herța*: "În tîrg miroase-a ploaie, a toamnă și a fin./ Vîntul nisip aduce, fierbinte, în plămîn,/ și fetele așteaptă în ulița murdară/ tăcerea care cade în fiecare seară./ și factorul, cu gluga pe cap, greoi și surd./ Căruțe fugărite de ploaie au trecut,/ și liniștea în lucruri demult mucegăiește./ În case oameni simpli vorbesc pe ovreiește./ ...Pustiu, din șes, se urcă cirezile de boi./ Și cum mugesc, cu capul întors, de parc-ar suge -/ cu ochii roșii, tirgul, cuprins de spaimă, muge". Aceasta e o poemă datată 1917. Dar iată una datată 1922: "Îți mai aduci aminte? Îți mai aduci aminte?/ Livada zvîrlea pietre în zarzări și-n caiși./ Gutuie, după geamuri, cu pielea lînsă, își/ spuneau cuvinte-n care se-npreunară plane./ Divanul ca o pară se înmuia, motane,/ și era bine-n vechiul fotoliu moldovean,/ cu frunze de lemn smulse din lustru, an cu an/ ...E-așa de lungă vremea de cînd nu mai e azi/ și stearpa și molie ca o convalescență./ Aștepti în toată seara aceeași diligență/ care debarcă aceiași ovrei ce se întorc." Sau, iată, un fragment dintr-o poemă ciclică purtînd tot data 1922: "Tîrg ticălos, cu ulițe și străzi/ sparte de ploi, de vite și de care-/ aici, în cîmp, pe vremuri, creștea soare,/ aici creștea ovăz". Și exemplele pot fi multiplicat. Poetul, cum spuneam, e un agrest, surprinzînd, melancolic, tirgul provincial al Herței bunicilor, care i-a impregnat, adînc, sufletul. Simbolistul și avangardistul e, pînă la plecarea în Franța, totuși sufletește, un tradiționalist cu măsură. Negreșit, că atmosfera pariziană și weltanschauingul nou filosofic, îl vor modifica și sufletește. dar de ce a admis (a voit) ca, în 1930, în *Priveliști* să fie incluse aceste poeme care, poate, acum, îl contraziceau? Mai credea în ele și, poate, știa că îl defineau ca poet? Că, apoi, a evoluat altfel, cu totul altfel în lirică (vezi plachetele fran-

țuzești) e incontestabil. Dar, pentru spațiul poeziei românești, Fundoianu rămîne cel din *Priveliști* și, mai ales, din ciclul *Herța*.

Pentru a omagia cum se cuvine centenarul lui Fundoianu, altfel spus personalitatea sa creatoare, bunul meu coleg de breaslă, istoricul literar dl Geo Șerban a alcătuit, ca un caiet al revistei *Realitatea evreiască*, o ediție cuprinzînd interpretări despre ceea ce a fost și a rămas poetul și filosoful B. Fundoianu, care în Franța, am uitat să o spun pentru cei ce nu o știu, a fost Benjamin Fondane. Prima secțiune a ediției (volumului) poartă titlul, bine găsit, "Fundoianu în memoria contemporanilor". Personalități de renume, românești și franceze, au scris, în 1945-1947, emoționante mărturisiri despre poet și cugetător, apărute la noi sau în Franța. Să pornesc cu începutul, decupînd un fragment dintr-o amplă evocare a lui Argezei. Să spun mai întîi că în tinerețe (sau, mai bine, în adolescență) Fundoianu, voind să-i ia un interviu lui Argezei depus la Văcărești, l-a iritat pe poet, care l-a încondeiat într-un pamflet să-i spun foarte acid. Fundoianu nu a uitat acel pamflet argezhian vitriolant incit, luîndu-l cu sine la Paris, Cioran mărturisește uimit că i l-a citit, în timpul războiului, într-o seară. Apoi, Fundoianu, a fost unul dintre factorii activi ai luptei (alături de N. Davidescu și F. Aderca) pentru recunoașterea lui Argezei (înainte de debutul său din 1927), drept al doilea poet român, ca importanță, după Eminescu. Argezei n-a uitat gestul și, după aflarea sfîrșitului tragic al lui Fundoianu, a scris, în 1945, un frumos, cald articol evocator: "Îmi vine să cred, scrie Argezei, că în momentul morții prin asfixie și-a adus aminte și de mine, fiind una din inversunatele lui preferințe literare. În timpurile de crîncenă adversitate împotriva iritantului meu condei..., el, Fundoianu, a militat, fără să ne fi văzut la față, cu tenacitate și exagerat, pentru acceptarea unui poet nou în lirica unui anotimp propice leșinării și regimului anemic de floare de tei cu zaharină... O imensă părere de rău, pentru că uneori n-am fost destul de atent cu suava lui grijă de mine, mă crispează și-mi dă o durere de nelecuit". Claudia Milian (care îl vizita des, la Paris) își aduce aminte că Fundoianu, prin meșterii și noii săi prieteni, intră în atmosfera mistică a lui Kirkegaard și a lui Dostoievski. Boris de Schloezer își aducea aminte, în 1947, un fapt semnificativ. Și anume că Fundoianu a fost discipolul fericit al lui Șestov și un catalizator pentru maestru: "Meritul lui Șestov a fost în primul rînd că, datorită lui, Fundoianu și-a dat seama cu claritate de exigența din el însuși, s-a descoperit pe sine. Mentorul a jucat aici rolul de moașă, rolul lui Socrate. Bineînțeles, Șestov nu putea să-i arate discipolului adevărul. Nu putea nici măcar să-i spună dacă există adevăr. Dar l-a ajutat să identifice ceea ce, după părerea lui, constituia principalul obstacol în calea căutării, idolul ultim pe care Fundoianu nici nu îl bănuia măcar". Ștefan Lupașcu, filosof român de expresie franceză, mărturisea, tot în 1947, că, în discuțiile cu Fundoianu, îi contrazicea, intratabil, credo-ul său filosofic existențialist: "Îl combăteam, deoarece cercetările mele epistemologice, logice și psihologice dăduseră la iveală un univers logic mai amplu decît cel al logicii epistemologice..., căruia totuși Șestov și Fundoianu îi contestau orice valoare profundă de adevăr, pe motiv că ar fi fost exclusiv logic, după părerea lor... Existențialist pasionat, denigrator al oricărei filosofii, Fundoianu era un filosof și un dialectician desăvîrșit". Această ultimă apreciere din partea unui filosof de talia lui Lupașcu spune multe. Emoționant e portretul închipuit de Cioran: "Semăna, de aceea, cu un ascet, un ascet de o vivacitate prodigioasă și plin

B. Fundoianu, *Strigăt întru eternitate*. Investigație documentară, alcătuită și îngrijită editorială de Geo Șerban. Caiet cultural editat de "Realitatea evreiască", 1998.

de o vervă care te făcea să uiți - atunci cînd vorbea cit este de fragil și vulnerabil. Cînd tăcea, însă, el, omul care, trecînd peste orice, își domina destinul, avea un aer jalnic și, în anumite momente, pierdut".

Cum se știe, destinul lui Fundoianu a fost nespuse de sfișietor. A fost gazat la Birkenau-Auschwitz, în crematoriile morții, la 2 octombrie 1944. Putea să scape. Evreu fiind, căsătorit cu o avocată franceză, izbutise să se mute din Paris în teritoriul neocupat, rămas sub administrația guvernului de la Vichy. Aici era la adăpost de arestările gestapoviste. Dar cum nu putea frai fără cărți, venea săptămînal la Paris să și le procure, plimbîndu-se, aici, fără nici o prevedere. (Cioran a și spus: "Ciudată «nepăsare» din partea unui om care numai năiv nu era și ale cărui judecăți de ordin psihologic sau politic dovedeau o clarviziune excepțională"). A fost denunțat, după Cioran de portarul imobilului parizian în care locuise, după alții de alt delator, arestat și dus la prefectura poliției. Ar fi putut scăpa și acum, datorită intervențiilor care s-au făcut. Dar cum fusese arestat împreună cu sora sa Lina, a refuzat să o abandoneze. Au fost transportați, deci, împreună, în lagărul de concentrare din Drancy și, de acolo, expediți la Auschwitz. Avem o mărturie importantă și de aici. Un medic evreu originar din România l-a recunoscut (il citise în țară) în infirmeria lagărului, unde, epuizat, ajunsese după munca într-un Kommando. Medicul l-a ascuns de ochii eseiștilor cit s-a putut, administrîndu-i hrană și medicamente, remontîndu-l cit de cit. Dar destinul său era neiertător și molohul dorea să-l înghită victima. Un control al medicilor SS l-a depistat și trimis spre camerele de gaze, împreună cu alți o mie de deținuți. La 2 octombrie 1944 a fost gazat, pe cînd armatele sovietice se aflau la 130 km de lagăr. Avea numai 46 de ani. Singura lui vină pentru care a fost ucis era aceea că era evreu. De ar fi supraviețuit il aștepta, cu siguranță, o strălucită carieră filosofică și literară. Destinul a decis altfel.

Revenind la ediția d-lui Geo Șerban să adaug că extrem de substanțială e secțiunea intitulată "Ce se poate spune astăzi, la centenarul nașterii sale". Toate cele trei eseuri de aici, semnate de d-nii Mircea Martin (emoționant), Ion Pop și Leon Volovici merită întreaga atenție, relevînd ceea ce a rămas valabil din opera nefericitului "sărbătorit". Dl Ion Pop, referindu-se la poezie, apreciază: "Fundoianu se situează, așadar, pe o poziție de relativ echilibru atunci cînd abordează problemele raportului între tradiție și inovație..., el înțelege să opteze pentru o formulă oarecum conciliantă". Dar insistînd pe ideea că a sugerat "continuarea creatoare a tradiției". Pline de înțelesuri sînt și secțiunile ediției *Trepte pe scara lui Iacov*, și *Dincolo de frondă - obseșia rădăcinilor*. Dl Geo Șerban și revista *Realitatea evreiască* au omagiat cum se cuvine centenarul lui G. Fundoianu.

INSTITUTUL EUROPEAN

Ion I. Lapedatu

Memorii și amintiri

Profesor universitar la Cluj, deputat și senator (1923-1931), ministru de finanțe (1926-1927), guvernator al Băncii României, membru al Academiei Române, Ion I. Lapedatu a fost un factor activ în organizarea băncilor românești din Transilvania începutului de secol.

În afară de pagini frecvente într-o carte de amintiri, cele descriînd anii copilăriei, ai școlii și studenției, acest volum cuprinde și capitole întregi despre Banca Ardeleană și, respectiv Albina, despre Astra și Banca României.

În pregătire: • Helmut Kohl, *Am vrut unitatea Germaniei*

Colecția MEMORII

ISBN 973-586-073-2
320 pag

Telex: 118000, Tel: 052
e-mail: info@institutul-european.ro

05606
05607

Cîtă latină știau corifeii Școlii Ardelene? Multă!

O ÎNTREBARE, pe care o dorește incitantă, pune Alexandru Niculescu în *România literară* nr. 45 (11 noiembrie) a.c.: cîtă latină știau corifeii Școlii Ardelene?, sau, într-o altă formulare, abuziv condescendentă, "ce cultură latină aveau bravi (sic) noștri ardeleni?"

Ceea ce intrigă nu este problema în sine - căci o abordare științifică a chestiunii ar fi într-adevăr binevenită - ci răspunsul pe care îl sugerează autorul. A.N. se întreabă retoric: "Cunoșteau ei (Samuil Micu Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior) atât de bine limba latină și construcția frazei latinești pentru ca să-și poată traduce, singuri, *manu propria*, operele din *rumânie pre latinie*?" și lansează "suspiciunea" că, pentru versiunea latină a operei lor, corifeii Școlii Ardelene recurgeau la traducători: "Colaborarea cu experți eclesiastici în litere latine mi se pare o ipoteză plauzibilă", spune autorul. Aceeași neliniște și în ceea ce îl privește pe Inocențiu Micu Klein, care "scrisa, în latinește, epistole adresate autorităților papale și imperiale... dar erau, acestea, elaborate de el însuși? Sau i se traduceau de către alții?"

O atât de surprinzătoare ipoteză se cere, evident, motivată. În sprijinul ei, A.N. aduce următoarele argumente:

1. Coexistența versiunilor latinești (fragmentare) cu redactări (integrale) românești în opera istorică a lui Samuil Micu și în *Cronica* lui Șincai;

2. Atît Inocențiu Micu Klein, cît și Samuil Micu Klein scriu într-o românească foarte curată, fără neologisme și fără latinisme. Nu vom găsi în textele lor acele "colaje" caracteristice bilingvismului cultural: "Nici un cuvînt latin (sau italian) nu a «scăpat» scriitorului care-și traducea singur(?) lucrările în limba latină!", accentuează A.N., deducînd de aici concluzia că "latiniștii ardeleni erau, în comportamentul lor lingvistic obișnuit, foarte puțin «latiniști»".

3. În fine, un argument praxiologic: "Se știe (din proprie experiență, știm cu toții) cît de greu este a (ne) traduce textele noastre în limbi străine, moderne, cunoscute (italiană, franceză, engleză, germană). Cu atît mai greu (ne)-ar fi a le transpune într-o limbă antică!"

În așteptarea unei analize filologice competente - care ar prezenta interes și prin faptul că ar pune în lumină anumite particularități *baroce* ale latinei cultivate de ieziți - aș încerca să opun cîteva argumente istorice și faprice ipotezei avansate de A.N. construită printr-o prea grăbită genera-

lizare, pe baza unei insuficiente documentări.¹⁾

"Comportamentul lingvistic obișnuit" este de căutat mai ales în corespondență, iar aici arhivele nu ne oferă *impurum-uri* românești pentru textele latinești, și nici nu este observabilă "absența latinismelor și neologismelor romanice" la care se referă primele două argumente. Spre a da un singur exemplu, citez din epistola lui Samuil Micu Klein către episcopul Ioan Bob (12 ianuarie 1796): "...au zis p(ărintele) Gherman că mi-o va da (o anumită carte, n.n.), dară sub condiție, *quae supponit me fidei dignitatem, et consequenter honestatem non habere*; condiția a fost ca acea carte din casa mea afară să nu iasă, sau să o dau undeva să se tipărească"... iar mai jos: "după ce o dată o am supus dispoziției Măriei tale cum așiu putea (*manente mea honestate*) să gîndesc dar să o dau airea să se tipărească." (*Arhivă pentru filologia și istoria*, nr. XXXV, 700). Las la o parte - cu regret - spiritualele "colaje", nu doar bi-, ci trilingve (latină, maghiară, română) din unele scrisori ale lui Gheorghe Șincai.

Intrucît primele două teze sunt atît de neconvingătoare, cred că discuția trebuie să pornească tocmai de la intrucitva insolitul argument 3. Doar recunoscînd inadecvarea analogiei cuprinse întrinsul, vom putea aprecia corect locul pe care-l ocupa limba latină în formația intelectualilor din secolul XVIII (cu atît mai mult a celor care proveneau din mediul catolic). Pentru a înțelege ce însemna pentru ei latina, este inoperant să luăm drept termen de comparație modul în care asimilează și interiorizează contemporanii noștri limbile străine, fără a vorbi de cele "antice". Diferența de statut dintre latina epocii lor și limbile noastre străine are o dubla sursă:

Prima este, evident, instrucția școlară; în colegiile în care învățaseră cei din generația Școlii Ardelene, ea se făcea exclusiv în limba latină. Chiar și materiile considerate secundare - istoria, geografia, matematica - erau predate în latină. Regulamentele școlare interziceau sever utilizarea limbii materne atît în clasă, cît și în internat.

Pe de altă parte, spre deosebire de ceea ce se întîmplă în cazul bi- sau multilingvismului nostru, intelectualii secolului XVIII nu aveau *alternativă*; terminologia cultă (filosofică, științifică, juridică, administrativă) era latină. Erau deci obligați să *gîndească* în latinește. (Cei care aveau dificultăți să o facă, nu ajungeau nici în elita intelectuală, nici în cea publică). Adesea, problema spinoasă pentru ei nu era, așa

cum presupune A.N., traducerea din limba română în limba latină, ci, dimpotrivă, traducerea din latină în română. În acest sens, culegerea de documente cuprinsă în cartea mult regretatului profesor Francisc Pall (Inocențiu Micu Klein, *Exilul la Roma*), pe care A.N. o citează în introducerea articolului său, conține o clară mărturie: Atunci cînd, în urma insistențelor și presiunilor Curții, episcopul exilat este constrins să demisioneze, iar Maria Tereza îi cere să redacteze o circulară în *limba română*, spre a-și înștiința clerul și credincioșii din patrie de retragerea sa, Inocențiu comunică autorităților aulice - prin intermediul cardinalului Millini - refuzul său de a-și traduce în limba română textul conceput în latină: "*Găsește că nu e în stare să scrie în această limbă, pe care mărturisește că nu o posedă îndeajuns în atare scop... Ținînd seama de această neputință... a crezut că și-ar putea dovedi mai bine supunerea față de Maiestatea Sa cu o redactare latină, această limbă putînd fi înțeleasă îndeobște și excluzîndu-se riscul vreunei tălmăcirii strîmbe a sensului... Din care motiv, adaugă el, în tot timpul cît a cîrmuit Biserica din Făgăraș nu a folosit niciodată altă limbă decît latina, cînd scria în orice împrejurare diecezanilor săi, fie clerici, fie mireni...*" (loc. cit. Doc. 292, vol. II, 2, p. 249; vol. I, 80). Francisc Pall observă că această ezitare a episcopului de a scrie în limba română este manifestă și în vasta sa corespondență, care conține un număr relativ mic de scrisori românești (date, toate, *după* 1751).

În epocă, faptul nu reprezenta o excepție: se corespundea, în general, în latină, chiar atunci cînd și adresantul și autorul scrisorii aveau aceeași limbă maternă. Cei care aveau o formație superioară *canonică*, absolvînd colegiile romano-catolice din Ardeal și studiînd apoi teologia și filosofia la *de Propaganda Fide* din Roma, sau la universitățile ieziute de la *Viena* și de la *Târnăvia*, foloseau *inter pares* limba latină dar recurgeau la română atunci cînd se adresau unora care nu avuseseră același "curriculum", sau cînd *intenționau* să se facă înțeleși de pătri mai largi. "Fraților" din patrie - preoți de țară, care nu trecuseră prin școli mai înalte - Inocențiu Micu Klein le scria într-adevăr "într-o frumoasă limbă românească" (Fr. Pall, loc. cit. I, 204; citat și de A.N.), dar cu vicarul (și mai tîrziu, episcopul) Aaron corespundea în latină. Tipărînd, după decenii, testamentul, lui Petru Maior, Timotei Cipariu spune: "*El e scris în limba latină, ca multe alte ale lui și ale altora din generațiunea [de] mai de*

mult, cînd bărbații mai distinși și [mai] ales din clerul greco-catolic, avînd creștere după sistemul vechi (subl.n.), erau în stare de a scrie mai cu ușurătate, poate încă și mai corect, în limba latină, iar limba română era numai limba diletanților, și apoi chiar din astă cauză, ce limbă! sau quelques exceptions honorables" (Archivul pentru filologia și istoria, nr. XX, 390).

"Sistema veche", despre care vorbește Timotei Cipariu, era cea statuată de programa de învățămînt a școlilor ieziute:

Cele cinci clase ale "gimnaziilor mari" (echivalentele *liceelor* de mai tîrziu) erau: 1. Principia (infima classis grammaticae), 2. Gramatica (media classis grammaticae), 3. Syntaxis (suprema classis grammaticae), 4. Rhetorica (infima classis humanitatis), 5. Poesis (suprema classis humanitatis). Denumirea lor spune totul: Obiectivul principal al învățămîntului gimnazial era însușirea temeinică a limbii și retoricii latine (G. Mertz, *Die Pädagogik der Jesuiten*, Heidelberg, 1898; S.J.Dühr, *Die Studienordnung der Gesellschaft Jesu*, Freiburg in Breisgau, 1896). Numărul orelor consacrate altor obiecte - ca matematica, istoria, geografia - era foarte mic, iar limbile moderne nu figurează sub nici o formă în programul școlilor ieziute din sec. XVIII²⁾. După absolvirea celor 6-7 ani de liceu (căci clasei de *retorică* și, uneori, uneia dintre clasele *gramatiste* li se consacrau doi ani), urmau studii de tip universitar în "Colegiile academice": *filosofie*, cuprînzînd trei ani (logică, fizică, metafizică) și *teologie* (la studiile teologice aveau acces doar absolvenții clasei de filosofie).

Principalele instituții de învățămînt superior în care își desăvîșeau instrucția viitorii prelați greco-catolici și profesorii școlilor de la Blaj erau: Universitatea ieziuită din *Târnăvia* (Tyrnau), Colegiul Pazmany (*Pazmanaeum*) din Viena, unde erau educați în comun viitorii preoți de rit oriental și de rit latin, Colegiul "Urban", patronat la Roma de Congregația de *Propaganda Fide*.

Este greu de imaginat că cei care parcurseseră toate aceste trepte își însușiseră superficial limba - unică - în care fuseseră formați.

Șincai, bunăoară, fusese elev strălucit al Colegiului ieziuit din Cluj. Din *Elegia* sa autobiografică (T. Cipariu, *Acte și Fragmente latino-românești*, 273-277) aflăm că în cei patru ani petrecuți în această școală de elită, nici unul dintre numeroșii săi emuli nu reușise să-i ia laurii primului loc. După absolvire, a fost numit profesor de *retorică* și de *poetică* la școala "latinească" de la Blaj. Au urmat cei cinci ani la Roma, unde și-a susținut cele două doctorate - în filosofie și în teologie - și a fost mult apreciat pentru calitățile sale intelectuale. Este bine cunoscută caracterizarea pe care i-o face mentorul său de la Colegiul Urban: "E di ardente naturale, di ottimo ingenio, di buoni costumi. In fine juramenti hos versus scripsit: Sis licet oceano, gelidis undique saxis/ Etaj sis ceruleis undique cinctus aquis/ Inde tamen posses aliquam sperare salutem/ Si votum violes, spes tibi nulla subest". (I. Ardeleanu, *Transilvania*, 1877, 11, 124). Care dintre contemporanii săi ardeleni să-l fi putut deci majora în competență? Cine să fi fost acel "expert eclesiastic în litere latine", chemat - conform ipotezei lui A.N. - să-i traducă opera?

Cînd, spre a susține atît de nefirești ipoteze, textul înlocuiește indispensabile argumente prin insinuări, ești tentat să te întrebi care este *subtextul*. Tristețea (complexul?) de a ne fi "pierdut latina" (la propriu), iritarea că - prin întoarcerea către occidentalul latin - Școala Ardeleană (sau Catolicismul?) a afectat omogenitatea și unitatea culturii noastre autohtone? Sau avem, pur și simplu, de a face cu un exercițiu mimetic nereușit pe linia, salutara de altfel, a demitificărilor?

Maria Someșan

C. Rădulescu-Motru SCRIERI POLITICE

Colecția CĂRȚI FUNDAMENTALE ALE CULTURII ROMÂNE
Ediție îngrijită de Cristian Preda

„Reformele săvîrșite în România de către politicieni sunt, unele, spre folosul aparent al generațiilor de astăzi, și toate spre paguba reală a generațiilor de mâine.”

C. RĂDULESCU-MOTRU

Tudor Vianu FILOSOFIA CULTURII ȘI TEORIA VALORILOR

Colecția CĂRȚI FUNDAMENTALE ALE CULTURII ROMÂNE
Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu

„S-a vorbit despre responsabilitatea morală a artistului. Iată că există și responsabilitatea lui metafizică, rezultată din tot ce putem cunoaște despre locul lui în mijlocul lumii.”

TUDOR VIANU

Ioan Petru Culianu ARBORELE GNOZEI

Traducere din limba engleză de Corina Popescu

Arborele gnozei pornește de la studiul dualismelor religioase, ca și lucrarea *Gnozele dualiste ale Occidentului*. În noua sa carte însă, viziunea revoluționară a autorului și sistemul său de gândire își găsesc cea mai completă expresie - din câte a avut Culianu răgazul să formuleze.

Comenzi: C.P. 26-38 București; E-mail: nemira@dnt.ro

Făpturile din insectar

ALEXANDRU PAPILIAN a plecat din "România orwelliană a anului 1984" regretând că nu va vedea "cum se vor termina «toate astea»..." (*Cuvânt înainte* la volumul *Paharul cu muște*, Editura 100 + 1 Gramar, București, 1997).

Experiența comunistă a făcut ca în cazul unora (mă refer aici doar la scriitori) pragul-limita de suportabilitate să fie atins repede și să provoace iremediabila ruptură, exilul.

Prozator interesant, afirmat în anii '70 și atrăgând atenția prin romane (*Dihorul*, *Micelli*), ca și prin cărțile de nuvelistică (*Fapturi neînsemnate*, *O seară de noiembrie* sau *Pricini de iubire*), Alexandru Papilian a ținut să dea o imagine completă despre literatura pe care a scris-o în acei ani și rămasă nepublicată. Așa s-a întâmplat cu un roman, *Ex*, elaborat în țară, dar apărut la Paris în 1989 cu titlul *Le Fardeau*, tipărit abia în 1993 în românește la Editura Fundației Culturale; în același perimetru se înscrie și *Paharul cu muște*, o selecție de proze organizate într-un triptic (*Larve*, *Muște sub pahar* și *Liberté, libro-service*) început în România cu volumul *Fapturi neînsemnate*, din 1978. "Compusă din fapturi anonime, anistorice și/ sau parastorice", spune autorul, "cartea vede acum integral lumina tiparului în limba în care a fost scrisă. Adică - trita..."

Ideea de a ridica la rang de expresie literară banalul, truismele pare să fie la rădăcina majorității scrierilor de până acum ale lui Alexandru Papilian. Motivații - diverse și introducând mereu alte nuanțe - găsim în *Paharul cu muște*, mai ales în *Notele pentru Fiziologia banalului*. Iată una dintre ele: "Noi, aceste fapturi neînsemnate, suntem o adevărată magmă. Dintre noi

se alege ceea ce trebuie să se aleagă. Ceea ce e mai bun în omenire, din sânul nostru a ieșit la iveală și în sânul nostru a fost păstrat în vremurile de restriște. Suntem trecătoare, anonime, intersanjabile - și totuși, în numele nostru, pentru noi și prin intermediul nostru se întâmplă totalitatea lucrurilor care se întâmplă în omenire. Suntem un mare cor. O imensă polifonie, singura de fapt... Suntem Singurătatea în Univers..."

UNA dintre temele esențiale pe care autorul își construiește narațiunile este chiar această "Singurătate în Univers", sursă a alienării. Acută sau cronică, singurătatea personajelor din *Paharul cu muște* se intermediază și ea pe o gravă absență a comunicării. Se naște aici însă un cerc vicios. Al situațiilor banale, al indivizilor nesemnificativi, fiecare de o unicitate asemănătoare, al truismelor lingvistice (de altfel remarcabil exploatate de scriitor).

Pledoaria creatorului acestei lumi banale este tocmai în favoarea creației sale pe care n-o repudiază; nu-și condamnă personajele, nu le judecă (deși le însoțește de ceva dispreț, ironie și compasiune).

Alexandru Papilian a avut de ales între acea parte a omenirii "făuritoare de istorie" și cealaltă, a oamenilor "cumsecade", "nimicurile".

"Ar trebui să scriu într-o zi, într-o bună zi, povestea unui scriitor banal, a unui foarte banal. Cred că acest banal, mai ales creația banală, ar putea prezenta un mare interes. În special când e vorba să crezi (în mod banal, mă rog!) un personaj care nu secretă banalul ca toată lumea, ci îl... creează.

Să crezi creația banalului!"

În păienjenitul de truisme, banalitate și anonim personajele lui Alexandru Papilian își trăiesc, de fapt, adaptabilitatea scăzută la realitate. Nu se poate vorbi în toate cazurile de inadptabili, dar de marginalitate și marginalizare, în cele mai multe dintre nuvele (de pildă este memorabilă piesa "Murdar și slinos").

LIPSA comunicării despre care aminteam face parte din viața fiecărui cuplu, destrămat sau în criză, în care protagoniștii (naratori/naratoarele, de cele mai multe ori) au conștiința acută a mediocrității existenței asumate. Supraviețuirea într-un mediu cenușiu, lipsit de perspective, sufocarea oricărei libertăți în epoca de dictatură comunistă provoacă revolta: întâi o opoziție surdă, consumată în intimitate, apoi chiar revoluția din decembrie '89.

Peste această revoltă (interioară și exterioară) domnește însă un scepticism descurajant, o resemnare disperată, o frică paralizantă. Dacă la ele se mai adaugă o confuzie interioară avem imaginea a tot ce poate fi mai rău pentru psihicul uman: "Dar eu mă gândeam la suflet, spuse Liviu încapățânat. Pricepi? E al dracului să nu știi ce-i cu tine și să trebuiască să afli. E imputit." (*Murdar și slinos*).

Pesimismul, apatia, dezgustul, însoțite de cinism și ironie au, poate, ca punct de plecare lumea-Kitsch în care personajele trebuie să viețuiască, iar încercările lor de a ieși din această lume se soldează aproape fără excepție cu eșecuri. Kitsch-ul invadează spațiul domestic (ca în schița intitulată *Tăcere*), dar și spațiul existenței sociale a individului.

Pentru a scăpa de mediocritatea

Alexandru Papilian

PAHARUL CU MUȘTE

înconjurătoare, dar și de sentimentul derutant al non-sensului vieții omenitești, "eroii" nuvelor lui Alexandru Papilian se refugiază cel mai adesea în "betie" și erotism. Ceea ce câștigă din aceste experiențe este o acutizare a negativismului.

Luciditatea zdrobitoare se completează cu un remarcabil simț de observație cărora li se alătură și gustul pentru paradox.

Scriitura lipsită de culoare ține de strategia auctorială, aceea de a-și caracteriza, prin exploatarea oricăror mijloace literare, personajele și lumea descrisă: "...când pur și simplu scriu - simt că mă dezumanizez. Nu că m-aș goli de omenesc, ci, dimpotrivă, că sunt invadat de inuman.

Că mă dezumanizez, ce mai atâta vorbă!

AI SA spui, poate că e paradoxal - și tâmpit!

De ce nu? Ce, e interzis să fii tâmpit?

Să fii scriitor - și să te dezumanizezi prin expresie; să te dezumanizeze expresia!

Da, ei bine: da! E foarte posibil!" (*Note pentru Fiziologia banalului*).

Georgeta Drăghici

False nume proprii

Un joc de cuvinte produs uneori de limbajul familiar și argotic constă în transformarea, cu ajutorul sufixelor caracteristice, a unor termeni comuni în pseudo-nume proprii. Procedul a fost înregistrat în mai multe limbi; la noi, exemple tipice (și actuale) ar fi: *blătescu*, *goldeanu*, *șestache*, *terminoiu*, *vinuleanu* etc. Asemenea forme pot coincide sau nu cu nume reale, deja atestate (exemple citate au o poziție destul de excentrică în sistemul onomastic autohton) - și sînt, mai ales, comparabile cu rezultatele procedurii tradiționale de motivare semantică din onomastica literară (de exemplu, cu multe nume din comediiile vremii lui Alecsandri - *Pungescu*, *Clevetici* etc.). Funcția lor e însă cu totul diferită, căci, sub forma înșelătoare de nume propriu de persoană, cuvintele în cauză continuă să denumească obiecte comune sau idei abstracte. Despre acest tip de joc de cuvinte a scris de fapt, de mai multe ori, cu începere din anii '20, Leo Spitzer, care s-a referit și la exemple românești, arătând că mecanismul pe care își bazează efectul e cel al ghicitoriei, al surprizei de a descoperi, sub aparența de nume propriu (convențional și asemant), adevăratul sens al enunțului. Fenomenul a fost comentat și de Iorgu Iordan, care s-a referit, într-un studiu din 1937 (apărut în "Buletinul Institutului de Filologie Română Al. Philippide") la termeni precum *stricătescu*, *șmecherzon*, *tocilescu*. Un mecanism asemănător e folosit foarte des pentru producerea poreclelor, din substantive și adjective care se pot substantiviza, devenind etichete caracteristice (mai mult sau mai puțin depreciative) pentru persoane: *dilimache*, *străinache*, *mo-camete*. În asemenea cazuri, surpriza e însă mai mică, pentru că porecla e totuși un tip de nume propriu, iar atribuirea ei are o motivație. Crearea de pseudo-nume proprii, fără referent real, e interesantă, în schimb, prin ingeniozitatea și mai ales prin gratuitatea procedurii. În exemplele atestate în română apar sufixele tipice numelor de familie: *-escu* (*blătescu*, *gârdescu*, *tocilescu*), *-eanu* (*goldeanu*, *vinuleanu*), *-oiu* (*terminoiu*), ca și un

sufix cu rezonanțe caragialiene, la origine hipocoristic, preluat din grecește, întâlnit deopotrivă în nume și în prenume: *-ache* (*șestache*). Uneori, păcăleala e mai evidentă, contextul lingvistic permițând inserarea unui nume propriu, deci a unui pseudo-personaj: *a avea învoire de la maiorul Gârdescu* - cu sensul "a fugi din cazarmă, a sări gardul" (expresie înregistrată de Ion Moise în argoul militar, citată într-un articol din "Limba română", nr. 1, 1982); *a merge cu blătescu* - "a merge pe blar", "a călători fără a plăti bilet". (Deoarece circulația formulelor argotice e fundamental orală, transcrierea lor cu inițială majusculă sau minusculă e o opțiune mai puțin semnificativă). Alteori contextul, deși admite substantive, e nepotrivit numelor proprii; se creează astfel o deviere mai pronunțată, de natură morfo-sintactică: *are goldeanu*, *bea vinuleanu*. Mai ales pentru *goldeanu* ("aur") se găsesc, în ultima vreme, destule atestări în scris: "Eu vreau parai să plec la turci să iau goldeanu" ("Expres" 13, 1991, 14); "Coroană dă goldeanu am" ("Academia Cațavencu" 37, 1992, 2). Pentru că în acest caz derivarea are ca bază un cuvînt străin - engl. *gold* sau/și germ. *Gold* - operația de ghicire, de reconstrucție e mai indirectă, ceea ce sporește efectul comic al procedurii. Și mai deviate lingvistic sînt transformările unor substantive care apar în construcții fixe, în expresii - de pildă în locuțiunea *pe șest* ("pe furis"; "în secret"), care devine *pe șestache* ("Banii pe care i-a dat pe șestache galezului" - în "România liberă" 1127, 1993, 16). Spectaculos deviantă e și substituția de sufix operată în forma *terminat*, care devine *terminoiu* nu numai în uzul adjectival al participiului, ci chiar și cînd acesta face parte dintr-o formă verbală compusă (*am*, *ai*, *a*, *s-a* etc. *terminat*): "Fa, am terminoiu cu tine, cu casa, cu copiii" (Costache Olăreanu, *Cu cărțile pe iarba*, București, Editura Militară, 1986, p. 24). Cu acest procedeu - marginal, dar destul de stabil și de productiv - ingeniozitatea variantelor orale și neconvenționale ale limbii își dovedește încă o dată tendințele ludice și estetice.

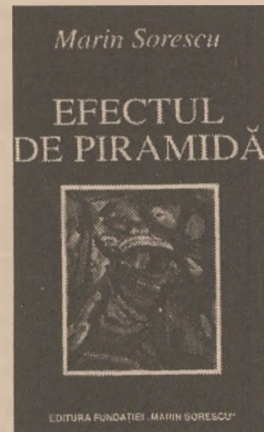

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

Efectul de piramidă

LA doi ani de la dispariția poetului (decembrie 1996) semnalăm apariția la Fundația "Marin Sorescu" a volumului de poeme *Efectul de piramidă*, ultimul care adună inedite

soresciene, după *Puntea* și *La Liliaci VI*, tipărite de asemenea în acest interval, grație efortului și îngrijirii iubitoare a doamnei Virginia Sorescu. Sumarul cărții, apărută cu sprijinul Ministerului Culturii și prin generozitatea d-lui Miron Răduceanu, director general al S.A. Artprint SRL, cuprinde trei grupaje masive, *Boabe de durere*, *Reinventând Helada* și *Efectul de piramidă* (*lecturi de papirus cu lacune*). Coperta reproduce unul din tablourile pictate de scriitor, iar în interior trei crochiuri cu animale, *Bizon*, *Câini* și *Pasărea Ba*. (C.B.)

ȘCOALA CENTRALĂ DE

ÎN 1937, când intrasem în liceu, era încă directoare bătina doamnă Elena Radulescu-Pogoneanu. "Grădina mare" își merita pe atunci numele: o parte din ea (interzisă nouă, dar pe aleile căreia ne strecuram totuși de multe ori) era toată o pergolă cu trandafiri; în rest, sub pomii înalți erau bănci cioplite din trunchiuri groase, iar în jurul careului din mijloc buturugi retezate în chip de scaun, care-și aveau încă rădăcinile în pământ. Jocurile noastre trebuiau să fie nezgomotoase, calme, mai mult plimbări, în care tăfăsuiam. Există și un teren de tenis, ba chiar și un vechi joc de crochet, pe care l-am împrumutat odată de la cancelarie: nimeni însă nu-i mai știa bine regulile și l-am înapoiat cu oarecare decepție. Uniformele noastre erau diferențiate, dar cu un aspect sever: între 10 și 14 ani rochie de "ațică" în pătrățele roșii și albe, lungă până sub genunchi, cu șorț tot lung de poplin negru, guleraș alb brodat și fundă neagră: într-o parte, la un nasture al șorțului, atârna un lanț cu cheile de la dulapuri și pupitre. Fetele din cursul superior - 14-18 ani - aveau același model de uniformă, dar în carouri gri cu alb, ceea ce le dădea un caracter mai elegant și mai serios; cele mici erau obligate să li se adreseze cu "domnișoară". Pe culoare, când ne întâlneam cu profesoarele, trebuia să le salutăm cu un "Knicks", o mică reverență schițată rapid, care ne amuza grozav. În sufragerie, mesele de 10-12 locuri erau prezidate de câte o elevă din ultima clasă, la care ne uitam cu mare respect; una din ele rostea rugăciunea de dimineață, alta cea de seară.

Cîteva din aceste norme s-au modificat odată cu venirea la conducerea școlii a domnișoarei Elena Malaxa, sora cunoscutului industriaș cu același nume. Profesoara de matematică, subțire, cu buzele strînse, totdeauna sobru îmbrăcată (admiram dunga rectilinie a ciorapilor fini de mătase; nu mi-o amintesc decît în gri, negru și alb), impunea un respect puțin înghețat. Modificările pe care le-a adus școlii au mers însă în sensul unui modernism de tip anglo-saxon. Au dispărut uniformele vechi, făcînd loc fustelor bleumarine cu bluze albe la care s-au adăugat, timp de doi ani, fularule verzi ale "străjeriei". Cînd ne-ăm întors din vacanța mare, am găsit clădirea complet renovată în interior, fără ca să-i fi dispărut decorația originală imaginată de arhitectul Mincu. Vechile pupitre făcuseră loc altora, cu linoleum încastat, în culori pastel variînd de la o clasă la alta, iar lemnul catedrelor și al parchetului era de un galben cald și lucios; se instalaseră difuzoare în fiecare clasă. Pereții sălilor de lavabouri și ai sufrageriei luceau cu faianța lor albă; în rețetăru bucătăriei intraseră feluri substanțiale și mai moderne, în locul tradiționalului pilaf cu prune. Nimic, desigur, nu se modificase în extrema simetrie a clădirii; totuși terenul de tenis dispăruse odată cu vechea sală de festivități; se hotărîse construirea, pe acel loc, a unei săli moderne de spectacol, care să fie închiriată unui cinematograf (cu program controlat), pentru a mări veniturile școlii, și care să servească și rarelor ei serbari. Șantierul și-a continuat lucrările în timpul războiului și sala a fost dată în folosință în 1945, dar a încetat curînd să aparțină școlii; azi funcționează în ea Teatrul Lucia Sturdza-Bulandra. Toate aceste înzestrări au fost donații ale magnatului industrial de care am vorbit.

Disparația vechilor uniforme și a knicks-ului a lăsat neatînsă ordinea cvasi-

monahală a programului. Pentru interne, soneria zbîrniia dimineața la ora șase; urma forfota spălatului, îmbrăcatului, așezării lucrurilor la loc; un dormitor avea cam treizeci de paturi. Coboram în sufragerie pentru ceai - la subsol - în rînd, cîte două, la șapte fix, iar în urma noastră dormitorul trebuia să rămînă impecabil, cu paturile acoperite de cuverturi albe perfect netezite, avînd în dreptul pernei stema SCF în galben și verde; era emblema tradițională a școlii, desenată de Mincu și pe care o repetau, pe perețele exterior, ornamente de ceramică evocînd pe cele ale bisericilor din Moldova și alternînd cu nume de domnițe din istoria țării. Cele cinci ore de curs de dimineața, întrerupte de sonerie pentru scurte recreații de zece minute și una singură de douăzeci, se încheiau cu un nou mers la masă în rînd, la ora unu; după prînz, "recreația mare" dura pînă la ora 15, în largă curte-grădină de cîte ori o permitea vremea. Iarna, stăteam doar de vorbă pe culoarele care legau între ele clasele și ale căror ferestre înalte dădeau pe o mică grădină interioară. În clase apoi, ne făceam lecțiile pentru a doua zi, pînă la 5 cînd soneria anunța o nouă recreație de o jumătate de ceas; reîncepea atunci pregătirea lecțiilor, numită "meditație", pînă la cina de la ora șapte, imediat urmată de urcarea în dormitor unde lumina se stîngea cel mai tîrziu la 9. O singură excepție: sîmbăta seara, în sala de gimnastică, aveam voie să dansăm, învățînd pașii una de la alta, în timp ce una din "cele mari" ne cînta la pian fox-trott-uri și tangouri la modă.

Timp de patru ani și jumătate am fost internă și trebuie să spun că acest program, respectat cu strășnicie, mi-a creat impresia unei ordini universale pentru tot restul existenței. Nu l-am acceptat întotdeauna de bună voie; m-am răzvrătit de multe ori, în special cînd, odată cu războiul, s-a desființat biblioteca unde mă puteam duce pe la cinci, după terminarea temelor pentru a doua zi. Fără lectură, sfîrșitul după-amiezii îmi părea (și chiar era) irosit stupid, dar oricît m-aș fi opus, nu prea aveam ce face. Sîmbăta și Duminica, unele interne erau luate acasă de către cineva din familie; multe dintre noi rămîneam însă pe loc și lungile ceasuri inutile erau dezolante. Nici un străin, nici un părinte nu pătrundea vreodată în școală dincolo de "parloarul" de la intrare, o sală în care eram chemate cînd venea cineva să ne vadă. Mersul la slujba de Duminică dimineața, la biserica Icoanei, la Silvestru sau la Popa Chițu era o adevărată bucurie. Scrisorile pe care în acea vreme le trimiteam acasă cuprînd lungi lamentații și implorări, inutile și ele; dar în acel program strict era și un sens mai profund, cel al limitelor umane, pe care-l percepeam fără s-o mărturisesc și pe care pînă la urmă trebuia să-l accept. Pe lungile coridoare impecabil de curate (femeile de serviciu, înarmate cu măști lungi și cîrpe ude, le spălau în timpul fiecărei ore de curs, așa încît le regăseam curate în recreații) treceam seara sub casetoanele de lemn pictate ale tavanului, savurînd tăcerea și privind nostalgic spre mica grădină interioară cu schimbătoarele ei lumini, după ceasurile zilei, cu schimbătoarele ei culori, după anotimpuri; un indianist ar spune că impresia de calm adînc pe care o răspîndea se datora structurii ei de *mandala*, un careu magic în centrul căruia o rotundă încercuia un copac uriaș, armonizînd astfel formele desăvîrșite ale cercului și ale pătratului într-o liniștirea atemporală a patimilor.

Continuitatea programului simboliza însă din multe puncte de vedere și o continuitate a tradiției. Înființată în mijlocul secolului al XIX-lea pentru fete de neam, dar sărace, beneficiînd de o arhitectură inspirată din minăstirile medievale italiene și românești, Școala Centrală purta marca unei mentalități modeste, harnice și corecte. Se prețuiau demnitatea, dar nu fumurile; exista un efort constant de a se aprecia echitabil meritele fiecăreia; erau prost văzute intervențiile părinților, de altfel foarte rare și privind doar cazuri speciale, boli sau fragilități fizice, circumstanțe familiale potrivnice și alte asemenea. Componenta socială, dat fiind aportul masiv al provinciei, era reprezentativă pentru clasa mijlocie: părinții internelor noastre erau funcționari, agricultori (mici și mari), preoți, învățători, comercianți, ingineri, militari, avocați și medici de provincie; marea burghezie, cîtă era, prefera internatele cu predare în franceză (Notre-Dame) sau germană (Pitar Moș). Taxele la Școala Centrală erau potrivite; reputația ei de seriozitate o plasa pe o poziție de echivalență cu Liceul Sf. Sava pentru băieți. De cîte ori, mai tîrziu, m-am întîlnit cu vreo absolventă a școlii - farmacistă, doctoriță și altele - am știut că va fi vorba de cineva pentru care harnicia și corectitudinea erau valori cu care nu era de glumit.

Oare mă laud? Oare laud prea mult, din tipica nostalgie a vîrstei, o mentalitate neverificabilă astăzi, cînd altele decenii s-au scurs de atunci încoace? Vreau să citez aici niște "Sfaturi" care au figurat an de an pe certificatele noastre de absolvire a fiecărei clase, ce ni se împărțeau cu regularitate; un text care, vrînd nevrînd, ni se imprima în minte, cu atît mai mult cu cît el confirma spiritul ce domnise în cursul anului respectiv. Îl reproduc întocmai, fără să omit sau să modific nici un cuvînt: recitit în anii ce au urmat, în care lășitatea, compromisul și delațiunea erau exersate încă din clasele primare, el trezea un ecou prelung, amar și ironic.

"Învățați pentru viață, nu pentru note certificate.

Învățătura ne luminează mintea și ne ajută să înțelegem și să iubim «Frumosul, Binele și Adevărul».

Fii dreaptă. Înainte de a judeca pe altele, judecă-te pe tine.

Munca ne învîiorează sufletul și ne mîngîie în nenorociri.

Nu lăsa pe mîine ceea ce poți face astăzi.

Respectă-te dacă vrei să fii respectată.

Nu-ți vorbi de rău colegele. Nu le pîri. Nu șopti la ureche și nu primi să-ți șoptească.

Fii bună și generoasă.

Fă altele ceea ce ai vrea să ți se facă ție. Astfel vei fi fericită și vei face și pe alții fericiți.

Întreabă-te în fiecare zi ce faptă bună ai săvîrșit, pe cine ai ajutat și dacă ai meritat să fii laudată și iubită de ai tăi.

Fii sinceră. Cuvîntul tău să exprime gîndirea ta.

Vorbește puțin. Vorbește ce trebuie. Vorbește cînd trebuie. Oratoria ta să fie faptă ta.

Alege-ți un ideal moral în viață, spre care să tîndă zilnic puterile sufletului tău. Apoi fii stăpînă pe tine, nu șovăi."

UNII vor crede poate că vorba aici de o frumusețe goală, folosită fără adere interioară; dar nu, sufletele noastre de cînd nu erau încă divizate în mai multe straturi de gîndire bănuitoare; cinismul și minciuna erau socotite deformări grave și în niciun caz, cum au devenit mai tîrziu, strategii banale pentru simpla supraviețuire.

AM AVUT, în anul bacalaureatului (1945) patru din cele mai iubite profesoare ale întregului liceu și voi încerca aici să le restituim imaginea din trecut, așa cum am păstrat-o.

Anina Radulescu-Pogoneanu era o personalitate ieșită din comun. Prin familie aparținea, propriu zis, întregii culturi românești: tatăl ei, I.A.I. Radulescu-Pogoneanu, fusese discipolul bine cunoscutului Titu Maiorescu, iar mama ei era, în aiași vremea, o mare scriitoare; în aiași vremea am intrat noi în liceu, de unsprezece ani directoare a școlii, urmînd doamna Maria Delavrancea. Doamna Pogoneanu predă franceza și locuia în clădirea mică la colț, legată de clădirea principală printr-o lungă galerie cu geamuri albe; Anina mi-a spus că se simțea între acele ziduri ca la acasă. Fusese căsătorită cu Mircea Văcărescu; avea cu el o fetiță, Vivi, pe care curînd reușise s-o trimită afară din țară, în Elveția unde fratele Aninei fusese, sau încă, ministru plenipotențiar. Anina a murit în anii nouăzeci în exil la Paris, după o lungă ostracizare în țară; Vivi a fost funcționară de nădejde a unor instituții internaționale, între care, timp de douăzeci de ani, *Unesco*.

Toți acești membri apropiați ai familiei creionau desigur în jurul Aninei un anumit tip de intelectualitate, dar ce frapa la ea originalitatea propriei sale personalități? Mică, slăbuță, foarte iute în mișcări, trasaturi destul de neregulate, reușea să transforme într-atîta prin expresie în devenea absolut delicioasă. Pasiunea don-quistotescă de cunoaștere nu avea margini; totul o interesa, entuziasmul revolta apăsău pe rînd la cea mai mică ocazie; uneori izbucneau toate în risodă cu ea, alteori ne cumințeam brusc și o salutăm cu patimă, nevrînd să pierdem nici un cuvînt. Profesoara de filozofie, Anina ne-a predat logica în clasa a 7-a (penu ma), iar în clasa finală etica, precum dreptul constituțional.

Expunerile Aninei erau clare, ascuțite, rapide, așa cum îi era felul. Făcuse asocițiile cele mai stimulante, trecînd peste granițele temei propriu-zise: referințele la literatura universală erau constante, cu predilecție pentru cea contemporană. Afară de program, dar în deplină concordanță cu problemele vremii, ne-a vorbit cîteva ore la rînd despre principiile de bază ale marxismului, însoțindu-le pe fiecare contra-argumente valabile și astăzi: cum avea să decidă care sunt "nevoile" oarecărui popor, pentru a le satisface? Cum și cu ce preț se va stabili vreodată perfectă egalitate între indivizi? Iar cei care vor veghea respectarea ei nu vor forma oare o categorie aparte, suprapusă celorlalte? Și de ce să îmbrățișăm teoria materialista, pe care în nimic nu o dovedește? Cum să reducă istoria doar la evoluția mijloacelor de producție? și multe asemenea. Prezentate cu un fel, într-o discuție teoretică și liberă, lucrurile păreau evidente, simple probleme de bun simț.

Anina n-a mai avut, după aceea, nici mult de vreo doi ani posibilitatea de a pre-

FETE

u. Pe lângă atitudinea ei fâșișă, situația familială - un alt frate avea să-și dea în luptă în închisoare - o făceau cu neîndezirabilă în învățământ. Pedagogia pentru ea o adevărată pasiune: pu-
me cred că a suferit mai mult decât ea
erzicerea comunicării cu tineretul. La
a predat într-un institut post-liceal la
y, apoi s-a integrat unei acțiuni de
ire a tinerelor emigrante, activitate
asa care-i dădea mari satisfacții. Cu
ocazie, ținea conferințe despre litera-
oastră, nădăjduind a le explica occi-
ilor cam ce este cu noi: în 1970 îmi
ă vorbise la Royaumont și la Roma
e literatura populară română, în
nia despre Eminescu. Pentru fostele
e, cu care de câte ori a fost posibil a
t contactul, ea a rămas "Anina" sau
na Anina", niciodată "doamna
eanu"; un fel de soră mai mare, a
evocare aduce pe figurile celor ce au
cut-o o bruscă înseninare și un suris
os.

totul alta era doamna Maria Gabrea.
prima oră de latină din clasa a șaptea
tima) ne-am pomenit cu o profesoară
pe care o știam doar din vedere. Per-
care se așezase la catedră era de vreo
eci de ani, subțire, îmbrăcată într-un
ir brun roșcat, exact de culoarea
ii. N-am apucat să întirziem asupra
siei vizuale, pentru că a început deo-
a recite cu un glas grav, într-o scan-
suplă și melodioasă care transforma
e ve... într-o desfășurare pur muzica-
nuri devenite incantații, pe care le-aș
ultat ceasuri la rind. Nu auzisem
a nimic asemănător: astfel puși, ce
stfel cîntați, hexametrii erau poezia
cea care te fură și te duce dincolo de
cea care prin ritm îți pătrunde ființa
ică, respirația, bătaia inimii, gestul

mp de doi ani, orele doamnei Gabrea
să se succedă, provocându-ne de
e dată aceeași incitare. Gramatica,
i, etimologia, primele noțiuni de
tică, plăcerea pură a asociațiilor poe-
e la Horațiu la Mallarmé, de la Lu-
la Vigny, toate aveau să creeze în
ei o lume paralelă celei pe care o
am după soneria totdeauna neaștep-
d strofă safică nu era numai atît, ci un
cosm în care sonoritățile, în complici-
u sensul, atingeau în adîncime în-
e sau întrebările noastre. Un spondeu
o unitate ritmică, ci un mijloc de a
coborîrea perdelelor de umbră pe o
heiată; consolările pe care Cicero
a să le afle după moartea Tulliei
să ne însoțească în timp, cu magia
or cadențate ca o arcadă arhitecturală.
tîlă melancolie horatiană era distilată
zvăpăiala noastră copilăroasă:

*ab insolenti temperatam
vetitia, moriture Delli...*

orul se prezenta cu acea încărcătură
ster pe care aveam s-o regăsim în fața
are ceas al vieții:

*i ne quaesieris, scire nefas, quem
ihi, quem tibi
nem Di dederint, Leuconoe...*

pr... ani ai noului regim, doamna
a a fost puternic atrasă de curentul
de stînga: nu știu cît a fost de dura-
ceastă atracție. Am revăzut-o doar
mai tirziu, cînd preda româna la
tul pedagogic. A crescut trei băieți
ați, care și-au înscris fiecare numele
e un sector al culturii românești și
ene: Radu și Florin Gabrea în cine-

Curtea interioară

matografie, Șerban în artele plastice. Nici
unul, mi se pare, nu mai este astăzi în țară.
În jurul anului 1970, cînd se putea obține
relativ ușor un pașaport, doamna Gabrea
reușise în sfîrșit să plece în Italia și să
viziteze orașul Pompei: îmi vorbea de acea
călătorie ca de împlinirea cea mai
emoționantă a pasiunii ei pentru lumea
romană. Era pensionară atunci, și generații
întregi de tineri români nu putuseră afla de
la dînsa decît o mică parte a tot ceea ce ar fi
avut să le spună.

A treia persoană din micul meu panteon
era doamna Crisanta Șteflea. Ne-a predat
franceza în tot cursul superior. Nu-mi fac
iluzii: știu că farmecul ei greu analizabil
îmi va fugi, aici, printre cuvinte. Nu mai era
de mult tînără, nu cred că fusese vreodată
frumoasă, mergea foarte adusă din spate și
miopia ei era atît de accentuată încît o
obliga aproape să atingă cu nasul cartea în
care citea: totuși a rămas în memoria noas-
tră ca un model de feminitate. Poate că cea
mai frapantă trăsătură a ei era umorul.
Remarcile ei pline de haz puteau fi
întepătoare și totuși erau iertate imediat.
Autorii și operele despre care, aș zice, nu
ne vorbea, ci ne povestea, ca și cînd ar fi
fost vorba de prieteni apropiați, erau de
multe ori prezentați în contradictoriu: erau
văzuți și așa, și așa, se spunea despre ei și
una, și alta, apăreau astfel în relief, prinși
între puncte de vedere diferite care trebuiau
luate în considerație și acceptate cu rela-
tivism. Pe o teză a mea despre poezia
romantică, în care exprimam o admirație
fără rezerve, a notat în margine: "*Léon
Daudet a écrit «Le stupide dix-neuvième
siècle»*". Orice exces o deranja ca un peri-
col și nimeni nu se pricepea mai bine să
întepe cu acul baloanele de săpun ale ima-
ginației. Părea că notele erau cu totul
secundare în activitatea ei: aveai sentimen-
tul că se gindea la noi ca la niște copii pe
care-i așteaptă multe greutăți și cărora ar fi
fost absurd să le mai îngreuneze și ea viața
cu severități inutile.

Într-o dimineată din ultimul an ne-a
spus, aproape imediat după ce intrase în
clasă: "Ieri am găsit într-o carte o frază care
mi-a plăcut și mi-am notat-o, ca să v-o spun
și vouă: "*Obeir simplement, gravement et
sans joie à la nécessité, c'est déjà une
grandeur suffisante.*" Privind fularul ei de
doliu, nu era greu să înțelegi de ce o ale-
sese. Soțul ei, generalul Ilie Șteflea, fusese
un timp șeful Marelui Stat Major și brațul
drept al mareșalului Antonescu. A fost din-
tre cei care au dat rapoarte exacte despre

suferințele și pierderile armatei noastre,
poate chiar susținînd că ar fi trebuit ieșit cît
mai curînd din război - și poate că tot de
aceea a fost relativ curînd înlocuit. Viața i
se curmase brusc spre sfîrșitul anului 1944.

Niciodată, nici de la catedră, nici acasă,
doamna Șteflea nu ne-a spus cea mai mică
frază care ar fi semănat a propagandă de
vreun fel sau altul. Mai tirziu am aflat că în
timpul alarmelor aeriene, mașina personală
a generalului părăsea Bucureștiul pentru
cîteva ore, punînd la adăpost nu numai pe
membrii familiei sale, ci și pe chiriașii evrei
din aceeași curte. Cu o neobosită gingășie,
doamna Șteflea păstra atitudinea unei soții
definitiv îndrăgostite de soțul ei și careia
soarta îi dăruise și o fiică, Anca, darul cel
mai de preț pe care i-l putea face.

Mult mai tirziu, am întrebato-o despre
personalitatea mareșalului Antonescu și a
soției sale. A avut cuvinte bune despre
doamna Antonescu, în ciuda reputației ei
cîndva defavorabilă. Despre Ion Antonescu
ne-a spus pe un ton rezervat, ușor dubitativ,
că el declara a fi ales de la bun început,
lucid și liber, sacrificiul. "Știu că mă vor uri
toți românii, ar fi spus el, dar în situația
actuală cineva trebuie să facă ceea ce fac
eu. Și știu că nimeni nu va apăra mai bine,
față de Germania, interesele țării." Docu-
mentele istoriei, care probează că el a
reușit să obțină de la Hitler ca livrările
noastre de petrol să-i fie achitate în aur și
nu în indoielnice mărci germane, par a-i da
dreptate. Că acea rezervă de aur a luat apoi
calea Uniunii Sovietice, asta e cu totul altă
poveste.

Anca Șteflea s-a căsătorit cu arhitectul
Mihai Ricci, fratele arhitectului Tiberiu
Ricci căruia îi datorăm Sala mare a
Palatului, precum și ansamblul arhitectural
ce o înconjoară, cu perspectivele sale
deschise spre biserica Crețulescu și cea
luterană. Incapabil să colaboreze cu Ceau-
șescu, Tiberiu Ricci s-a expatriat curînd,
urmat de întreaga sa familie. Anca și Mihai
Ricci, ființe de o mare înțelepciune, cultură
și bunătate, au avut o fiică și un fiu: acesta
din urmă, al treilea arhitect Ricci, a fost un
timp, sau este încă, purtătorul de cuvînt al
Casei Regale în exil.

În sfîrșit, ar trebui să adaug acestor trei
personalități feminine pe Elena (Coca)
Rarincescu. Profesoară de istorie, ne-a pre-
dat în primul an de liceu istoria antică, în
ultimul istoria României. Înfățișarea ei pro-
ducea un șoc: o siluetă perfectă, o eleganță
sobră, un anume fel de a-și purta capul,
părul blond cu ondulații regulate, o expre-

sie mai degrabă serioasă și un glas incon-
fundabil, cu armonice grave, îi aduseseră
invidiabila poreclă de "Pallas Athena". O
ascultam ca într-o vrajă; îi vorbeam tot-
deauna cu sfială; o pomeneam cu stimă.
Aparținea acelei familii de dascăli cu
energie și har, pe care de atîtea ori a evocat-o
fermecătorul profesor Ion Zamfirescu. Nu
știam, ascultînd-o pe Pallas Athena, ca-l
voi urmări în curînd cu aceeași atenție pe
fratele ei, Mihai Rarincescu, cel care avea
să fie la facultate profesorul nostru de drept
civil. Cîțiva ani mai tirziu, Mihai
Rarincescu se stîngea în închisoare unde-l
regăsise, între alții, pe fostul său student
Ion Ioanid, preocupat cu umor de faptul că
nu-și dăduse examenul de anul doi.

OBSERV cu oarecare uimire că
în legătură cu fiecare din aceste
modele ale adolescenței noastre
am simțit nevoia să evoc și cadrul lor fa-
miliar. Desigur, o personalitate de excepție
își are întotdeauna un ecou între ascendenți
sau în cei cu care se însoțește, sau în sfîrșit,
în urmași. E în definitiv jocul liber al
selecției naturale și în același timp efectul,
ca să spunem așa, unui fel de radiație pozi-
tivă pe care o emit ființele inezstrate și care
modifică implicit mediul în care ele trăiesc.
Dar nu e și altceva de observat aici, și
anume că în țara noastră se constituise pro-
gresiv, de mai multe decenii, o clasă inte-
lectuală dintre cele mai trainice și mai
demne de respect?

Da, Școala Centrală se mindrea pe drept
cuvînt cu nivelul învățămîntului ei. N-am
vorbit aici decît de profesoarele de "umani-
oare"; colegele mele specializate în activi-
tăți științifice ar avea la fel de multe de
spus. Vai! Noi am fost, pentru multă vreme,
una din ultimele serii care au beneficiat de
un învățămînt, să-i spunem așa, normal:
avea să se instaureze un model pedagogic
cu totul opus, străin de orice tradiție vie,
bazat pe o informație trunchiată și folosind
memorizarea mecanică în locul raționa-
mentului, conformismul în locul gîndirii
personale, resentimentul în locul admirației
marilor modele. Iar bătrîna Școală Cen-
trală, înființată în 1852 sub numele de
"Pensionatul domnesc de fete", avea să
capete, înainte de a apuca să-și serbeze cen-
tenarul, numele cu totul firesc - nu-i așa? -
de "Liceul Zoia Kosmodemianskaia".

Annie Bentoiu

(fragmente)

Perle și Moloz e titlul unei proiectate culegeri de aforisme, note, mărturii și amintiri fugare, consemnate într-o perioadă mai lungă de experiențe și observații personale, răzlete. Scot la lumină acum câteva din ele.

● Perfecțiunea nu poate fi atinsă pe lumea aceasta. Să ne străduim dar, a fi cât mai departe de imperfecțiune.

● Starea de oazivitate ar putea fi considerată un stadiu salutar al ultra-activei noastre civilizații multi-milenare.

Barem atât să-i ofere ea, ca recompensă, omenirii, după inenumerabilele munci și suplicii la care a fost obligată în decursul vremurilor.

● Oamenilor care pretind că știu totul, îi preferi pe cei ce au curajul să spună: "Eu nu știu, eu nu mă pricep".

În capul celor dintii e haos și harababură, de la care nu se mai poate aștepta ceva nou și bun, pe câtă vreme ceilalți sunt virtuale speranțe ale unui progres ce încă mai poate fi dezvoltat în continuare.

● Mă uitam la *Cutare* om de stat, un mărunț și prezumțios Cezar contemporan, care umplea ecranul televizorului cu aparițiile lui zilnice în diferite poziții și ipostaze, și îmi spuneam că dacă cei ce-l "prind" în obiectiv ar scoate de pe el vestonul și pantalonii, marțialul personaj ar rămâne în chiloți și maiou.

La fel ca un ocaș.

Paradoxală și precară suveranitate a Despotismului!

● Femeile, dacă ar avea și coadă nu doar că ar fi mai nostime, ci s-ar simți și mai în elementul lor - ca vulpile sau ca leoaicele.

● Din cei cinci miliarde de oameni, citi îngreunează Planeta, nici unul n-ar fi în stare să spună că e *prost*.

Numai Arghezi a avut odată cutezanța să declare că e "cel mai timpit dintre proști".

Dar el era cel mai înțelept dintre deștepti!

● Există autori cu multe volume, dar fără... *operă*. Există alții care nu au nici operă, nici volume.

Și pentru unii și pentru ceilalți, Pantheonul lor e cafeneaua.

● Viața e prea scurtă ca să poți avea mai multe credințe (politice, estetice, morale etc.), și prea lungă spre a-ți permite noblețea de a rămâne atașat uneia singure.

● Pentru anumite persoane și situații, un suflet nobil înseamnă o reputație proastă.

Pentru anumiți indivizi, o "reputație" (chiar proastă) face mai mult decât toate academiile din lume.

● Trupurile frumoase cad victima plăcerilor, care pină la urmă fac din ele niște umbre hide, slabe și neputincioase. Sufletele frumoase cad victima melancoliei, care pină la urmă face din ele niște abisuri de deznădejde, apatie și dezabuzare.

● În fața unei femei care refuză conversația, stăruința e o vulgaritate artistică.

● Pământul, din care ne hrănim cu toții, e acru la gust fiindcă prea mulți oameni triști au fost îngropați în el.

Crematoriile sunt poate promisiunea unei vieți mai dulci.

● Viața e atât de tolerantă, încât muștele își fac de cap uneori.

● Batrînețea, o povară; tinerețea, o eroare; copilăria, o amintire.

Amintiri, erori, poveri... Ce "frumoasă" e viața!

● Fericirea: o privighetoare cântă într-un crîng, și un om a aruncat cu piatra fiindcă l-a trezit din somn.

● Cred în *eternitatea* clipelor de fericire efemeră, și sunt convins de zădărnicia lucrurilor care se fac pentru "eternitate".

● Destinul oamenilor e frumos totuși: în viață, Iubirea; Somnul, după moarte; Uitarea, în eternitate.

● Amintirile sunt ultima consolare pe care ne-o acordă Memoria pentru ceea ce am avut și am pierdut.

Să ne apropiem de ele cu emoție și pietate.

● Unii își scriu "Amintirile", scoțându-le din stomac. Dar acelea nu pot fi asemuite decât cu bine-cunoscutul produs al unei rușinoase funcțiuni fiziologice, avînd ca sursă același organ anatomic. Nimic mai mult!

● Oamenii în vîrstă, drept consolare, spun că viața începe la 60 de ani. Se poate... Numai că atunci începe și "număratoarea inversă".

● Maestrul X. se lauda că face parte din ABCȘTB.

- Ce-i aia? l-am întrebat.

- Asociația Bătrînilor Care Se Țin Bine.

● Marea mă devorează; Muzica mă sfîșie; Pictura mă dizolvă...

Trei modalități de consumpții interioare intense.

● Libertatea: o noțiune abstractă, în numele căreia cei mai mulți fii ai Omului infundă pușcăriile sau înfruntă surghiunul.

● În orice împrejurare - istorică, socială sau morală - Adevărul învinge întotdeauna. Numai că, cei ce luptă pentru victoria lui sunt striviți fără cruțare înainte de încheierea bătăliei.

● "Ma plictisesc în Franța - spunea Baudelaire - fiindcă toată lumea seamănă aici cu Voltaire."

În România nu s-ar fi plictisit, desigur. Aici, toată lumea seamănă cu Rică Venturiano.

● Marele lui uezect este că are prea multe "calități".

● Alternanța între grav și frivol e o caracteristică a sufletului românesc. Aci ridem, aci plîngem, dar niciodată nu suntem nici absolut sperați, nici pe deplin fericiți. Fiecare avem în noi un cromozom "Eminescu" și un cromozom "Caragiale", - și asta ne definește structura specifică de fii ai cerului cu picioarele pe pământ.

● Meseria de scriitor e una dintre cele mai grele cazne din lumea aecasta. Totuși, unora le e mai ușor să scrie, decât să se abțină de a scrie.

● Confratele X. a scris cincizeci de

PERLE ȘI

cărți, și se pregătește a o scrie pe a cincizeci și una.

Dar nu pricepe că de-ar mai scrie încă cincizeci de cărți de aici încolo e ca și cum n-ar fi scris decât una singură. În istoria literaturii i se va rezerva același spațiu de câteva rînduri, dacă nu cumva simpla înregistrare a unui nume în plus.

● În epoca noastră de bizantinism tirziu, epigonicul e de rigoare. Cine vrea să fie original cu orice chip, recurge la elucubrații, obscenități și deriziuni.

● *L'Elégance! La Science! La Violence!* clama Rimbaud cam pe la jumătatea veacului al XIX-lea.

S-ar putea gasi o etichetă mai exactă pentru a defini stilul, structura și conținutul literaturii (culturii mondiale) dinspre finele secolului X?

● Comentînd o afirmație a lui Raymond Aron, care spunea că "*il y a des gens qui vivent pour travailler*", Eugen Ionescu replica: "*Moi, je travaille pour vivre*."

Parerea mea este că amîndoi cochetau, situîndu-se alături de adevăr.

De fapt, fiecare scrie (travaille) - și fiecare scriem - dintr-o nevoie de defulare. (Rețin o idee a lui Cioran: "*Ecrire des livres n'est pas sans avoir quelque rapport avec le péché origine*".) Literatură, artele în genere, absolvă omenirea de multe acțiuni nefaste - și așa destul de numeroase în istorie - ale unor sadici, maniaci, mizantropi, megalomani, impulsivi, dezabuzăți, obsedați, exaltați, halucinați și cite alte structuri catastrofice care ar comite pe planul realului ceea ce ei "crează" în domeniul imaginarului. Dacă nu s-ar fi devotat vocației literare, Dostoievski ar fi putut fi un Rascolnikoff sau un Stavroghin potențial. Dacă Hitler n-ar fi ratat în pictură, Europa n-ar fi cunoscut "hitlerismul".

Actul de a scrie, sau de a face artă - *catharsis* - joacă aici un rol providențial. Alternativa lui prezintă (în cazuri excepționale, desigur) riscuri imprevizibile.

● La vîrstă mea înaintată nu mai am ce să învăț, - decât cel mult cum să fac să mă dezvăț de unele învățături.

● Optimiștii spun că moartea e un fenomen natural, o ipostază tranzitorie în ciclul existențial. Pesimiștii susțin că e un fenomen odios, de proporții apocaliptice.

Eu cred că Moartea e mult mai blîndă și nu provoacă nici pe departe atîta suferință cîtă spaimă ne produce, în viață fiind, gîndul la ea. În cazul cel mai rău, nu poate fi decât o punte între Iluzie și Neant, între "clipa cea repede" și "neagra veșnicie".

● Revoltați împotriva Morții nu sunt cei care mor, ci aceia care rămîn în urma lor. Ar zdrobi-o, dacă le-ar sta în putîntă!

● Demn de venerație e omul călăuzit de o singură năzuință în viață: aceea de a deveni OM, - adică ceva care să se deosebească de vierme, porc sau năpîrcă, și fără să fie nici tiran, nici zbir, nici jigodie.

● "Sunt frate cu acest stejar falnic", zise cu mîndrie omul.

"Și ce să fac cu un frate atât de mititel?" răspunse din măreția sa copacul. "Tu ești o implozie de nervi, eu sunt o explozie de nervuri. Avem, poate, aceeași Mumă, dar, deși ne hrănim cu același pămînt și ne îmbătăm de același soare, structurile noastre sunt diametral opuse."

● La ce-i folosește cultura, dacă... i-a șlefuit caracterul?

● Dacă aș avea șapte palate, ca un maharajad, tot pe canapeaua mea aș dormi.

Și de mi-ar curge rentele cu zecile de milioane, tot cu o gură m-aș hrăni.

● Am aflat (din ziare) că la Paris opereta politică era *en vogue* (pe la 1980). Ultima creație a genului se numea chiar "*36 Front populaire*" și avea ca subiect evenimentele din 1936, cînd Franța a fost condusă, scurt timp, de un guvern socialist al "Frontului popular".

Protagonistii acelei operete erau: Léon Blum, Thorez, Mauriac, Malraux, Gide și alte figuri de mare notorietate - azi dispărute - care n-ar fi fost, desigur, măgulite să se vadă cîntînd și dansînd pe scenă într-un cabaret.

● Cînd mă gîndesc cum e *conceput* și cum se *naște* omul mă năpădește un val de umilințe și rușini inefabile.

Cînd observ de cîtă cruzime și răutate e capabil omul, mă cuprinde disperarea.

Dar cînd vad ce este în stare să creze această ființă - în poezie, în artă, în știință, în tehnică, în cultură și civilizație - mă umplu de mîndrie că sîm om.

● Cînd cineva nu te cunoaște destul de bine, sau chiar deloc, riscul nu este să te ignore sau să te judece greșit, ci acela de a te confunda cu alții cu care nu te asemeni prin nimic.

● Doamna Simone de Beauvoir povestește în *Amintirile* sale (de "fata cuminte") că domnul Jean-Paul Sartre, soțul ei, cînd a vizitat mormîntul lui Chateaubriand a depus pe lespedea tombală o micțiune.

Și noi (cu Miron Paraschivescu și Gherasim Luca), într-o noapte pe la ora două, am comis aceeași poznă în ușa cafenelei Capșa.

Dar aveam atunci vreo douăzeci de ani...

● Riscul cel mare este să crezi că ești ceea ce simți că nu ești în stare să fii.

● Fruntea mea e un paradis în care se plimbă prin umbrele inserării moartele cele mai scumpe ale inimii mele. (Amintirile)

● După ce m-am întors dintr-o excursie în China, cineva m-a rugat să-i fac, foarte concis, o caracterizare a civilizației de acolo. I-am oferit următoarea formulă:

CHINA: Muncă + Cînstă + Modestie = Saracie.

● După serialul TV despre Dickens, tare drăgălaș mi s-a părut următoarea anecdota:

Într-o zi Dickens, despre care toată lumea din oraș știa că nu face altceva, de dimineața pînă seara, decît să scrie, a fost văzut șezînd în cerdac și privind

M O L O Z

cu nepăsare la oamenii de pe stradă. Intrigat, un trecător se oprește în dreptul lui și-l întreabă:

- Ce s-a întâmplat, domnule Dickens? Nu scrieți?

La care prolificul romancier a răspuns:

- Azi nu pot să scriu. Azi nu știu nimic.

● Dintre *Cugetările* lui Brâncuși mi-a plăcut deosebi aceasta: "Am făcut și eu câțiva pași pe nisipurile eternității."

● Dacă aş păstra toate publicațiile periodice - ziare, reviste, broșuri - ce mi trec prin mână în decurs de o săptămână, o lună sau un an, s-ar forma în jurul meu un munte de hîrtie tipărită. Acest "munte", însă, raportat la producția poligrafică mondială - pe care eu nu am nicicum posibilitatea s-o văd - nu reprezintă decît o milionime din adevărații munți de hîrtie ce trece prin teascurile tipografiilor și e aruncată apoi la gunoi într-un interval concomitent.

Asta dovedește că omenirea e o curioasă specie de *papirofagi*.

● Europa de ieri era împărțită în două organizații supranatate aproape antagonice: CAER (Comitetul pentru Ajutor Economic Reciproc, 7 țări) și CEE (Comunitatea Economică Europeană, 9 țări). Amîndouă proclamau că vor binele popoarelor membre. Dar în vreme ce una sporea abundența pînă la indecență, cealaltă, planifica austeritatea pînă la indigență.

● Prin Maramureș obiceiul este ca la moartea unui om să nu se spună "Dumnezeu să-l ierte!" În noaptea priveghiului, cînd apare cineva în casa unde este depus defunctul, noul venit rostește: "Ce să-i faci!" La care cei prezenți răspund în cor: "N-ai ce-i face!"

● Despre tăcerea proverbială și umorul hitru al lui Sadoveanu, s-a scris mult și mereu. Calinescu vorbea despre o "tăcere în optzeci de volume".

În legătură cu aceasta, Tudor Vianu povestea următoarea întâmplare:

- Mergeam cu maestrul la Craiova, la o șezătoare literară. Eram în tren, ca scriitori, numai noi doi, și stăteam la vagonul-restaurant, față în față, privind pe fereastră și mai mult tăcînd. Din cînd în cînd trenul se oprea la cîte o stație.

- Am ajuns, aici e Craiova? întreba Sadoveanu, cu toată seriozitatea.

- Nu, maestre, aici e Titu.

Peste cîteva minute trenul s-a oprit în altă gară.

- Aici e. Coborîm?

- Nu, maestre, suntem abia la Pitești.

- A, Pitești...

După încă un interval, altă oprire.

- Asta e Craiova, nu-i așa?

- Nu, maestre, e Piatra Olt.

Și așa mai departe, pînă la Craiova. Mă uitam la omul din față mea și eram cu totul deconcertat. Mihail Sadoveanu, în cărțile căruia e descrisă, cu exactitate și farmec, toată țara românească, să nu cunoască oare drumul de la București la Craiova? Nu știam ce să mai cred...

În sfîrșit, cînd trenul a intrat în gara Craiova, m-am grăbit să fac rolul de cicerone și să-l vestesc:

- Maestre, aici e Craiova. Am ajuns!

Omul a izbucnit într-un hohot uriaș de ris și mi-a replicat:

- Dar ce credeai că eu nu știu pe unde mergem și unde ne aflăm?! Am vrut numai să văd ce mutră faci tu, cînd te întrebam dacă am ajuns. Am observat că erai nedumerit și asta mi-a produs mare haz.

M-am simțit strivit sub această replică neașteptată și bonomă. Dar atunci l-am cunoscut eu pe adevăratul Sadoveanu - și-a încheiat Vianu relatarea.

● Văduvele de scriitori:

Barbații se mincau între ei în viața literară, iar dumnealor își consumau, în cea mai deplină armonie, pensiile, luînd împreună mese copioase la restaurantul de la Casa Scriitorilor.

● Una din cucoanele Simian din Râmnicu-Vâlcea (o mătușă a Mirei Simian-Baciu), făcînd parte din familiile înstărite ale orașului, avusese toată viața pasiunea jocului de cărți.

Cînd se afla pe patul de moarte, un fiu al ei a chemat preotul s-o împărtășească.

- Mamă, a venit popa.

- N-am nevoie de popă, mie îmi trebuie un valet, a răspuns bătrîna, dîndu-și suflarea.

● În *România liberă* de la 10 oct. 1979, soția și fiica poetului Traian Lalescu au dat un anunț pentru comemorarea a trei ani de la moartea lui. O greșală de tipar a produs însă consternare. În loc de "poetul Traian Lalescu", la gazeta a apărut "preotul Traian Lalescu".

E drept, a doua zi anunțul a fost republicat în același loc și cu același text, dar de data asta corect.

Ce renghiuri îți poate juca uneori posteritatea! Cum să mai crezi în ea?!

● Poeții sunt cele mai fragile ființe într-o societate solidă și mîndră de tăriile ei.

Și totuși, de aceste ființe fragile se tem cel mai mult despoții.

● Un poet de curte spunea la o anumită aniversare a "epocii de aur":

- *Niciodată holdele n-au fost mai bogate...*

La tutungerii, însă, nu se găseau chibrituri...

● Ironia paradoxelor:

Cea mai mică stradă din București se numește strada *Astronomilor*.

Are două case pe o parte și două pe cealaltă, și se află între *Puțu cu plopi* și *Luigi Cazzavilan*, la cîteva pași de *Știrbei Vodă*. Nici nu e trecută pe hartă.

● În genere sunt o persoană *civilizată* și mă port frumos cu oamenii. Dar cu mitocanii mă port *barbar*.

● Jean-Paul Sartre: un miop care n-a făcut decît să-și scruteze veacul, văzînd totul ca prin ceață.

Îi mai trebuiau cîteva dioptrii ca să vadă just.

● Oamenii se împart în două categorii: cei setoși de glorie și popularitate (militarii și politicienii) și cei setoși de anonimat (întelepții și asceții).

● Se faceau speculații, în presa mondială, în legătură cu un viitor eventual razboi. Se presupunea că Sta-

tele Unite ar fi în măsură să distrugă, cu ogive nucleare, 10.000 obiective în Rusia, în timp ce U.R.S.S. n-ar putea distruge decît 5000 în S.U.A.

Sinistră întrecere!

● Un confrate mai tînar mă acuza că nu sunt receptiv la realizările literare de azi, că nu le urmăresc, nu le consult, nu le asimilez.

- Ați rămas la perioada anilor '30!

- Și ce-i rău în asta? Pe vremea aceea aveam și noi "corifeii" noștri. Pe care i-am "asimilat" destul ca să nu mai încapă și alții.

● Am în față o fotografie reproducă în revista *L'Express* (de la Paris) pe care mi-o trimite cu regularitate prietenul Schafferman (de la Ierusalim). (Prin această revistă am ocazia să mai iau și eu contact cu lumea din "Afară"). Fotografia în cauză înfățișează trei scriitori români la Paris (în 1980): Mircea Eliade, Eugen Ionescu și Emil Cioran. S-au întîlnit pe stradă și stau de vorbă, în picioare, bucurîndu-se de revedere. Îmi vine greu să-i recunosc pe cei din urmă cu 45 de ani. Mai întîi, că, atunci, prietenii de acum se cam războiau între ei. Cioran scrisese împotriva lui Eliade un articol drastic, "Omul fără destin" (din pricina unei femei, Sorana Țopa), iar Eugen Ionescu îl critica fulminant pe autorul lui *Maitreyi* contestîndu-i talentul literar. În al doilea rînd, oamenii s-au schimbat mult la chip. Eliade pare un moșneag, cu ochelarii căzuți pe nas și cu plete lungi la ceafă, într-un raglan obișnuit (savant în haine de lucru), Cioran apare într-o atitudine de băiat cuminte și ascultător, iar Eugen Ionescu are o mină de... rinocer.

Dar ei rămîn mîndrii ale intelectualității românești din Exil.

● Și iarăși, de cîte ori îmi amintesc cum e *conceput* și cum se *naște* Omul mă simt prost, jignit chiar, și mă bîntuie un simțămînt de jenă și dezgust. Aici, Dumnezeu - oricare o fi El - a greșit-o, sau a vrut să pară cinic. Copularea sexuală ar fi trebuit să fie rezervată numai pentru rolul de voluptate

fizică, fără alte efecte. Pentru prestigiul *Creațiunii*, ar fi fost mai frumos dacă Omul s-ar naște dintr-un sărut.

Ca Afrodita din spuma mării!

● Se tot repetă că André Malraux - ale cărui aserțiuni sunt citate ca fiind ale unui spirit de mare acuitate - a făcut și următoarea afirmație: "*Secolul XXI va fi religios, sau nu va fi deloc*". Fraza este considerată apodictivă.

Se poate. Numai că, nu se precizează natura acestei religiozități. Deoarece, dacă e să ne gîndim la multele secte mistice și misticoides ce proliferază de la un capăt la altul al lumii și care își revendică un fond "religios", viitoarea structură "spirituală" a omenirii va fi mai degrabă o exacerbare a barbariei. Secta lui James Thurman Iones, care s-a "autodistrus" (sinucide-re colectivă) în jungla din Guyana, sau aceea a lui Sun Myung Moon, din Coreea, care vede în șeful ei un nou Mesia, a lui Aum, din Japonia, ori a "Fiiilor lui Dumnezeu" din San Francisco, provenită din mediile de *hippy*, și altele ce promovează ritualuri singeroase și apocaliptice, sunt niște simptome abominabile. (La noi, în România, mai active par a fi sectele "Satanistilor", "Martorii lui Iehova", "Oastea Domnului" etc.)

Oare la acest gen de spirit religios să se fi referit Malraux atunci cînd a făcut acea faimoasă previziune pentru secolul XXI? (*Honni soit qui mal y pense!*)

● Dacă ar fi scris o mie de sonete, ca Victor Eftimiu, faptul ar fi fost reținut, probabil, ca o simplă performanță meșteșugărească. De-ar fi scris însă un singur sonet, ca Félix d'Arvers, ar fi intrat în istoria literaturii, alături de Victor Hugo.

● Ezit să încep a-mi scrie *Memoariile*, fiindcă nu mă pot hotări ce ton să adopt: nostalgic și sentimental, ca Francis Carco, sau caustic și vehement, ca Georgio de Chirico? (*Entre les deux mon style balance.*)

Pericle Martinescu

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

NU Școala femeilor se înscria pe lista propriilor preferințe alcătuită din piesele lui Molière. Zăcea pe undeva, într-o stare latentă, de așteptare. S-ar fi putut să rămână așa în continuare, multă vreme. S-ar fi putut ca starea de veghe să se transforme în somn și în uitare și să o excludă din subconștient. Jocul probabilităților poate continua. Realitatea însă i-a pus capăt. Regizorul Alexandru Dabija mi-a revelat, mi-a pus, cu alte cuvinte, în valoare piesa datorită interpretării, cheii pe care a găsit-o (sau care i-a fost dăruită de har și inspirație) și cu care a învîrtit un mecanism spre a putea fi privit și receptat cu alți

Cherchez la femme!

vitoarea lui Arnolphe; Agnès, *tinăra inocentă, pupila lui Arnolphe* ș.a.m.d. Anumite inflexiuni din vocea Prologului - Sorin Medeleni - și anumite intonații, cînd ele există și se fac auzite, l-ar pune pe gînduri, fie și pentru cîteva secunde, pe spectator. Senzația de mister, de bizar, este spulberată repede (cu condiția evidentă să fi fost provocată) la acest nivel, și este pusă, să zicem, pe seama exercițiului de *captatio benevolensis* al Prologului. Pe nesimțite se instalează așteptarea. Tehnica așteptării este superb construită și gradată printr-un joc în sine al unor cortine de diverse consistențe și transparențe. Vom reveni asupra importanței lor în spectacol.

duc mimetic, fără să le înțeleagă, transferîndu-le spre tinărul iubit, Horace. Bietul Arnolphe. Nu este trădat o dată, ci de șase ori! Își epuizează orice speranță că o Agnès, oricare acum, poate fi a lui.

Imagine din spectacol / Foto: ALDOIS

AM INSISTAT asupra demersului regizoral pentru că mi s-a părut, teatral și estetic vorbind, de o mare forță și coerență, elaborat rafinat și profund, cu minuție și zăbovire pe detalii. Un alt lucru important pentru spectacol dar și pentru evoluția trio-ului Dabija + scenografii Irina Solomon și Dragoș Buhagiar este o altă modalitate de a limita și defini spațiul pe scenă: în *Orfanul Zhao* funcționau cortinele de lumină, în *Lungul drum ale zilei către noapte*, decorul realist și profunzimile create; aici, succesiunea de cortine de la rampă pînă în spatele scenei. Spațiile se închid și se deschid, sînt gestionate pentru a sugera diferite locuri ale acțiunii, sporesc misterul sau îl spulberă total, raportul cu personajele poate fi direct sau intermediat, protejat. Acest joc sporește teatralitatea montării, precum și procentul iluziei în raport cu realitatea. O anumită scădere a concentrării scenografilor se observă în realizarea costumelor, care nu sînt nici parodice, nici din anii '50, nici de epocă sau sînt puțin din fiecare, neputîndu-se citi o idee clară a ceea ce s-a vrut. Atmosfera spectacolului, jocul între concret și aparent este întreținută de muzica și de cînteculele compuse (și interpretate *life*) de tinărul debutant Dumitru Dabija (pe texte traduse de Horia Gârbea. Traducerea piesei îi aparține lui George F. Gesticone).

Am lăsat la urmă partea de interpretare actricească, cu părere de rău că doar pe ici, pe colo, și nu tocmai în punctele esențiale a condus sau n-a condus la împlinirea unui proiect cu miza nu doar teatrală, ci și spirituală. Am văzut spectacolul de două ori cu speranța că vraja

acestei bijuterii a propunerii regizorale să lucreze pînă la capăt în actori. Am avut bucuria să constat vizibilul salt al lui Petre Nicolae, din ce în ce mai despovărat de dificultățile cu care a fost investit Arnolphe, personajul său și care, poate în timp, va căpăta anvergura dorită. De asemenea, farmecul gagurilor Cocăi Bloos, servitoarea Georgette cu iz de Marilyn Monroe, parodiată cu măsură și rigoare. Cristian Iacob în Horace este mult epurat în interpretare de unele șabloane ce îngrijorau la un moment dat, agitația și disperarea tinărului îndrăgostit fiind controlate cu atenție. Mitică Popescu - Chrysalde și Radu Amzulescu - Oronte sînt două prezențe, chiar dacă nu întinse, echilibrate și corecte. Din păcate, al doilea punct de sprijin esențial al spectacolului și al ideii sale fundamentale - Agnès este puțin izbutit. Cele șase interprete - Irina Movilă, Simona Mihăescu, Liliana Pană, Mihaela Rădescu, Ruxandra Enescu, Oana Ioachim - nu marchează cele șase ipostaze distincte, nuanțele și tonalitățile lor. Portretele au ramă și se rezumă doar la schițe necăpătînd carnalitate clar diferită. Imaginile se încălecă de multe ori, sentimentul fiind că fiecare a rivnit la partitura celorlalte, de care pare mai preocupată decît de rotunjirea și șlefuirea propriei apariții. Nici dialogul lui Arnolphe cu cele șase "viziuni" ale lui Agnès nu are, de aceea, realizare diferită, alta, cu fiecare în parte. Or, cred că în această polifonie a adresării și a răspunsurilor, în acest joc pe voci ar fi stat mult din savoarea montării, precum și împlinirea ei.

Școala femeilor de Molière. Teatrul Mic. Regia: Alexandru Dabija / Foto: ALDOIS

ochi, din alt punct de vedere. Această poziționare mi-a determinat o nouă raportare față de text. Recitirea unei opere poate oferi șansa îmbogățirii nuanțelor, registrelor inițiale, chiar saltul de pe un nivel de receptare pe altul. Se poate crea o altă ordine, cu mutații de accente, cu ieșirea la suprafață a unor fragmente ignorate și cu trecerea în umbră a altora. Am recitit și eu *Școala femeilor* cînd-am auzit că Alexandru Dabija o va pune în scenă la Teatrul Mic, invitat fiind să lucreze aici de regretata Leopoldina Balănuță (care, cu cîțiva ani în urmă îi oferea, la o Gală UNITER, *Premiul de Excelență*, premiu pe care l-a primit și domnia-sa la ultima ediție, 1998, alături de Mariana Mihut și Ileana Stana Ionescu. Așadar, prologul travaliului propriu-zis s-a purtat între Excelențe!). Am regustat savoarea replicilor, m-am amuzat urmărind suita farselor și izul *commediei dell'arte*. Ce mai, stilul unui mare maestru! Totuși, nimic nou sub soare. Curiozitatea rodea înainte: ce anume l-a făcut pe regizor să aleagă *această* piesă, desigur, dincolo de valoarea scriiturii.

Într-adevăr, o idee genială reasează textul altfel, îi animă niște virtualități pe care nu le-am intuit (și nu le-aș fi intuit vreodată, oricît aș fi căutat printre sensuri, cuvinte și semnificații), îl face "să cînte" pe niște voci ale unei teatralități clasice și moderne, în același timp. Elementele farsei, retorica unor monologuri, ironia, cinismul chiar, greutatea tradiției și zbenguiala inovației, dansul "Hopa-Mitică" al protagonistului Arnolphe, caruselul situațiilor care-i ametește pe protagoniști (cînd sus, cînd jos), toate acestea sînt augmentate de un spirit ludic excepțional și de un rafinament al ironiei și auto-ironiei. Ce se întîmplă? Acțiunea piesei se petrece într-o piață unde, în tradiția teatrului popular și al *commediei dell'arte*, spectatorul este tras de minecă, pus oarecum în temă și avertizat asupra a ce va urma de Prolog. Mai mult, Prologul citește lista personajelor ce vor popula scena: Arnolphe sau altfel spus, domnul De la Souche; Horace, amantul lui Agnès; Georgette, țărancă, ser-

Ridicarea succesivă a acestor vâluri pare, mai degraba, o pătrundere în iluzie, în vis, decît în esență și în realitate. În spatele lor apare nu o Agnès, cum stă scris în piesă, ci... șase! Un fel de expoziție cu Agnès, în șase ipostaze, stă pe scenă, în fața noastră. Genială idee!

De ce șase? Cercetînd *Dicționarul de simboluri*, putem intui ce a stat la baza alegerii de către regizor a acestei cifre: "numărul mijlocitor dintre principiu și manifestare"; "desăvîrșirea potențială"; "în Apocalipsă, numărul păcatului"; "în Antichitate, cifră consacrată Venerei - Afrodita, Zeița iubirii trupesti"; "perfecțiunea virtuală poate însă eșua, iar riscul acesta face din numărul șase, numărul probei prin care se deosebesc binele și răul". Așadar, șase proiecții ale desăvîrșirii fabricate de imaginația lui Arnolphe, șase fațete și tipuri de manifestare ale aceleiași figuri, un evantai de presupuse stări și reacții (dorite sau nedorite) ale femeii iubite, rivnite, disputate. Pentru că Arnolphe trebuie să lupte pentru Agnès cu tinărul Horace, sosit de la Paris. Neștiind că bătrînul prieten al tatălui său are și alt nume și că este însuși rivalul, Horace îi împărtășește zbuciumul și dragostea pentru Agnès, precum și planurile de a se apropia de ea și de a fi a lui. Nici o dificultate pentru Arnolphe - De la Souche să le contracareze. O întrebare însă pare să-l macine, o întrebare pe care o formulează și Jean Delumeau în *Grădina desfătărilor*: "Supunerea femeii față de bărbat exista și înainte de păcat sau a fost o urmare a acestuia?" Agnès(-ele) a mea (mele) este (sînt) inocentă (e) sau vinovată (e)? Arnolphe se grăbește să creadă că onoarea n-a fost atinsă și să-și transforme pupila în soție. Nu înainte de a o prelucra, de a-i face cunoscut "decalogul căsniciei" sau "îndreptarul pentru bunele maniere ale nevestei". Un moment excelent în spectacol această pledoarie pentru falocrație, repetată pe șase vociacompaniate de o muzică cu sonorități blinde, ale supușeniei și naivității, voci ale femeii superficiale, voci care preiau anumite cuvinte și ritmuri și le repro-

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

CĂ Muzeul Național de Artă a intrat, în ultima vreme, într-o derută greu de explicat și tot atît de greu de tolerat, este un fapt care nu mai surprinde pe nimeni. Comportamentului capricios, discreționar și agresiv în relația cu artiștii (vezi cazul Radu Dragomirescu, respingerea lui Bata Marianov, aminarea sine die a expoziției Murmu etc.), imposibil de înțeles doar dintr-o perspectivă rațională, i se adaugă, încetul cu încetul, elemente noi care întregesc nefericit un portret ce oscilează între spectacolul grotesc și farsa tragică. Și chiar dacă ar fi să nu amintim decît "întîmplarea" că o expoziție ca cea a lui Henry Mavrodin, de un mimetism jenant și de un cabotinism pe măsură, absolut irelevantă din punct de vedere plastic, ideatic și pedagogic, este găzduită în spațiile Muzeului Național și că acesteia i s-au rezervat și... două vernisaje, ar fi mai mult decît suficient pentru descrierea grotescului în care Muzeul se complăce. Iar dacă am și insista puțin asupra celui de-al doilea vernisaj, care a avut loc la capătul unei suspendări a expoziției pentru ca nu cumva să o maculeze vecinătatea Tîrgului de Arte Vizuale - cînd, de fapt, Tîrgului... trebuia să-i impună anumite precauții această vecinătate -,

Înmormîntarea

ni se dezvăluie, în toată strălucirea ei, și înfățișarea veselă a grotescului. Și a confuziei, în același timp. Dar nici grotescul și nici confuzia nu sînt chiar capete de țară și ele nu reprezintă, la urma urmelor, atentate la patrimoniu sau la morala instituției. Ceea ce reprezintă, însă, un real atentat, atît la patrimoniul cit și la morala instituției, este împrejurarea că în timp ce în spațiile Muzeului de Artă se lăfaie epigonismul babisto-morandian al lui Mavrodin, cu marile sale descoperiri - *Elicea* și *Scriptul* -, Ion Țuculescu este expedit cu un inexplicabil cinism, sub forma unei pseudoretrospective, în spațiile anonime pînă la promiscuitate ale coridorului, cu cele două burdufuri ale sale, de la Muzeul Colecțiilor de Artă. În ciuda protestelor vehemente și legitime ale mai multor artiști și oameni de cultură de primă importanță, această retrospectivă, cel mult parodică, este gîndită, dacă verbul are aici vreo relevanță, în două secvențe: mai întîi, ca o expoziție de grafică și de sculptură, iar, mai apoi, ca una extinsă de pictură. Prima etapă a și fost, dacă putem spune așa, executată. Expoziția, complet indiferentă, fără personalitate și lipsită de orice calitate muzeografice, poate fi încă văzută la locul stabilit. Provenind din colecțiile Muzeului

CRONICA FILMULUI

de Eugenia Vodă

“**N**ORMALITATEA este cel mai utopic proiect care se poate imagina în România”, scria, undeva, Lucian Pintilie. Într-adevăr. În sprijinul adevărului acestei asertiuni, realitatea românească vine, mereu, cu noi argumente, mari și mici. Un (mic) argument ar fi chiar modul în care (nu) s-a desfășurat, la București, conferința de presă a filmului *Terminus Paradis* (care, e de prisos s-o mai spun, la Veneția a avut o conferință de presă absolut “normală”). Dar, la noi, unde normalitatea rămîne o utopie, celor prezenți li s-a citit, la început, un mesaj de scuze din partea lui Lucian Pintilie, aflat în imposibilitatea de a participa (caz de răceală!) și li s-a prezentat, la sfîrșit, o masă plină cu fursecuri și sărățele, plus caietul-program al filmului! Într-un context normal, la o conferință de presă nu se servesc pateuri, ci răspunsuri la întrebări. Într-un context normal, chiar dacă regizorul e indisponibil, conferința de presă tot are loc, cu actorii, cu scenariștii, cu operatorul, cu alți reprezentanți ai filmului. Într-un context normal, un cineast acceptă corvoada interviurilor în primul rînd și în mod special pentru presa din țara lui. Mi-e greu să-mi imaginez, într-o lume normală, un regizor francez, de pildă, care ar fi citat și citit, în Franța, exclusiv prin interviuri aparute în ziare italienești sau de aiurea! Lucian Pintilie, de ani de zile, există în publicațiile din România doar prin intermediul unor traduceri ale interviurilor din străinătate sau prin extrase din caietul-program. Nu interpretez acum, în nici un fel, faptele, doar constat, cu părere de rău: acest tratament diferențiat aplicat celor de acasă, acest semn de inegalitate între “Europa” și “biata țărișoară” - țin tot de anormalitatea noastră. Dar, să trecem.

Important e altceva, o cu totul alta

Terminus Paradis - Un film de Lucian Pintilie • Coproducție Studioul de Creație Cinematografică al Ministerului Culturii (România) și MK2 Productions (Franța) • *Scenariul*: Lucian Pintilie, Răsvan Popescu, Radu Aldulescu • *Producător executiv*: Constantin Popescu • *Imaginea*: Călin Ghibu • *Costumele*: Călina Ghibu • *Scenografie*: Călin Papură • *Cu*: Costel Țășcăval, Dorina Chiriac, Doru Ana, Gheorghe Visu, Răzvan Vasilescu ș.a.

MITU ȘI NORICA

probă de “anormalitate”: într-o lume risipită, ca a noastră, cu o cinematografie în care se construiește greu și puțin, Lucian Pintilie a reușit, după '90, cu o forță creatoare admirabilă, să *construiască*, să-și urmeze proiectul, să-și împlinească și să-și diversifice opera, să lucreze patru filme, în medie o premieră la doi ani, ceea ce cunoscătorii numesc “un ritm infernal”. Să facem abstracție de tărîmul gingaș al artei: dacă în România ar exista mai mulți oameni care să se pună în slujba profesiei lor cu fanatismul lui Lucian Pintilie, cu siguranță că normalitatea n-ar mai fi un proiect utopic.

...”În țara mea nefericită, Răul a devenit o realitate care pare definitivă și de neclintit(...). Îl privesc acum cu un dezgust rece, aproape cu oroare” (traducere din caietul-program venețian, la *Terminus Paradis*). Dar cum apare, în film, Binele? Prin doi ingeri de naturalețe (de ce să existe numai monștri de naturalețe?), rățaciți într-o lume care nu le lasă nici o șansă, o lume iremediabil schimonosită. Într-o lume falsă, urită, sordidă, două personaje de o profundă umanitate, două personaje cu putere de fascinație, de nedespărțit de cei doi tineri actori cărora Pintilie le oferă șansa de a fi memorabili: Dorina Chiriac (o personalitate accentuată, ca plămădită din genele Giuliettei Masina; femeie-copil și copil-bătrîn; o figură numai mirare, căldură, enigmatică melancolie); și Costel Țășcăval (performanța de a juca inocența *știitoare*, violența blindă, schizofrenia lucidă!). Cel mai prețios lucru al filmului e autenticitatea (implicit universalitatea) sufletelor lor de *marginali* (într-o lume, și ea, marginală), plutitoare în aburul de tristețe al unei tandreți niciodată mărturisite. În acest sens, Mitu și Norica se înrudesesc cu Sailor și Lula, ai lui David Lynch (din *Wild at Heart*, premiat la Cannes, în '90, și difuzat la noi cu titlul *Suflet salbatic*). În sufletul salbatic al “tinărului furios” care s-a refugiat, dintre oameni, printre porci, un “inadaptat”, un “sifilitic de-a binelea”, Pintilie descifrează “refuzul de a dialoga cu Răul, printr-o radicalizare a propriilor acte”, ceea ce “*ți conferă* (personajului) *o aură luminoasă, cvasi-mistică, de idiot* (titlul filmului ar fi putut fi chiar *Idiotul*)... Cele mai atașante secvențe ale personajului de o dostoevskiană “puritate integrală”, sînt cele în care

el acționează, fără, echivoc, pînă la capăt: cînd distruge, cu tancul, bodega și cînd îl impușcă pe nea Gili). Personajul porcarului schizofrenic (ce fel de schizofrenie? afectivă? paranoic-afectivă? ar fi interesant un studiu al personajului din acest unghi) e superior lumii în care trăiește și revelator al psihozelor ei discordante...

Filmul lui Pintilie poate fi văzut, pînă la un punct, și ca o comedie neagră, cu un mecanism intern de funcționare de influență americană - vezi precizia relației cauză-efect; vezi modul în care filmul a asimilat resorturile unui “film de acțiune”. Dar, în punctul de (teoretic) maxim suspense, regizorul introduce o paranteză cehoviană: înconjurată de urmăritori, personajele își explică, reciproc, ca într-o beție, anesteziantă a durerii, ce frumos va fi, cîndva. “Într-o zi, n-o să mai fie nimic din toate astea...”, zice colonelul. Putem continua, în gînd, din Cehov:...”și în fața noastră se va deschide o lume nouă, o lume minunată...” (Exceptional, în moliciunea lui vinovată, colonelul lui Gheorghe Visu; notabilă e întreaga distribuție, pînă la secundari și episodici - Doru Ana, Răzvan Vasilescu, Petrică Gheorghiu, Victor Rebenjiuc, Dan Tudor.)

De o amarăciune explozivă (sau implozivă) e “poemul porcilor”, inserat în proza filmului, poemul porcilor nerăbdători să vadă lumina divină, cu concluzia “Porcul e fratele omului, Norico!” (la care, replica-pandant ar fi, decupată dintr-o scrisoare, “Ție-ți place de animale, nu de oameni, Mitule!”).

Tot ce se îndepărtează de esența sufletului salbatic (al personajului și al filmului) sună, după părerea mea, discordant. Cînd nu e vorba de “iubirea lor”, în film se insinuează, hibrid, o anumită ostentație (de pildă, toata povestea cu America, cu fratele deghizat în indian, cu petrecerea dansantă, de la care nu lipsește o pitică, sau mustățile și funda de piscuță ale Noricăi - toate aceste inserții teatrale de un trivial carna-

lesc, mi s-au părut atinse de aripa grațității. Ca și pitorescul cu iz de “colonie penitenciară” al armatei, ca și baia de obscenități verbale, ca și iarmarocul cu țiganka aferentă și cu delirul, în calușei, “Toată lumea mă respectă!”... Apoi, “copertile” filmului (cele două crime care încadrează, simetric, povestea) nu sînt - poate mă înșel? - *adevărate în ordinea vieții*. La început, asistăm la vînătoarea bezmetică a unui dezertor în care, ca într-un ritual al stupidității, niște soldați se impușcă unii pe alții. Știm, de la “Revoluție”, că așa s-a întîmplat, *atunci*, dar îmi rezerv dreptul de a crede că din acea tragicomedie istorică am învățat ceva, și că acest tip de idiotenie n-a devenit un obicei al locului. La fel, în final: eroul e împușcat *cu bună știință* (“încercați să nu stați în dreptul ferestrei!”), îi spune un trăgător de elită colonelului care intră la negocieri cu viitoarea victimă!). Refuz să cred că “așa e lumea noastră” (de altfel, dacă am crede cu adevărat că *așa e*, nu ne-ar mai rămîne decît să ne tragem un glonte în cap). În această ordine de idei, e de remarcat un lucru: *Balanța* se plasa în “epoca Ceaușescu”, dar era, *în spirit*, un film al epocii post-Ceaușescu; în schimb, *Terminus Paradis* e plasat după '89, dar, în spirit, se petrece *înainte!* (nu întîmplat, un prestigios cronicar italian a perceput filmul ca petrecindu-se pe vremea lui Ceaușescu).

Dacă, în *Reconstituirea*, moartea eroului era obligatorie și revelatoare, în *Terminus Paradis* moartea e seacă și rea, lipsită de generozitate. (o teribilă lipsă de generozitate intuim, uneori, și în privirea lui Pintilie; dar cîta generozitate am avea dreptul să-i cerem, fără a cădea în absurd, unui “expert în studiul și analiza trivialității”, cum se definește însuși Pintilie?)

Există, în *Terminus Paradis*, o secvență, ca un *post-scriptum*, de o splendidă generozitate. “Cu cît îmbătrînim, filmele noastre sînt tot mai autobiografice”, spune Pintilie... Văzînd lanul de grîu din finalul filmului, mi-am amintit o “secvență autobiografică” povestită de Pintilie într-un text scris în anii '80, după ce a montat “Livada de vișini” la Arena Stage: într-un accident de mașină, lanul de grîu, preluînd și amortizînd șocul, i-a salvat viața; în spectacolul cu “Livada”..., scria regizorul, cînd “țesătura psihică a personajelor amenință să se destrame, iar fragilitatea lor atinge o limită primejdioasă, trebuie să intervină un soi de forță uriașă, ca un balsam și ca o regenerare, o forță telurică - din adîncurile magnetice și magice ale pămîntului. Atunci apare Griul...”, Duhul Griului, “un dreptunghi de aur sacru”... Acum, prin *Terminus Paradis*, “dreptunghiul de aur sacru” intră și în cinema. Îl zărim, mai întîi, sub forma unei fotografii color, pe un perete în camera lui Mitu: unicul “element decorativ” într-o sărăcie cît se poate de lucie (mai tîrziu, dintr-o replică răzleață, rostită de Rebenjiuc, aflăm că lui Mitu, omul de care nu s-a lipit nimic, i-a plăcut, cînd va, să facă fotografii; putem deduce că “lanul de grîu”, locul lui sfînt, îi aparține). Același lan de grîu va fi și drumul pe care Mitu își va conduce mireasa spre biserică. Filmul se încheie cu silueta femeii cu un prunc în brațe, pierzîndu-se, ca într-un Van Gogh, în același Griu...

O imagine, iradiantă a Binelui.

pictorului Ion Țuculescu (o paranteză)

de Artă din Craiova și din colecții particulare, cu excepția unei singure lucrări de sculptură care aparține Muzeului Național, majoritatea exponatelor - acuarela, guașa, pastel și sculptură - sînt irelevante și greu de asociat lui Țuculescu. Fiind, în marea lor parte, lucrări de tînerete, unele poate chiar mai timpurii, ele sînt tributare artei oficiale a momentului, cu tot ce avea ea bun și conformist deopotrivă. Expuse cu o desăvîrșită plătitudine, fără precizări muzeografice elementare (datarea, unde este cazul, sau încadrarea mai largă unde nu sînt suficiente elemente pentru datare), grafica și sculptura lui Țuculescu alcătuiesc mai curînd o expoziție curentă a unui plastician oarecare, cum ar fi Ion Murariu la o adică, și nicidecum a unui dintre cei mai importanți pictori români din toate vremurile.

Catalogul însuși, anost și plictisit, pare o biată broșură de propagandă din vremurile colectivizării, născută din capul locului cu siguranța inutilității. Singura sa componentă vicioasă și involuntar umoristică este afirmația, dintr-un text de subsol dat anonim, după care această expoziție “are menirea de a pregăti interesul și sensibilitatea publicului în vederea apropiatei deschideri a expoziției retrospecției de pictură... De fapt, într-o formulare corectă, ar fi trebuit spus că *această expoziție are menirea de a*

submina interesul pentru pictura lui Țuculescu prin falsificarea voită și vinovată a imaginii sale artistice. În condițiile în care de zeci de ani nu s-a organizat nici o expoziție Țuculescu și cîteva promoții de tineri n-au văzut nimic în afară de reproduceri, pentru că nu le-a stat la îndemînă vizitarea muzeelor din Constanța, Cluj, Craiova etc. și în care Muzeul Național de Artă este scos din circuit, organizarea unei pseudoexpoziții ca cea de la Palatul Romanit, ruptă de contextul real al operei, este un adevărat sabotaj al receptării pictorului în România. De ce se întîmplă așa, care sînt consecințele unei asemenea abjecții care se petrece chiar sub ochii noștri și cine îi pregătește, de fapt, o nouă înmormintare lui Țuculescu, iată doar cîteva întrebări la care un răspuns este obligatoriu, iar o tragere la răspundere, urgentă și imperativă. Primul răspuns este că o asemenea decizie de exilare a lui Țuculescu din Muzeu și din orizontul interesului public nu poate să se fi născut pur și simplu, din *prostie*. Oricît de bine am sta noi la această avuție, nu există în România un om instruit, și cu atît mai mult un muzeograf, care *să nu știe* cam unde se așază Țuculescu în cultura națională. Atunci nu poate fi decît o *trădare* explică: încercarea de a distinge fizic între de a coroda moral valori culturale fundamen-

tale, care sfidează conjuncturile și dau spiritului o demnitate greu de îngenunchiat (a se vedea, în acest sens, și pseudorestaurarea Coloanei...lui Brăncuși), este un reflex tîrziu al mentalității oficiale din anii cînzeci, o reanimare, cu alte cuvinte, a urii staliniste față de acele energii care îi pot denunța impostura și mimicnicia. Această acțiune de minimalizare a operei lui Țuculescu, de exilare din orizontul interesului public, va avea consecințe incalculabile pe termen lung. Cum o retrospectivă nu se organizează în fiecare an, o falsă retrospectivă nu face decît să amîne ani buni, dacă nu chiar zeci de ani, adevărata întîlnire cu opera unui artist. Și acest lucru se va întîmpla cu Țuculescu; pentru un număr mare de oameni și, în particular, pentru generațiile tinere, el va fi *pictorul de pe hol*. Așa cum *pictorul de pe hol*, de pe holul propriei sale locuințe de astă dată, a fost și în anii cînzeci, cînd avea interdicție de expunere. Așadar, lui Țuculescu i se pregătește acum o nouă înmormintare. Groapa fiind săpata, cioclii de la Muzeul Național de Artă și cei care le stau prin preajmă își spală acum liniștiți mințile cu vin și așteaptă sosirea triumfală a carului funebru. Mare grijă, însă, la un aspect oarecum “minor”: în lupta lui cu energiile adevărate ale vieții, nimicul poate minji, dar nu poate învinge.

PREPELEAC

de Constantin Toiu

Întoarcerea de dincolo

SUB TITLUL acesta nu e pusă nici o dată, însă textul se referă la una din stările în care s-a aflat Ion Negoitescu, pe punctul de a-și da într-o zi duhul.

Știu că s-a vorbit mult despre intim-plare... Tot ce am reținut despre ea e doar convorbirea avută cu Șt. Augustin Doinaș, când fusesem de față, întâmplător. Doinaș, care este un lucid, - deși mare poet, - foarte lucid, posedând și-o doză de umor, în ciuda faptului că este ardelean;... așadar, Doinaș, după ce Nego era să moară, îl întreabă, și curios și cu un fel de haz supravegheat, - și la repezeală:

- Și,... Nego,... poți să-mi spui, cum e *dincolo*?..

Nego stă, îl privește; apoi, după ce se uită și la mine, cu una din ghidușile lui, care erau mai bine zis niște cochetării, - zice, cu răsfăț, zice rar bilbiindu-se puțin:

- Mi...s-a spus... că n-am voie să spun, - răspuns tipic de fost deținut anchetat și hiperanchetat, care se amuză. Cît umor pusese totuși în răsfățul acestei propoziții, pe care cred că doar eu aveam s-o înregistrez și s-o memorez...

Acest *dincolo* poate să fie și viața de apoi și-o pușcărie sau cine știe ce altă experiență.

Am mai scris și repet ce spusese Nego atunci despre extrema exiguitate în care trăise un timp. *Exiguitate*, termen care îi plăcea lui, dar care, concret, în cazul discutat, se referea la spațiul extrem de strîmt al unui closet dezafectat, transformat în debara, avînd și gaura WC-ului cimentată, un cerc alb de ghips... Ei bine, Nego a locuit în acest loc un timp, (vizitîndu-l o dată împreună cu venerabilul amic și critic Cornel Regman). Regman, avînd atîta umor, ne-a făcut să ridem pe amîndoi, pe mine și pe Nego; nu-mi mai aduc aminte cum, dar am ris cu poftă de situația în care se afla Negoitescu. Îmi aduc aminte că eu îi spusesem *Diogene*, - că ar sta ca Diogene, și atunci Nego încrețindu-și de efort fața, cum făcea ori de cîte ori era gata să se bilbie (de obicei sub imperiul unei puternice emoții incontrollabile), s-a poticnit citeva clipe în cuvîntul pe care voia să-l rostească, și în cele din urmă a reușit să rostească: *Bbbbbbbutoiul...* atît, sensul fiind că de fapt lui îi lipsea clasicul și legendarul recipient în care locuia filozoful ce avea să-l înfrunte într-o zi pe însuși Alexandru cel mare, - "dă-te la o parte că-mi iei soarele..."

Casa în care,... adică WC-ul în care locuia marele nostru critic dispărut în Germania,...se afla la cîtiva zeci de metri depărtare de Biserica Amzei.

Cînd Nego a ieșit din nu-mi amintesc care detenție, ele fiind mai multe, a venit să ne vadă. Locuiam în Blocul Perla la etajul 9. A sunat, fără să se anunțe telefonic, i-am deschis, efuziuni, pe urmă "deținutul" s-a așezat într-un fotoliu, a făcut semn cu mîna că nu vrea nimic, decît să fim atenți... A închis apoi ochii, s-a reze-mat bine de spătarul fotoliului, și a început să recite... Încet, încet, fără să-l turburăm, fără să facă vreo pauză, a murmurat pe dinafară o litanie lungă, o poezie neîntreruptă, fără rimă, fără vreo cadență specială, de efect, de vreun efect artistic, urmărit, scontat. Pierdusem noțiunea timpului. Și, ce era ciudat, era că nici măcar nu înțelegeam versurile sale albe, tînguiala doar mă făcea atent și să nu mai răsufu, nu înțelesul, ci expresia de orb a ochilor închiși, nemișcați, ridicați, exact ca ai orbilor, deși Nego nu avea cum să știe în clipa aceea cum stă sau trebuie să stea în spațiu un orb, ori să joace, prefăcut, dina-dins, rolul unui orb, dar orb-orb, cum nu-mai capul lui Homer îmi arată perfect această stare umană, conștientă de faptul

că a văzut cîndva și acum nu mai vede; pentru că dacă ar vedea...

Sînt doi inși cărora le datorez cîtiva ani buni de libertate, sau că, datorită lor, nu fusei închis. Primul este Ion Omescu, - nu se mai află în țară, deși aș vrea să citească aceste rînduri tîrzii ale gra-titudinii mele. El scria un fel de proză despre o pușcărie făcută anterior, fără să aibă talent, inteligent fiind cu carul; talentul însă e o boală, o ai, bine că o ai, n-o ai, asta-i situația, nu trebuie niciodată să te sforțezi să fii ce nu ești. Mă rog. Asta s-a petrecut de mult, de mult de tot. Și Ion Omescu, avînd și unele slăbiciuni lumești, este închis, anchetat. Cînd iese după un timp, cînd mă vede, îmi spune că îi datorez cîinci ani de libertate... Mirarea mea. Cum?! Ei bine, pe foaia lunguiață a carnetului pe care își scrisese proza, memo-riile lui de închisoare, cînd îmi dăduse să citesc manuscrisul, notasem cu un creion bont *Shoking*, în dreptul unei scene. O țin minte. Era vorba de un deținut care încearcă să evadeze luînd locul unui mort din sicriu, și, de emoție, "evadatul" din coșciug, se c... pe el, de frică. E descoperit firește urmînd alți ani de detenție și mai lungi. Anchetatorul stăruise mult să-i spună, - Omescu, - cine era individul care îi citise manuscrisul pe care scrisese *Shoking*. El nu-i spusese, în ciuda insis-tențelor. Și-așa scăpasem de o condam-nare care, pare-se, se numea non-denunț. De multe ori rămii în viață dator fără să știi; important a fost că aveam să știu și să apreciez caracterul unui om excelent, care, vai! nu era și un prozator autentic...

Al doilea ins căruia îi rămăsesem dator în același mod cu ani buni de libertate fusese - am mai scris, tot Nego. Revin spre a întări lucrul sau pentru a-l face și mai greu de uitat... Era altă arestare, mai recentă, dacă nu ultima. Nego, ieșînd, mi-a povestit cum îl întrebaseră *acolo* despre mine, ce ziceam, ce păreri aveam despre regim, mă rog tot ce interesa se-curitatea. În astfel de cazuri, anchetatul, dacă *colaborează*, primește unele avantaje. Marele *tragi-comic*, avînd geniu, care a fost Ion Negoitescu, povestise această întâmplare cu o vervă greu de închipuit. El i-a uluit pe anchetatori, - care, spunea el, avea adică să spună, că-l *admiraseră pentru caracter*. Iar unul din ei, mai cititor, și pentru critica anchetatului, tratat omeneste, totuși.

Ce le-a zis Nego? N-a făcut decît să le zică ce discutam împreună plimbîndu-se prin Cișmigiu, făcînd politică. Era după revoluția maghiară din 1956. Naiv cum era, Nego îmi spunea că scăpase-răm în fine de comunism, că avea să în-ființeze revista lui mult visată *Eupho-rior*; că avea să se liberalizeze totul; că avea să vină și regele, România reve-nînd regat și altele. Un delir estetic... Îl ascultam cît îl ascultam, pe urmă încercam să-i deschid ochii, să-i readuc la realitate, să-i spun, să-i mai spun printre altele că România nu va mai fi niciodată regat și că în comunism vom trăi pînă la adînci bătrîneți... Nego le povestea cu exaltare toate acestea anchetatorilor uimiți. Oricum ar fi fost ei, - proști nu erau. De aceea îl și priveau cu atîta con-siderație pe deținutul guraliv și care, la închisoare fiind, scăpa de închisoare pe un altul doar spunînd adevărul. Fiindcă, știu de la Nego, bun catolic; știu, fiindcă mi-a spus-o clar că el, oricît de rău ar fi, de mințit, nu minte niciodată. Nu știu care au fost anchetatorii aceia... Tot ce pot spune e că în toată viața lor nu întil-niseră un Candid, un Mare Naiv care să încerce să opună Lumii un astfel de Ca-racter. Și că *dacă m-ar fi ascultat, n-ar fi ajuns în pușcărie*. (Mediocră, rușinată salvare pentru mine.)

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea LV

Paris
joi...

Către demoazela Josefa von Kaulbach
München

Dragă Josefa,

CĂLĂTORIA mea la Paris a fost destul de aventuroasă. Conte-le Stamati (despre care ți-am mai povestit că e nobil baltic, dar român originar din Basarabia, provincie răpita de ruși la începutul secolului acesta, după zarva și războaiele lui Na-poleon), gazda mea deci, a avut nevoie să trimită pe o nepoțică la Paris, la un doctor Le Sage, fiind copila suferîndă de o boală necunoscută, iar el, la pat din cauza podagrei, n-a putut găsi alt om de încredere. Mi-a propus mie să mă duc, tot stăteam degeaba la Berlin după ple-carea prietenului Constantin. Așa că în-tr-o dimineată, împreună cu guvernanta, Katiușa Lermontova, ne-am suit în tren și am pornit-o spre apus. Nepoata, pe numele ei Adelaida, un drac de copil în vîrstă de șase ani, părea că trăiește și respiră numai cu scopul și dorința de a o chinui pe sărmana domnișoară, o nem-țoaică get-beget de la Rostock, pe care, în realitate, o chema Kaethe Krapfen-fuss. Nu putea suporta Adelaida să ne vadă că stăm de vorbă în tîhnă. Începea să se vaiete că o doare sau vîrsa sufer-tașul cu mîncare, ba urla ca o leoaică și cite altele. Odata amîi fost plecați amîi doi cu treburi diferite, eu numai pentru un sfert de ceas. Cînd m-am întors, odorul s-a pornit să strige la mine, că de ce am lăsat-o singură și ne-am dus să vorbim prostii în oraș. Apoi a zbughit-o pe coridor, scoțînd răgete înspăimî-nătoare. S-a strîns lumea în holul hotelu-lui ca la urs. Micuța, în lacrimi, mă arăta cu degetul chirăind că am încercat s-o omor. "Dar e domnul de la numărul 14", interveni un chelner deșteptat. "Stați împreună". - "E un străin, nu-l cunosc", repeta mititica, folosînd vorba aceea franțuzească "assasin" care îmi rodea urechile. Niște bărbați se apropiară amenințatori; dacă n-ar fi venit Katiușa

cu directorul hotelului cu care se în-telegea de minune și care a potolit asis-tență, cine știe ce mi s-ar fi întâmplat. Altă dată, cînd Katiușa mergea la recepție, Adelaida noastră i-a prins în ușa un fir de lînă din rochia croșetată. Pînă jos, biata guvernanta a ajuns, fără să-și dea seama, aproape în pielea goală.

Toate aceste neplăceri nu le-am pus la inimă, ci ne-am bucurat de minună-țiile Parisului. Katiușa, foarte ordonată, a împărțit după un plan orașul în mai multe centre, pe care le-am vizitat pe rînd. Astfel în ziua întîia am cercetat Cartierul latin, a doua zi a fost zona Ar-cului de triumf pe program. Monu-mentul, început de Napoleon la 1806, a fost terminat 15 ani după moartea sa. În 1810, cînd împăratul a venit cu mare fală la Paris, alături de mireasa lui, Marie Luise, ca să se cunune, au astupat zidurile goale, neterminate, cu carton și lemnărie vopsită. Nimic din triumful corsicanului nu trebuia stîrbit. Au urmat partea dinspre biserica Magdalena, ter-minată recent în stil elin, Sănt Sulpice, Luvru, Catacombele și catedrala Notre Dame. Acolo am văzut cu ochii mei distrugerile făcute de acei revoluționari sălbatici. Cum i-a iertat Dumnezeu să spargă ei statuile lucrute după învăță-turile Sfintei Scripturi, crezînd că lovesc în regi și împărați? Am fost și la locul unde s-a aflat ghilotina care, în timpul revoluției, a tăiat 1343 de capete. Și cu barea ne-am legănat pe Sena, admirînd podurile cele frumos arcuite. Deasem-ne am mers să vedem noua clădire a operei care e aproape gata. Zeci și sute de muncitori lucrează ca furnicile la străzile noi, trase în linie dreaptă.

Ceasuri întregi m-am plimbat cu Adelaida și Katiușa Lermontova pe Champs Elysées, o stradă largă cît zece uliți de la noi, totdeauna plină de pietoni, de călăreți și calești elegante. Ce frumos ar fi fost să ne fi întilnit acolo! Aștept o scrisoare cît de mică de la tine. Îți doresc liniște, mulțumire și succes la școală.

Cu dor neschimbat, al tau *Enache*.

POLIROM

NOUTĂȚI
decembrie '98

Alexandru Călinescu
Interstiții

Honoré de Balzac
Proscrișii
și alte povestiri din
Comedia umană

În pregătire:

Ferdinand de Saussure
Iosif Sava
Dorin Spineanu

Curs de lingvistică generală
Claviaturile timpului (Jurnal)
Natașa blues (Proză scurtă)

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

De ce era Münchhausen un mare filozof?

SE SPUNE despre gîndirea occidentală că ar avea o destoinicie remarcabilă în a-și “cosmetiza” istoria în așa fel încît ea să pară un lung șir de izbînzi în nobila căutare a adevărului. Că știința și filozofia Vestului, cu alte cuvinte, excelează în amnezii convenabile, menite să îi ascundă ezitățile, gafele, eșecurile. În-suși conceptul de tradiție, care unora le repugnă astăzi, e de fapt de cele mai multe ori robul sau produsul unei astfel de memorii tiranice și selective, recunoscătoare doar aliaților, ostilă celor ce ar putea-o sili la recunoașteri jenante. Ultima carte “americană” a lui Umberto Eco, o culegere extrem de interesantă de eseuri-prelegeri ținute de semiotician în ultimii doi ani la universități italiene dar și de peste ocean, ține să ne convingă de contrariul: există o forță, deloc neglijabilă, a greșelii, a bilbielilor, a stupideniei flagrante, a falsului absolut. Această forță e perfect măsurabilă cu aceea a adevărului, care de mult a tot fost supralicitată perfid. A sosit vremea, nu să punem neapărat la îndoială puterea adevărului de a ieși la iveală, cum propun radicalii, sceptici că ar merita fie și să ne gîndim la adevăr, ci mai degrabă să admitem că și erorile noastre pot avea bătaie lungă, dar nu în sens negativ, ci mai curînd ca sursă neașteptată de progres și cunoaștere.

Titlul cărții este *Serendipities. Language and Lunacy* (în românește *Serendipitate. Limbajul și lunatecii*, în traducere aproximativă și liberă), dar cred că el e oarecum înșelător. Conceptul de serendipitate în științele precise se referă, cum bine știm, la acele descoperiri făcute din pura milostevenie a hazardului, nu ca urmare a unei cercetări riguroase și conștiente de propriile ei țeluri. Or, nimeni nu neagă faptul că o bună parte din cunoașterea modernă s-a hrănit masiv din asemenea descoperiri întîmplătoare, că serendipitatea, cu alte cuvinte, e însăși muza omului de știință. E drept că serendipitatea presupune și aflarea adevărului tocmai cînd drumul pe care ai pornit ar trebui, în mod normal, să te ducă la eroare. Eco, însă, nu doar la serendipitate în sensul acesta de mană cerească se referă: eseurile lui sînt pasionante excursuri erudite într-o istorie culturală a greșelilor care au alimentat, indirect dar și direct, miraculos adevărul, solide teorii științifice, pe care noi astăzi le acceptăm drept corecte. Banalul exemplu ar fi celebra eroare a lui Columb: gîndind, în chip fals, că descoperă Indiile, el a descoperit, în chip corect, America.

Toată această zarvă în jurul titlului mi se pare importantă: dacă ar fi o serie de speculații pe marginea serendipității (subiectul în sine este, ce-i drept, fascinant), cartea lui Eco ar urma, în paralel, multe istorii ale științei scrise din perspectiva sociologilor și retoricienilor de astăzi. Miza ei mi se pare, însă, chiar mai mare: cum se poate aluneca din greșeală în adevăr? Cum poate un raționament fals să conducă la unul just? Ce se petrece în acea “twilight zone”, cum o numește Eco, tărîm de graniță fabuloasă între fals și adevărat, între bun-simt și aiureală, inteligență vizionară și stupidenie? Atitudinea autorului față de greșeală este, de fapt, izvorită din precauția istoricului culturii, și totodată din respectul semioticianului conștient de relativitatea lumii în care trăim: ceea ce nouă azi ne pare eroare ridicolă, unor minți luminate din trecut le-a apărut drept dogma de necontestat. Încrederea lor în acele “erori” merită, trebuie privita cu atenție și folosită drept premisa pentru o istorie a greșelii ca etapă preliminară adevărului. Iar această relație aparent bizară, între poli socotite indeobște fundamentale o-puși, Eco o analizează prin aplicație la o temă mult iubită de el și deja exploatată într-un volum din 1995: chestiunea limbajului. Tocmai pentru că a abordat chestiunea într-un studiu anterior (*Search for the Perfect Language*, Blackwell Publishers 1995), nu voi zăbovi asupra eseurilor despre limbaj, ci mai mult asupra premiselor teoretice ale cărții.

Pentru a face o istorie a greșelii ce stă în umbra adevărului e foarte important să înțelegi, insistă Eco, că aceia care au comis greșelile cu pricina erau minți extrem de luminate, să nu cază, deci, în păcatul aroganței modernilor care uită că privesc cerurile de pe umerii antecilor. Revenind la celebrul caz al lui Cristofor Columb: oricine știe astăzi povestea lui. Columb voia să ajungă în Orient pornindu-și călătoria din Occident, în vreme ce învățații din Salamanca s-au încapăținat să îl împiedice. Mulți vor adăuga la această povestioară perfect clasică: Columb credea că pămîntul e rotund, ceea ce urma să îi permită lui să ajungă de unde a pornit, în vreme ce cărturarii din Salamanca se temeau că, pămîntul fiind plat ca o tîpsie, corăbiile vor sfîrși prăbușindu-se, în cele din urmă, în plin abis cosmic. Lucrurile, însă, nu stau chiar așa. Nu convingerea că pămîntul e plat i-a determinat pe învățații cu pricina să se împotrivească planurilor lui Columb. Nu erau într-atît de neștiutori. Dimpotrivă, știau chiar

mai multe, într-un anume sens, decît îndrăznețul expeditor: calculele lor matematice erau mult mai precise decît cele ale lui Columb, și în baza lor părea nebu-nească ideea de a izbuti să circumnavighezi, într-o viață de om (lungă cam cum era ea la momentul respectiv) o distanță atît de mare. Curajul lui Columb, susține Eco era întreținut, foarte posibil, de simple erori de calcul: conform socotelilor lui, pămîntul era suficient de “mic” pentru ca planurile lui să fie realizabile. Ceea ce nu au știut nici învățații din Salamanca și nici Cristofor Columb era că o asemenea călătorie fără capăt pe mare avea totuși un capăt apropiat: undeva între Europa și Asia se afla un alt continent, Pămîntul Făgăduinței și împlinirii viselor lui Columb. Granița dintre adevăr și eroare se dovedește, iată, atît de fragilă: deși nu se înșelau în calculele lor referitoare la suprafața pămîntului, cărturarii au greșit; deși greșea, Columb și-a urmat drumul, fidel propriei sale erori, și a aflat adevărul.

Ajuns într-un asemenea punct, e imposibil să nu constatăți și un oarece înșelător: ce mai e adevărul, în definitiv, de vreme ce el pare a nu fi neapărat bazat pe alte adevăruri, ci dimpotrivă, ținut din urzeli perfide de greșeli și întîmplări fericite? De ce e descoperirea Americii neapărat o mostră de “adevăr”? Din punct de vedere științific s-ar putea argumenta, destul de lesne și convingător cred eu, că și Columb și adversarii lui au greșit și cu asta basta. Conform ipotezei lor inițiale, nici una dintre cele două părți nu a ajuns la “adevăr”. Umberto Eco, deși nu face parte din tagma unor Rorty ori Stanley Fish, este și el un relativist, în sensul temperat și elegant, al adevărului. Pentru el, chestiunea pe care trebuie să o analizăm, dacă vrem să pricepem temeinic propria noastră tradiție de gîndire, nu este cea a dihotomiei adevăr/falsitate, ci mai curînd binomul falsitate/verosimilitate. Mitul donației Constantinopolului, de pildă, trebuie să fi fost, la vremea respectivă, nu un fals în sensul comun al termenului, ci mai curînd un exercițiu retoric care mai tirziu avea să fie luat în serios și astfel să alimenteze o anumită concepție a Vestului creștin despre misiunea sa în propovăduirea religiei în restul lumii. Fără acel închipuit document consemnînd așa-zisa donație-istoria Europei ar fi urmat, crede Eco, un curs total diferit: fără conflicte religioase, fără bătălii pentru Sfîntul Imperiu Roman, fără papi, dar și fără Capela Sixtină. Lorenzo Valla este cel căruia îi datorăm descoperirea inautenticității documentului cu pricina. Dar Evul Mediu și o parte din secolul al XVII abundă

în așa-zise documente istorice, în discursuri imaginare, în mărturii inventate. Istoria, ca disciplină, a devenit conștientă de rigorile “adevărului”, înțeles ca non-funcționalitate intenționată, ca efort susținut spre facticitate, destul de tirziu. “Obiectivarea” ei totală, însă, cum limpede a arătat Hayden White astăzi, a rămas într-atît de iluzorie și utpică, încît la ce bun să privim cu mefiență acele fictive documente presărate de-a lungul istoriei?

Rostul falsului, ca document, teorie, ipoteză, este foarte însemnat, susține Eco: el reprezintă o formă de explicare a unor fenomene care altminteri ar fi inexplicabile. Un soi de fixare temporară a universului într-o ancoră epistemică, după cum ar numi-o unii filozofi, provizorie și amendabilă. Hans Vaihinger a susținut același lucru, la 1911, referindu-se la rolul ficțiunilor științifice, la comportamentul *als ob*, în virtutea căruia ne prefacem că am crede anumite lucruri doar pentru ca astfel putem ajunge la o pricepere superioară a lumii în care trăim. Firește, greșelile a căror cronică o face Eco nu erau simple prefăcătorii la vremea lor: pe altarul credinței în ele au murit oameni, s-au dărîmat imperii și au apărut noi religii. La scară mare, însă, în macroistoria gîndirii occidentale, *noi* trebuie să le percepem și analizăm conform principiului lui *als ob*. Și, de fapt, fără să ne dăm seama sau în tot cazul fără să o recunoaștem, așa și facem: cîți dintre noi nu spun “soarele s-a înălțat”? Or, tocmai acesta este limba ptolemeică, pe care și mari fizicieni de astăzi o vorbesc!

Încrederea noastră în asemenea “basmе”, în marile erori de gîndire ale omenirii reprezintă, crede Eco, rezervorul de speranță și energie de care avem nevoie într-o istovitoare întreprindere precum cea a căutării adevărului. Convingerea că ar exista o Terra Australis, acel imens continent despre care s-a crezut că ar fi undeva de-a lungul cercului polar, în regiunea Antarcticii, a fost “iluzia formatoare” care a ținut trează curiozitatea și îndrăzneala puzderiei de navigatori din întreaga lume care s-au aventurat spre pol. Un rost asemănător, de “minciună educațională”, să-i spunem, l-au avut Eldorado, piatra filozofală, flogistonul ori eterul cosmic. Important nu este cum de asemenea erori au putut duce la adevăr, pentru că rolul lor de strategie persuasivă și de element pedagogic este simplu de depistat. Problema e, mai curînd, cum s-a putut dovedi că adevărul e adevăr, odată descoperit?

Umberto Eco – *Serendipities. Language and Lunacy*, translated by William Weaver, Columbia University Press, New York 1998, hard-cover \$ 19.95.

Poate că întrebarea lui Eco pare tautologică sau naivă. Nu e deloc. Dimpotrivă, ea este punctul de pornire al multor filozofii poststructuraliste care analizează cum au evoluat normele epistemice unele din altele, știut fiind că ele se anulează și se contrazic reciproc în trecerea de la o paradigmă de gîndire la alta. Ispita care îi pîndește pe toți acești filozofi, spre revolta altor filozofi, este de a declara că nu există un criteriu solid de adevăr, că această transformare a “adevărului” în ficțiune e un proces care nu se va termina niciodată. Eco chiar îl menționează pe francezul Jean-François Gautier, care a publicat cu cîțiva ani în urmă o carte intitulată *L'Univers existe-t-il ?* “Good question”, crede Eco, și mulți îi vor da dreptate. Dacă Eldorado s-a dovedit a fi o ficțiune utopică, de ce ar fi cu totul imposibil să descoperim într-o bună zi că și acest concept fundamental de univers în jurul căruia plutesc atitea dintre concepțiile noastre generale, nu e nimic altceva decît o închipuire? Menirea unei persoane cultivate, după Eco, este tocmai aceea de a încerca permanent să re-scrie Enciclopedia, marea carte a cunoașterii. Dar scepticul postmodernist va insista, sîciitor: merită să facem o asemenea încercare? La ce bun, de vreme ce o *singură* Enciclopedie, cea finală și definitivă, nu avem nici o garanție că există? Răspunsul lui Eco, și totodată incurajarea lui, vine, cum era de așteptat la un semiotician, de la însuși părintele semioticii, Charles Sanders Pierce. El susținea că există un proces de verificare în drumul spre aflarea adevărului, bazat pe acțiune colectivă, publică, lentă dar de încredere, a Comunității. Încrederea umanității în propriile ei resurse de raționalitate și șanse de succes reprezintă singura certitudine pe care ne putem baza.

Despre violență și marxism

DOMNUL Etienne Balibar, profesor de filozofie la Universitatea Paris, X, este cunoscut pentru contribuțiile esențiale aduse la conceptualizarea, dintr-o perspectivă revizionist-postmarxistă, a noilor probleme conflictuale cu care se confruntă democrația occidentală în prezent. Dintre operele sale mai recente, traduse cu maximă promptitudine în engleză, germană, italiană și spaniolă, menționăm câteva: *Rasse-Klasse-Nation* (1990), *Frontieres de la democratie* (1992), *La philosophie du Marx* (1993), *Lieux et noms de la verité* (1994), *Violence et politique* (1995). Domnul profesor Etienne Balibar a avut amabilitatea de a ne acorda un interviu în cadrul seminarului organizat de prestigioasa School of Criticism and Theory, Cornell University.

M.N.: Credeți că marxismul mai are șanse în fostele țări socialiste?

E.B.: Ce înțelegem prin marxism? Un termen ca marxismul nu are același referent și același conținut în toate mediile sociale și politice, în toate regiunile lumii. El înseamnă cu totul altceva pentru un auditoriu căruia, timp de mai multe generații, i-a fost impus ca o doctrină hegemonică oficială, comparabilă cu biserica catolică în evul mediu. În aceste țări marxismul a avut însă și mai puține posibilități de transformare internă, de evoluție în direcții transgresive, eretice, decât a cunoscut biserica catolică. Ereticii din evul mediu au putut măcar să-și dezvolte propriile lor sisteme de gândire, au putut scrie și au putut produce. Marxismul, în schimb, a jucat în țările Europei de Est și ale Asiei aproape în totalitate un rol represiv. Să nu uităm, însă, că nu peste tot marxismul a reprezentat exclusiv această doctrină oficială, represivă.

În cartea mea *Filozofia lui Marx* am încercat să gândesc ceea ce nu s-a gândit până acum în evaluarea opereii lui Marx și a statutului pe care-l are azi marxismul. Am început cu celebra frază a lui Marx: "Ceea ce este sigur este că nu sunt un marxist". Eu unul, spre deosebire de Marx, nu am construit un sistem conceptual, o teorie științifică. Marx credea în posibilitatea unei astfel de teorii, ba mai mult, o voia legată organic de mișcarea revoluționară. Evoluția socio-politică nu a luat însă turnura pe care o anticipase Marx. Încă în timpul său imaginea mișcării proletare, așa cum o proiectase el, nu mai corespundea realității. Acest decalaj între realitate și model, care s-a accentuat în timp, a condus în ultimă instanță la transformarea mișcării revoluționare în contrariul ei.

Din perspectiva noastră actuală, este mult mai interesant faptul că Marx însuși nu și-a perfectat și definitivat sistemul. El a realizat necesitatea unor rectificări și schimbări a căror introducere, însă, reclama revizuirea pozițiilor sale. Aici rezidă diferența dintre Marx și doctrina închisă care s-a constituit la sfârșitul secolului trecut. Marxismul ca sistem de idei, ca doctrină coerentă în aparență, având însă erezii și facțiuni, a rezistat în istoria mentalităților o sută de ani (1890-1990). Acum nu mai există și nici nu o să se mai constituie ca sistem de idei. Și este foarte bine că lucrurile stau așa, din două motive. Primul se referă la faptul că marxismul, acționând ca un fel de scolastică, a neutralizat o serie de dileme, de aporii pe care le găsim în textele lui Marx. Desțărarea marxismului redă posibilitatea ca unele din ideile lui Marx să stimuleze o gândire novatoare. Al doilea motiv se referă la faptul că partidele politice, al căror rol important în dezvoltarea democrației este incontestabil, sunt și ele nevoite să urmeze o anumită evoluție. Ca și conceptul de națiune, și cel de partid se poate perima. La ora actuală apar alternative politice noi, și în orice caz nu mai poți construi partide urmînd vechea formulă.

M.N.: Într-o abordare teoretică nouă a acțiunilor împotriva violenței ați intro-

duș vechiul concept de "civilitate". Puteți să ne spuneți câteva cuvinte despre aceasta?

E.B.: Ideea de *Civilite* nu trebuie confundată cu cea de societate civilă, ea nu se referă la o structură sociologică existentă, ci este o dimensiune a practicii politice, pentru care am căutat un termen.

În ultimii ani a apărut o pluralitate de moduri de a aborda practica politică, înțelegând în sens tare, marxist, de generator de transformare structurală. S-a pus însă accentul pe alte forme de dominare (de gen, rasă etc.), decât pe cea identificată de Marx (dominarea de clasă). Concomitent au apărut și alte modalități de a conceptualiza transformarea socială, într-o viziune care nu mai este dialectică, de tip marxist. De exemplu concepția lui Foucault privind dinamica socială și rolul conflictului în această dinamică. Conflictul, punctul forte al lui Marx, rămîne însă punctul forte și la Foucault.

Foarte influentă continuă să fie și tradiția iluministă conform căreia politică, înțelegând ca o acțiune critică, se desfășoară în sensul unei emancipări. Se pornește, de exemplu, de la vestita frază a lui Kant, citată azi pretutindeni, conform căreia iluminismul este mișcarea prin intermediul căreia umanitatea iese din stadiul minoratului (i.e. stadiu premăgător majoratului adică al maturității, n.tr.), se eliberează de sub tutelă și devine capabilă de a lua decizii și de a acționa în mod independent și responsabil. Din această perspectivă, politica ar însemna dobîndirea autonomiei de către indivizi, autonomie dublată de maturitate intelectuală și morală. Cele două concepte - transformarea structurală și emanciparea - nu sunt, din fericire, reductibile, ci se constituie în două dimensiuni distincte ale acțiunii politice.

Formele de extremă violență care ne-au șocat în evenimentele recente din fosta Iugoslavie sau Orientul Mijlociu au demonstrat, însă, că aplicarea celor două componente ale practicii politice nu este suficientă pentru a rezolva conflicte grave. Aflarea modalității optime de combatere a violenței este neînchipuit de dificilă. În ce constă de fapt anti-volență sau acțiunile de non-volență? Ce se întimplă cu rezistența colectivă față de violență? Ce înseamnă a rezista? Foarte interesantă mi se pare ideea istoricului Dominick LaCapra privind necesitatea unei *perlaborări*, pentru a folosi termenul psihanalitic, a experienței evenimentelor istorice traumatice prin care se încearcă oprirea ciclului repetitiv al violenței.

Civilite este numele pe care-l dau modalității de a răspunde formelor de extremă violență, fără a recurge la componenta politică, și fără a ne cantona în domeniul moral. Este foarte nobil să condamni violența dar nu este, în mod necesar, și eficace. Această poziție devine mai dificilă în cazul unui război, unde o serie de forme de violență, în loc să fie blamate, devin legitime. Și mai grav este cînd structurile statului (poliție,

justiție, armată), care în anumite limite au rolul de a controla și îngrădi violența socială prin preluarea monopolului asupra violenței, nu-și mai pot îndeplini această funcție. Incapacitatea crescîndă a statului de a-și controla propria sa violență, fapt ce se întimplă chiar și în statele democratice, reprezintă un aspect foarte îngrijorător.

De aceea este nevoie de civilizarea formelor de conduită, a moravurilor, nu numai în planul individului - proces analizat de Norbert Elias - ci și în cel al colectivității. Este nevoie de civilizarea moravurilor colective, a relațiilor dintre stat și societate. Ceea ce eu numesc *civilite* este o modalitate programatică de a aborda această problemă.

M.N.: Ce rol credeți că ar putea juca intelectualii în acest context?

E.B.: În Franța ca și în Italia intelectualii de marcă au un cuvînt de spus în viața politică și civică a țării. Modelul francez sau italian de angajare civică și politică a intelectualilor a funcționat într-o măsură mai mică în Germania, și mult mai mică în Anglia. În America impactul intelectualilor asupra vieții politice este aproape inexistent. Pentru universitățile americane, filozofi francezi ca Sartre sau Foucault reprezintă aproape o utopie și asta nu datorită aurei care-i învalue, ci în special datorită funcției intelectualului în viața publică pe care ei o ilustrează. În același timp trebuie însă să ne păstrăm distanța critică pentru a vedea că aceste figuri s-ar putea să nu influențeze în realitate în mod semnificativ evoluția în sens pozitiv a societății și cu atât mai puțin a vieții politice. Sunt un pic ironic, un pic amari. Eu unul, de exemplu, m-am angajat de cîțiva ani în dezbaterile despre drepturile emigranților în Franța, acesta fiind genul de angajament politic și moral, pe care intelectualii l-au adoptat în mod tradițional. El oferă posibilitatea de a critica guvernul în presă, de a lansa dezbateri teoretice asupra unor concepte

precum națiunea sau asupra modului în care definim actele sociale. Dar rezultatele sunt încă relativ mici. S-ar putea să par antipatriotic afirmînd că la ora actuală politica franceză are un caracter dublitar: pe de-o parte în viața politică de azi este invocată mai mult ca oricînd tradiția democratică franceză, folosind-se discursul politic al acesteia, iar pe de altă parte se promovează o politică care implică acte de extremă violență și care contravine principiilor politice afișate. Este semnificativ faptul că dintre toate țările Europei occidentale tocmai în Franța activează la ora actuală cel mai puternic partid neofascist.

M.N.: Apropo de violență și civilite, care este opinia dv. referitor la actele de violență comise în perioada comunistă și prezentate în Cartea neagră a comunismului?

E.B.: Cartea comportă două aspecte: pe de-o parte ea își propune să facă cunoscute acțiunile de violență întreprinse în țările cu regim comunist, teroarea și frica, suferințele multiple cauzate. Și se impunea necesitatea elaborării unei astfel de istorii a deportărilor, a fenomenului de exterminare în masă - situația din Cambogia ca exemplu de situație limită. Ceea ce este acum imperios necesar este analiza dimensiunii politice a acestor acte de violență: în ce măsură au fost ele parte integrantă a planului revoluției comuniste? Aceasta este marea întrebare. Este deosebit de important să identifici măsura în care actele de violență au un rol determinant în elaborarea politicii unui partid.

Pe de altă parte, autorii cărții și-au propus construirea unei imagini a comunismului în general, prezentîndu-l ca unul din vîrfurile în istorie în materie de regim politic criminal. Tendința globalizantă, modalitatea mecanicistă de interpretare a cifrelor, băgîndu-le pe toate în aceeași oală, adunînd numărul victimelor, inclusiv victimele de război, pentru a le pune apoi în relație directă cu proiectul comunist, toate acestea ridică multe semne de întrebare. Datele sunt importante, dar interpretarea este tendențioasă.

Eu personal nu cred că în sine comunismul este un proiect de exterminare. Recunosc însă că au existat situații limită extrem de greu de acceptat. Vechii marxști, și nu numai ei, susțin, că nu li se pot imputa comunismului și nazismului aceleași vini; spre deosebire de nazism, acțiunile de exterminare nu au figurat printre obiectivele proiectului comunist. Eu unul consider că acesta este un argument defectuos. Sunt mult mai critic și mă întorc la problema "*civilite*". Trebuie să aflăm care anume deficiență intrinsecă, radicală, a marxismului a făcut posibile actele de exterminare, lagărele de concentrare. Marxismul nu a furnizat niciodată instrumentele teoretice cu ajutorul cărora să întreprindem această analiză critică a regimului totalitar. Dacă marxismul nu este capabil să se justifice, înseamnă că există o lacună sau o eroare fundamentală în demersul său. De aceea cred că *Introducerea Cărții negre a comunismului* este foarte slab interesul autorilor nefiind identifi carea acestei erori în sistemul marxist, ci doar prezentarea lui drept o doctrină perversă.

Caricatură de Kerleroux reproducă din volumul *Le dessin d'humour de Michel Ragon* (Ed. Seuil)

Interviu realizat de Mădălina Nicolaescu

Benjamin Fondane și Paul Celan

LA PRIMA VEDERE, ar exista o constelație de similitudini care ar putea, sau chiar ar trebui, să apropie destinul literar și posteritatea culturală a lui Benjamin Fondane și Paul Celan. Nu sunt amândoi evrei născuți în România, poeți debutanți în paginile publicațiilor românești pentru a se exila apoi rapid în Occident? N-au ajuns amândoi finalmente în Franța, aleasă ca pământ al exilului, ca o a doua patrie de elecție? N-au avut amândoi o soartă dramatică, terminată catastrofal? Evrei, poeți, exilați, morți în mod tragic - Fondane la Auschwitz în 1944, Celan sinucigându-se în 1970 - oare toate aceste determinanți și accidente ale existenței lor nu sunt suficiente pentru a legitima apartenența lor la un același traiect destinal, ilustrând un anume arhetip cultural al modernității europene? Da și nu, s-ar putea răspunde pe scurt, pentru că o multitudine de detalii diferite face ca o aceeași schemă existențială, mai mult sau mai puțin similară, să fie umplută de o materie istorică și de o trăire individuală a poeticului revelind doi versanți diferiți, sau două momente diverse, dar simptomatice ale aceluiași arhetip.

Născut în 1898 la Iași, capitală a provinciei istorice a Moldovei, Fondane s-a format, cum se știe, la confluența culturilor evreiască, română și franceză. În timp ce Paul Celan, născut în 1920 la Cernăuți, capitală a unei provincii recent revenite României după primul război mondial, este "fructul" unei combinații de cultură evreiască și germană, tipică pentru Bucovina austro-ungară, la care se adăuga ulterior cultura română. Aceasta face ca relația sentimentală și culturală a celor doi scriitori cu limba și literatura română să fie sensibil diferită. Fondane/Fundoianu scrie abundent în românește între 1917 și 1923, este unul dintre animatorii cei mai "spectaculoși" ai avangardei literare bucureștene, și lasă o operă poetică destul de importantă în momentul plecării sale în Franța. De altfel, ruptura lui de cultura de extracție nu va fi niciodată totală, el va continua și după aceea să publice poeme și articole în revistele românești de avangardă, va scoate chiar un volum de poeme *Priveliști* în 1930 la București, și, în general, se va simți legat de soarta literelor românești pe care va dori și va încerca să le facă cunoscute și în mediul francez, chiar dacă fără succes.

Din contră, relația creativă a lui Paul Celan cu literatura din România e de scurtă durată - mai ales, sau doar, între 1945 și 1947; ea e deasemenea mai fragilă, mai precară, întrucât nu se cunosc până în prezent decît o duzină de poezii și o duzină de poeme în proza scrise în românește. S-a putut totuși susține cu destulă justete influența posibilă a poeziei moderniste românești interbelice (Arghezi mai ales), ca și influența probabilă, aproape sigură, a suprarealismului românesc postbelic (Gherasim Luca, Gellu Naum, mai ales), asupra tinărului Celan înainte plecării lui în Austria în 1947, în ce privește manevrarea elastică a imaginilor paradoxale, puternic insolite. Cu toate acestea, este evident că pentru Celan raportul meteoric cu această cultură românească de adopție destul de tardivă nu a fost niciodată la fel de profund și de durabil ca pentru Fondane - chiar dacă el va păstra pînă tîrziu unele legături prietenești și epistolare cu mediul literar bucureștean.

Tocmai această triplă (sau multiplă) apartenență culturală și mai ales bilingvismul fac și din Fondane și din Celan adevărați reprezentanți ai cosmopolitismului european din prima jumătate a secolului, cu reverberații și după al doilea război. Astfel, Fondane se instalează confortabil în cultura franceză, pe care o cunoaște bine din România, și începe destul de repede să scrie eseuri filozofice și poeme în limba franceză - care nu e totuși limba sa maternă, dar cu care păstrează o relație prolifică, afectuoasă, ca față de o a doua limbă "paternă", în ciuda avatarurilor politice. Iar din anii '30, după ce publică trei cărți de relativ succes - *Faux traité d'esthétique*, *Rimbaud le voyou*, *La conscience malheureuse* - devine o voce ascultată și respectată a gândirii existențialiste franceze, recunoscut ca atare de Croce, Jean Cassou, Raymond Aron, cîștigîndu-și o reputație internațională ca discipol și propagator al lui Leon Chestov. Celan, în ce-l privește, alege să scrie în germană, limbă maternă pentru el, dar și "limbă a dușmanilor", față de care va nutri o stranie și ambivalentă legătură ombilicală. În interiorul acestora, Celan sintetizează de o manieră surprinzătoare filioanele mai multor structuri lingvistice și culturale - idiș, bucovinean, românesc (cum a demonstrat recent Andrei Corbea la noi) -; își forjează din ele un idiom german aproape "personal" - plurisemantic, opac, abisal -, și devine recunoscut destul de repede drept un mare poet al acestei limbi și al modernității europene.

Dar mai ales în domeniul poeziei și al poeticului similitudinile disimulare dintre cei doi scriitori se luminează mai contrastant și mai clar. Fondane se exilează în literatura franceză - față de care nu nutrește sentimente contradictorii - pentru a-și face cunoscut și a da mai multe șanse mesajului uman și cultural cu care se simte investit. Proteic, exprimîndu-se cu abundență atît în filozofie cit și în jurnalism, cinematografie, critică teatrală, Fondane manifestă o mare capacitate de a manipula eseistic teoriile în vogă ale momentului - psihanaliza lui Freud, etnografia lui Lévy-Bruhl, fizica lui Einstein, logica lui Lupasco, existențialismul lui Heidegger - în propriul său scop. Care e cel al unei "analize spectrale", și puțin clemente, a spiritului european, a "Europei noastre nebune", aflate, în cuvintele sale, "pe pragul catastrofei". Cu o luciditate halucinantă pentru cei de azi și cu o independență de spirit care-l va costa scump, și în timpul vieții și chiar în posteritate, Fondane prevede, prezice înfrîngerea dramatică a atît de laudatei raționalități occidentale, a "dictaturii carteziene" a spiritului. Caracter "chinuit și nobil", cum îl definește prietenul său Cioran, Fondane duce o luptă don-quișotescă împotriva omnipotenței "logosului raționalist castrator" și a "răului ideologiilor" și "programelor" decurgînd din el, fie ele politice sau numai estetic avangardiste (vezi critica suprarealismului francez), fie ele de stînga sau de dreapta, naționale sau internaționale, "muncitorești sau rasiale" - toate acele "doctrine raționale" de care se lasă hipnotizată inteligența franceză (și occidentală în general) dintre războaie. Pentru Fondane, poezia modernă e cea care reprezintă revelatorul cel mai sensibil al apocalipsei ce se apropie, și, în același timp, poezia e calea salvării, tocmai prin a sa "altă logică" și "gîndirea vie" care-i

vine din "ce a moștenit de la mit, de la religiosul refutat", și care o transformă în "capitală experienței mistice a realului refutat și izgonit". Împotriva gândirii "totalitariste" a raționalității lineare acaparante, Fondane mobilizează un discurs teoretic asupra poeticului surprinzător de non-conformist, extrem de "angajat" uman și moral, impresionant prin fervoare, electrizant prin strălucirea ideilor chiar și astăzi. Analizele asupra lui Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, surprinzătoare prin vivacitatea spirituală și justetea existențială a cascadelor de formulări remarcabile, sunt citabile chiar și azi în bibliografia europeană a poeticului modern (alături de cele ale lui Marcel Raymond, Albert Béguin, Roland de Renneville).

Poezia lui Fondane, pe de altă parte, izbucnește din revolta acestuia împotriva raului ontologic al finitudinii umane și a raului istoric al epocii. Febrile, simfonice, fluviale, marile sale poeme, *Ulysse*, *L'exode*, *Titanic*, mărturisesc despre angajamentul profund și dureros al lui Fondane de partea dezrădăcinărilor, dezmoșteniților, exilaților de toate soiurile care constituie fenomenul recent al *masselor*, anonime, dislocate, bulversate și menite distrugerii, din cadrul umanității moderne. "Ulise evreu", cum se intitulează singur, Fondane scrie o poezie amplă și generoasă a neîmpăcării și strigătului, a mărturie și revoltei împotriva "răului fantomelor", a raului colectiv al lumii moderne, răspîndit în toate națiunile și pe întreaga suprafață a pămîntului, și în chiar inima umanului contemporan.

FONDANE scrie o poezie cu certe accente profetice, o scrie *înainte de Auschwitz* - pe care se zbate în felul său să-l împiedice prin versuri adeseori incendiare și pe care se străduiește să-l contracareze printr-o luptă teoretică *dar și* practică (ca un combatant în Rezistența franceză), fără ca pentru asta să scape de o moarte tragică într-o cameră de gaze. În ce-l privește pe Celan, acesta scrie *după Auschwitz*, el pleacă cumva de acolo de unde Fondane s-a oprit, sau a fost oprit să continue. Spre deosebire de Fondane, Celan trebuie să suporte lăuntric o epocă radical diferită a limbajului poetic și a spiritualității europene - o epocă, s-a spus, postbelică, post-umanistă, post-holocaust, post-iluzorie, consecință ineluctabilă a "doctrinelor raționale" interbelice. Cum au remarcat atîția comentatori, unicitatea și majestatea tragică a poeziei celaniene vine tocmai din cenușa unei experiențe limitată a nui rău istoric de neînchipuite proporții și a dispariției unei comunități - rău pe care Celan, scăpîndu-i ca prin minune, e "condamnat" să-l interogheze și să-l sublimeze indefinit, pînă la a se simți constrîns să se autosuprime.

Spre deosebire de Fondane, Celan e numai poet și duce o luptă dificilă numai cu sine, iar nu și cu restul mare al lumii. Extroversiunii și prolificității lui Fondane, Celan îi opune un caracter introvert și concentrarea maximă pe propria sa dramă interioară. Dacă poezia lui Fondane țîșnește din revoltă și ia forma tipicului multiplu orchestrat, poezia lui Celan urmează unei stingeri și aproximează solilocvîi tăcerea. Tonului tragic și scandării ample amintind de profetismul vetero-testamentar al primului, îi succede eliptismul abscons, post-traumatic al lui Iov modern în cazul celui de-al doilea.

Dacă poezia lui Fondane mizează pe o retorică lichidă, fluidă și tranzitivă, solidară cu drama colectivă a umanului generic pierdut în decăderea modernă, dimpotrivă poezia lui Celan se oferă calcinată și pietroasă, bîntuită de singularitatea insuportabilă a unei raportări individuale la o transcendență fără nume, absentă ori vidă.

Poeticitatea lui Fondane poate fi pusă sub semnul *exodului uman* modern, transformîndu-i pe toți dezrădăcinații planetei în *evrei ai celorlalți*. Cea a lui Celan poate fi așezată sub zodia *exilului interior* modern, reitînd dilema tipic iudaică a credinței fără încredere, dubitativă și revendicativă, transformînd într-un fel de *evreu al transcendenței* orice individualitate închisă în propria sa singularitate/singurătate, expusă unui Tu/Celălalt mut, opac, radical diferit. Dacă Fondane a murit fizic la Auschwitz, Celan a murit tot acolo, dar psihic, și sinuciderea sa din 1970 nu face decît să confirme o dispariție, o consumpție spirituală constantă, simptomatică nu doar pentru un singur individ, ci pentru o largă comunitate de spirite - iudaice sau nu - prinse în același tip de dramă spirituală.

ASTĂZI Celan a cîpătat o glorie mondială, în timp ce Fondane rămîne încă să fie descoperit - și această repartiție a faimei e probabil simbolică în sine pentru opțiunea de adîncime din dilematicul *Zeitgeist* contemporan. Evrei, poeți, exilați, victime ale unei istorii aberante, Fondane și Celan reprezintă, cum spuneam la început, doi versanți exponențiali ai spiritului cosmopolit european în momentul maximei sale plenitudini moderne, ilustrate de avangarda pancontinentală, dar coincizînd straniu cu disoluția sa catastrofică. Doi versanți complementari, în măsura în care Fondane se angajează mai ales pe *orizontală* exilului terestru, cu toate armonicele sale psihice dureroase, în timp ce Celan își sublimează drama exclusiv pe *verticală* exilului lăuntric, cu toate, sau în ciuda, înrădăcinării sale în realitatea raului istoric exterior.

Cred că tocmai prin aceste aspecte complementare, și prin marginalitatea condiției lor religioase, naționale, sociale de la care au plecat, ca și prin amestecul, metisajul cultural pe care l-au realizat în propria lor ființă și operă, Fondane și Celan ilustrează un anume arhetip al modernității artistice europene a acestui secol, prinsă într-o dramă care transcende limitele simplei creativități. Dacă e vreo morală de extras din experiența lor pentru poeții și intelectualii europeni ai prezentului - evrei și non-evrei, din Est sau din vest - aceasta ar putea fi că nu e nevoie să așteptăm schimbări politice periculoase sau catastrofa unui război pentru a tenta pe cont propriu brasajul cultural și sublimarea (măcar interioară) a frontierelor. Și că ar trebui să ne lăsăm modelați de mai multe culturi naționale, de mai multe limbi și tradiții spirituale, pentru ca din conflictul și echilibrarea lor justă, chiar dacă uneori dureroasă, să putem eventual reface în noi înșine unitatea pierdută a propriei noastre individualități și a universalității spiritului european.

Magda Cărneci

Text prezentat la colocviul internațional Paul Celan, organizat de Institutul Francez, Goethe Institut și Ambasada Austriei din Ucraina, la Universitatea din Cernăuți, iunie 1998.

PÂNZA DE PAIANJEN

AKUTAGAWA RYŪNOSUKE (1892-1927) nu este un scriitor de respirație largă. Se simte mult mai bine atunci când scrie povestiri, eseuri sau chiar povești, decât atunci când se angrenează în scrieri de lungă durată (ca în *Aru ahō no isshō* - *Viața unui nebun*, scriere autobiografică neterminată). Încântător amestec de tradiționalism și de modernitate, opera literară a celui al cărui nume îl poartă astăzi unul dintre cele mai importante premii literare din Japonia a devenit un port-stindard al scriitorilor care l-au urmat. Reprezentativ pentru literatura de *bundan*, Akutagawa este primul dintre literații japonezi care s-a pătruns realmente de cultura occidentală (absolvă facultatea cu o lucrare despre William Morris - *Wiriamu Morisu kenkyū*), fără să aibă absolut nici un contact efectiv cu Occidentul. Cititor atent și consecvent, Akutagawa citează frecvent din August Strindberg, Friederich Nietzsche, Gogol, Dostoievski, Flaubert sau Baudelaire - pe care îi cunoștea probabil din traduceri în engleză.

Kumo no ito - *Pânza de paianjen* - este o poveste pentru copii, cu o evidentă tentă moralizatoare și face parte dintr-o serie mai mare de astfel de scrieri din opera lui Akutagawa. Ignorate adeseori de critică, aceste texte sunt adevărate bijuterii literare din a căror frumusețe se pierde mult prin traducere. După cunoștințele mele, această poveste apare acum pentru a doua oară în limba română, prima dată fiind inclusă în volumul *Rashōmon*, în traducerea lui Ion Caraion. Ediția a doua a acestui volum (Ed. Marathon, 1994) nu mai conține și *Kumo no ito* printre piesele antologate. Acum, însă, ea apare pentru prima dată tradusă după originalul japonez.

Reproducere din „Bungeishunju” / martie 1996

1. IATĂ ce s-a întâmplat în ziua aceea. Marețul Buddha se plimba de unul singur pe malul Iazului Lotușilor Sacri din Paradis. Din mijlocul apei, florile albe ca niște giuvaeruri împrăstiau din pistilele aurii o mireasmă divină care umplea împrejurimile. În Paradis era dimineată.

Oprit pe marginea lacului, Prea-înălțatul Buddha și-a aruncat pentru un moment privirea Lui celestă în jos, printre frunzele lotușilor. Și, cum Iazul Lotușilor Sacri corespundea chiar fundului Infernului, iar apa era limpede-cristal, se vedea ca printr-un stereoscop priveliștea Râului Infernului și a Munților cu Ace.

Deodată, din colcăiala de criminali care umpleau Infernul, Augustii Ochi ai lui Buddha s-au oprit pe un oarecare Kandata, care se zvârcolea împreună cu ceilalți. Acest Kandata era un tâlhar care făcuse multe blestemății la viața lui: arsese case, ucisese oameni, dar, totuși, în urma lui rămăsese și amintirea unei fapte bune. Odată, pe când trecea printr-o pădure deasă, a zărit pe marginea drumului un paianjen mic. Kandata a ridicat piciorul ca să-l strivească, dar... “Nu, nu! Chiar dacă-i atât de mic, sigur are și el o viață. Să i-o iei așa, din senin, e, orice s-ar zice, demn de milă”, s-a răzgândit tâlharul. Și i-a lăsat paianjenul lui viață.

De cum l-a cruțat Kandata pe paianjenul din pădure și-a amintit Buddha că stătea pe malul Iazului, contemplând ce se petrecea în Infern. Dacă s-ar putea, n-ar trebui să-l ajute și El pe Kandata, ca o răsplată pentru unica lui faptă bună? Din fericire, uitându-se Prea-înălțatul la florile de lotus, văzu că Paianjenul Paradisului țesuse pe frunzele lor de culoarea jadului o superbă pânză argintie. Buddha a adunat-o cu grijă dintre lotușii albi-mărgăritar și a azvârlit-o jos, drept în fundul Infernului.

2. AICI, în Lacul de Sânge din Infern, când plutind la suprafață, când cufundându-se în adâncuri, se afla Kandata, printre ceilalți tâlhari. Orice ai face, oriunde te-ai uita, tenebre. Și pustiul inimii e și mai mare atunci când crezi că zărești ceva plutind vag prin întunecime și îți dai seama că nu sunt decât acele Munților cu Ace care strălucesc înfricoșător. De jur-împrejur domnește o tăcere de miez de mormânt, în care tot ce se aude sunt doar suspinele stinse ale tâlharilor pedepsiți. Cei căzuți aici sunt atât de sfârșiți de osânde la care sunt supuși încât nu mai au putere nici să se vaite. Așa că nici măcar marele tâlhar Kandata, scufundat în sângele Lacului de Sânge, nu mai făcea decât să se zbată și era deja pe punctul de a muri ca o broască.

Și atunci... iată ce s-a întâmplat. Ridicând absent capul, lui Kandata i s-a părut că zărește, spânzurat de cerul de deasupra Lacului de Sânge, prin întunericul tăcut, venind de departe, tare de departe, din Paradis, un fir argintiu de paianjen,

care lucea pal, înspăimântând ochiul. Fără să stea pe gânduri, Kandata l-a atins cu mâna și pieptul i s-a umplut de bucurie. Dacă s-ar agăta de el și s-ar cățara, cu siguranță ar evada din Infern. Ba nu, încet-încet poate ar ajunge chiar în Paradis. De-ar fi așa, adio, dusului cu forța la Munții cu Ace și adio scufundatului în Lacul de Sânge.

Animat de acest gând, Kandata s-a prins strașnic cu amândouă mâinile de fir și a început să urce din ce în ce mai sus. Era obișnuit cu așa ceva încă de pe vremea când fusese mare tâlhar.

Dar, cum între Infern și Paradis sunt câteva zeci de mii de ri*) și cum el încerca să urce mai repede, cățăraturul a devenit anevoios. Într-un final, Kandata a obosit atât de tare încât nu a mai fost în stare să se mai ridice nici măcar o singură dată în brațe. Cum nu avea altă soluție și cum trebuia neapărat să se odihnească, s-a oprit agățat la jumătatea firului și s-a uitat departe, în jos.

Acum, Lacul de Sânge în care își făcuse și el veacul până atunci se pierdea în tenebre, ca o dovadă că

evadarea lui meritase efortul. Chiar strălucirea înspăimântătoare a Munților cu Ace rămăsese undeva sub picioarele lui. Poate că, dacă urcase deja bucata asta, nu mai avea nici un motiv să se îndoiască de ieșirea lui definitivă din Infern. Înlănțuit cu mâinile amândouă de firul din pânza de paianjen, Kandata a spus cu o voce pe care nu și-o mai auzise de ani de zile: “Am scăpat! Am scăpat!” și a izbucnit în râs. Dar, aruncându-și ochii ca din întâmplare în jos... pe urmele lui, trăgându-se din răspuți în mâini, tot mai sus și mai sus, nenumărați tâlhari se cățarau ca furnicile pe fir. Când i-a văzut, mirat și înspăimântat totodată, Kandata a rămas așa, ca prostul, cu gura căscată, singuri ochii mai având puterea să se miște. Numai cu el și firul asta firav sta parcă să se rupă în orice moment, dar cum o să reziste la greutatea atâtor oameni? Dacă o să se rupă firul, toată strădania lui de până acum n-o să ducă decât la o cadere liberă acolo de unde a venit - în Infern. Asta ar fi într-adevăr îngrozitor. Pe când se gândea el așa, din fundul întunecat al Lacului de Sânge, tâlharii, în șir, cu sutele, cu miile, se cățarau din răspuți pe firul de paianjen. De acum încolo, orice ar face, cu siguranță că firul o să se rupă și el o să cadă.

Kandata a început să urle în gura mare: “Hei, tâlharilor! Asta-i firul meu! Pe cine naiba ați întrebat voi de v-ați urcat așa? Jos! Joos!!”

Și în acel moment s-a întâmplat. Firul, care până atunci nu avusese nimic, s-a rupt brusc cu o plesnitură puternică chiar din locul în care era agățat Kandata. Deci, nici Kandata n-a scăpat. Cât ai zice pește, tăind aerul și învărtindu-se ca un titirez, Kandata s-a prăbușit văzând cu ochii în străfundurile întunecate.

De atunci, în nopțile fără lună, pâlând slab, se mai vede pe cer restul firului din pânza Paianjenului Paradisului.

3. ÎN PICIOARE, pe malul Iazului cu Lotuși din Paradis, Marețul Buddha a privit întreaga tărâsenie de la un capăt la altul, dar când Kandata s-a prăvălit ca un bolovan în Lacul de Sânge, pe Augusta Sa Față s-a așternut o tristețe fără margini și Prea-înălțatul și-a continuat plimbarea. Încercarea lui Kandata de a ieși prin forțe proprii din Infern nu reușise și pentru inima nemiloasă de care dăduse dovadă primise o răsplată pe măsură și căzuse din nou în Infern. Dar, acum, el era o faptură demnă de dispreț în Prea-sfinții Ochi ai lui Buddha.

Însă lotușilor din Iazul cu Lotuși din Paradis nu le păsa de asemenea pricină. Florile albe ca niște giuvaeruri se legăneau ușor în jurul Augustelor Picioare și împrăstiau din pistilele aurii o mireasmă divină care umplea împrejurimile. În Paradis se apropia amiază.

(1918)

Prezentare și traducere din limba japoneză de George Șipoș

*) ri - veche unitate japoneză de măsură, egală aproximativ cu 4 km.

Stampă japoneză din epoca Edo

Gonzo

◆ Hunter S. Thompson (n. 1939) este scriitorul american care a inventat "jurnalismul gonzo", pe care l-a definit ca un amestec de "nou jurnalism", în genul celui practicat de Norman Mailer, Tom Wolfe etc., și de energie. După ce și-a petrecut un an în compania unei bande de motocicliști, a publicat în 1966 cartea *Hell's Angels*, care a stîrmit vii discuții, dar celebritatea avea să-i vină odată cu *Fear and Loathing and Las Vegas* (1971), o călătorie halucinantă în miezul visului american, narată sub efectul drogurilor. Thompson declara că a recurs la "nebulie în doze homeopatice pentru a supraviețui unor vremuri mai delirante decît el". Anarhist militant, a scris jurnalul campaniei prezidențiale din 1972 - *Fear and Loathing on the Campaign Trail*, iar articolele sale, publicate în "Rolling Stone" și în alte reviste, au fost adunate în 1979 în volumul *The Great Shark Hunt*. Ambiția lui a fost scrierea "marelui roman american", de tipul celebrului *Gatsby* al lui Fitzgerald, dar, din păcate, toate cărțile i-au deviat

către jurnalism, "din pricina prea marii apropieri de realitate" - după cum a afirmat el însuși. Realitatea lui: alcool, drog, nebunie. Cei care îl cunosc pe Hunter S. Thompson spun că nu-i zdrăvăn la cap. Va fi *The Rum Diary*, cartea sa foarte recent intrată în librării, "marele roman american"? "The Observer" se îndoieste. Din 1961, de cînd a început să scrie la ea, Thompson a anunțat regulat, timp de 15 ani, că mai are puțin și e gata, pînă cînd editorul, căruia i-a predat în sfîrșit manuscrisul, i-a declarat că e atît de proastă, încît nu va putea fi publicată decît, eventual, postum. Faptul că jurnalistul-gonzo n-a ținut cont de părerea editorului poate însemna că-și întrevăde sfîrșitul? - se întreabă mînos revista. Răspunsul ar putea fi că scriitorul, încă solid în ciuda exceselor, a fost atins și el de sindromul milenarist, de vreme ce a declarat că, în preajma anului 2000, dorește să fie congelat împreună cu locuința sa.

Casa somnului

◆ Jonathan Coe - care a fost și oaspete al angliștilor români, în 1996, la tradiționalele seminarii de la Oradea - a avut în ultimii ani o ascensiune spectaculoasă nu doar pe scara valorică a literaturii engleze contemporane, ci și pe plan european, ultimele sale două romane, *Testament după tipic englezesc* și, anul acesta, *Casa somnului*, fiind foarte bine primite de critica franceză și italiană. În Franța cel puțin, fotografia tinărului romancier poate fi des întîlnită în revistele literare cele mai exigente, iar satira mordantă din *Testament...* și finețea psihologică din *Casa somnului* sînt analizate pe spații largi. Iată un autor de tradus și la noi, de către editurile care ne-au obișnuit să pună la dispoziția cititorilor români, cu admirabilă promptitudine, cărțile cele mai bune ale momentului.

Ereticul

◆ Profesor de Drept, jurnalist și academician, scriitorul spaniol Miguel Delibes se bucură, în țara sa, la 78 de ani, de o solidă popularitate datorată celor peste 50 de titluri publicate pînă acum, în majoritate romane (dintre care, de un succes deosebit s-au bucurat *Drunul* - 1950, *Șoarecii* - 1962, *Frunza roșie* - 1962, *Cinci ore cu Mario* - 1967, *Sfîntii inocenți* - 1981 și *377 A* - 1987). Romanele lui Miguel Delibes își situau acțiunea în secolul nostru, avînd ca fundal evenimente petrecute în timpul vieții autorului. Acum el a scris pentru prima oară în lungă-i car-

eră un roman istoric, *Ereticul*, în care povestește cum a eliminat Inchiziția protestanții din Valladolid și amestecă personaje istorice reale cu altele fictive. "Nu cred că literatura istorică e azi la modă și nici că romanul meu aparține cu adevărat acestei categorii. Am făcut tot posibilul ca istoria să nu copleșească fabula. Orice carte, cu excepția celor SF, e istorică. Ale mele au un punct comun: toate spun povestea unor păguboși" - a mărturisit Delibes în "El País". Și a adăugat că cele 500 de pagini ale *Ereticului*, scrise în trei ani, "conțin toate experiențele mele trecute".

Adin, Kadîn

◆ *Numele tău e femeie* ("Adin, Kadin..."), se intitulează cartea semnată de scriitoarea, ziarista și cercetătoarea turcă Güner Ceylân, - un studiu consacrat femeilor care au depășit limitările impuse de societate, pentru a juca roluri importante în istoria turcă și mondială. Autoarea evocă viețile și realizările unor personalități feminine din toate domeniile, de la literatură și artă, la știință și politică, demonstrând rolul jucat de femei de-a lungul secolelor.

Expoziția Joël Ducorroy

◆ Muzeul de Artă Modernă și de Artă Contemporană din Nisa prezintă pînă la 10 ianuarie 1995 o expoziție consacrată creației artistului plastic Joël Ducorroy, născut în 1955 la Montreuil-sous-Bois. Începînd din 1981, artistul lucrează cu plăci mineralogice normalizate, material prelucrat într-o gamă cromatică industrială, întocmind un inventar ludic și umoristic al mediului vizual cotidian, saturat cu imagini și semne. Prin prezentarea a circa o sută de lucrări de pictură, fotografie, arhitectură etc., expoziția oferă vizitatorilor prilejul de a cunoaște universul acestui "artist plachetician", în care tautologia se transformă în mesaj poetic și umoristic. În imagine, una dintre fotografiile lui Joël Ducorroy.

La Nicosia, în noiembrie

ULTIMA lună a toamnei - când soarele, după ce a biciuit nemilos insula timp de mai multe luni în sir, se resemnează și devine, în sfîrșit, mai îndurător - constituie un moment de vîrf pentru activitatea culturală din capitala Ciprului. Vizitatorul străin, dar mai ales locuitorul Nicosiei se află într-adevăr în mare încurcătură în fața avalanșei de evenimente la care ar dori să participe. Spi-cuim, la întîmplare, câteva din opțiunile oferite: săptămîna culturală prilejuită de aniversarea a 100 de ani de la nașterea lui Federico García Lorca, care se încheia cu un simpozion consacrat relațiilor spaniolo-cipriote, vernisajul a numeroase expoziții care culminează, spre sfîrșitul lunii, cu deschiderea expoziției "Picasso gravorul", în cadrul căreia erau reunite 156 de gravuri ale celebrului artist, spectacole de teatru ("vedeta" sezonului era o producție muzical-teatrală inspirată din opera dramatică și poetică a scriitorului german Brecht realizată de Teatrul Național), de balet (Baletul de Stat din Sankt-Petersburg întreprindea un triumfător turneu în insulă), concerte, conferințe de tot felul și, nu în ultimul rînd, lansări de carte (volumul de poeme

atmosfera plină de căldură datorată în primul rînd ospitalității fără cusur a gazdelor, dar și receptivității oaspeților față de creația literară din insula Afroditei, au fost abordate probleme complexe, mergînd de la controversate aspecte teoretice ale traducerii (comunicările prezentate de catalanul Alexis Eudald Sola, profesor la Universitatea din Barcelona, de directoarea Editurii "Romiosyni" din Köln, Niki Eideneier, de italianul Michele Ianelli, de Andreas Hatzisavvas, profesorul de sorginte cipriotă de la Universitatea din Nancy, de Stathis Gauntlett, de la Universitatea din Melbourne, de poeta și traducătoarea cipriotă Niki Ladaki-Filippou) pînă la cele mai diverse detalii practice ale acestei activități (atenienii Karolos Mitsakis, Marios Byron Raizis și Kostas Evangelidis, toți trei profesori la Universitatea din capitala Greciei, americanii Theofanis Stavrou, profesor de origine cipriotă la Universitatea din Minnesota și editor al unui monumental "Modern Greek Studies Yearbook", și David Roessel, Evangelos Konstantinou, profesor la Universitatea din Würzburg și editor al revistei "Filia"/Prietenia s.a.). Majoritatea participanților europeni au stăruit

închinare mării de Kleri Anghelidou - una dintre cele mai vibrante voci lirice ale Ciprului de azi, pînă nu de mult ministru al Educației și Culturii - lansat în prezența șefului statului, președintele Glavkos Klerides, a Arhiepiscopului Ciprului, preafericitul Hrysostomos, și a unui numeros public, a prilejuit o seară poetică și muzicală de neuitat). Vizitatorul român avea bucuria să constate că acest bogat program fusese deschis cu o manifestare românească: la Centrul Cultural Poarta Famagustei, în sala Melina Merkouri, Ambasada României (însărcinat cu afaceri: Florian Unchiășu), în colaborare cu Serviciul Cultural al municipalității, a organizat o expoziție de pictură românească și de artizanat, asociată cu un izbutit spectacol folcloric susținut de ansamblul "Doina".

Serviciile Culturale din cadrul Ministerului Educației și Culturii (director: Stelios Hatzistyllis) - care constituie, de regulă, inițiatorul, organizatorul și principalul sponsor al majorității evenimentelor culturale - au avut inspirată idee de a realiza, la mijloc de noiembrie, un simpozion al traducătorilor din literatura cipriotă (responsabil: Ghiorgos Moleskis, el însuși un distins poet și traducător). Au răspuns generoasei invitații 22 de reprezentanți (profesori universitari, traducători, editori) din 13 țări de pe trei continente (2 din America de Nord - S.U.A., unul din Australia și 19 din 11 state europene - 4 din Grecia, câte 2 din Franța, Germania, Italia, România, Spania, câte unul din Bulgaria, Olanda, Rusia, Suedia, Ungaria), carora li s-au adăugat 3 specialiști din țara gazda.

În sala medievală Kasteliotissa, în

asupra situației talmăcirilor din literatura cipriotă în țările lor. Comunicările lor au oferit o panoramă a acestei activități în Bulgaria, în Franța (traducătoarea pariziană Josette Doron, președintă a "Asociației Prietenilor Greciei și Ciprului" și directoare a Editurii "Hellinika Hronika", aniversa 21 de ani de activitate pe tărîmul literelor elene și cipriote), în Italia (Nicola Forenza, reprezentant al Editurii "Argo" din Roma), în Olanda (profesorul Hero Hokwerda de la Universitatea din Groningen), în România (unde au fost realizate, de-a lungul celor 38 de ani scurși din momentul stabilirii relațiilor diplomatice, nouă cărți și numeroase traduceri din literatura cipriotă apărute în presa literară), în Suedia sau în Ungaria (reprezentată de scriitorul Papp Arpad, traducătorul lui Alexis Zorbas în limba maghiară).

Schimbul de opinii a fost benefic de ambele părți: gazdele au constatat cu plăcută surprindere că literatura cipriotă - acest capitol distinct al literelor elene care s-a impus, prin originalitate și culoare, ca a doua voce majoră a elenismului -, devine astăzi o prezență tot mai pregnantă în diverse colțuri ale lumii, iar oaspeții s-au incredințat de disponibilitatea forurilor cipriote de a sprijini cât mai eficient promovarea literelor cipriote în propriile țări.

În ciuda efervescenței culturale și a blîndeții soarelui, vizitatorul Nicosiei de la mijloc de noiembrie nu putea, firește, face abstracție de prezența "liniei verzi" - dureroasă obsesie a creației literare cipriote din ultimii 24 de ani - care amintea că rana Ciprului rămîne încă deschisă.

Elena Lazăr

Revista revistelor

Cortázar la Gaudeamus!

Am mai scris în revista noastră despre diletantismul unor tineri angajați la cotidiene ca jurnaliști. Nu știm cum și dacă au fost școliți pentru această profesie ce presupune, dacă nu aptitudini speciale, cel puțin o bună cunoaștere a limbii literare și o cultură generală temeinică. Or, limbajul găștilor de cartier în care își redactează acești tineri materialele, vulgaritatea și primitivismul gândirii, predilecția pentru subiecte mizerabile și birfe prostești denotă incultură și mărginire. Nu gusul publicului căruia i se adresează le impune "stilul", ci acesta este chiar nivelul lor. Altceva nici nu pot. Iar cei care supervizează materialele intrate în pagini; toată armata de șefi și "capete limpezi", despre care s-ar presupune că au fost aleși după experiență și competență jurnalistică, au cam aceleași "formație". (În paranteză fie spus, cele mai bine scrise materiale sînt cele preluate și adaptate din publicații străine, fără nici o precizare a sursei, și sembrate fără scrupul de traducător, deși aceste articole au autori). ♦ Faptul că persoanele angajate pe posturi de ziariști au un bagaj cultural mic și "urechist" iese ca uleiul la suprafață atunci cînd nu mai e vorba de violuri, prostituate, manechine și VIP-uri de sătră. Iată, de exemplu, în *EVENIMENTUL ZILEI* de luni, 30 noiembrie, o relatare cu titlu mare, pe pagina a doua: *Julio Cortázar la Tîrgul de carte Gaudeamus*. Cineva, pe nume Bogdan Tamaș, ne informează că, în urmă cu o zi, "la Editura All a avut loc lansarea cărții lui Julio Cortázar, *Cît de mult o iubeam pe Glenda* - în prezența autorului. Postfața volumului poartă o semnătură celebră: Mario Vargas Llosa". Că volumul de povestiri tradus de Luminița Voina-Răuț la Editura Alfa se numește *Cît de mult o iubim pe Glenda* și că semnătura celebră e "purtată" de prefață și nu de postfața -

trecem cu vederea. Nu putem face același lucru cu afirmația - scoasă și în titlu de importanță ce era - că Julio Cortázar a fost prezent la lansare. I-ar fi fost destul de greu să vină, fiindcă e mort din 1984. Opera lui a fost în bună parte tradusă în românește, e un scriitor uriaș și a fost mult comentat în toată presa culturală de la noi, astfel încît informația de domeniul paranormalului semnată cu seninătate de acest Bogdan Tamas dovedește nu doar că n-a citit nimic *de și despre* Cortázar, ci că nici la lansarea despre care scrie nu a participat. Acest mod de a face gazetărie-Caracudi, cu subiecte "din Cișmegiu" sau după faxuri primite la redacție, e din păcate, foarte răspîndit. Semnificativ e și că nici unul dintre cei care au supravegheat ziarul în acea zi (sînt trecuți în casetă: redactor-șef de număr - Radu Preda, secretar general de redacție - Cristian N. Popa și trei responsabili de număr - Mihaela Bălea, Liviu Șerbănescu și Ovidiu Zară), n-a sesizat timpenia. Școlile astea *superioare* de jurnalistică, din care ies pe bandă rulantă, tot așa șmecheri cum au intrat, băieți și fete care se joacă de-a reporterii de scandal, ar trebui să-i filtreze periodic prin teste de cultură generală și, neapărat, de corectitudine. Nu doar gramaticală. ♦ Ne-am întins prea mult cu acest subiect ce ne înțepă zilnic ochii și ne-a rămas prea puțin loc pentru hrana substanțială - revistele literare adunate la redacție. Pînă săptămîna viitoare, cînd ne vom ocupa de ele, reproducem din *VIAȚA ROMÂNEASCĂ* nr. 7-8 cîteva frînturi din "provocațiunea" d-lui Al. Paleologu, intitulată *Cui îi e frică de Andrei Pleșu?*: "remarcați, vă rog, ce alarmă, ce inconfort, ce bănuieți și ce spume provoacă apariția unui om inteligent. Împotriva lui nu se coalizează numai toți proștii, dar și foarte mulți neproști. Adică, să zic așa, oameni inteligenți, fără statut. Adică nesiguri de ei. Coaliția acestora împotriva inteligentului se organizează spontan și funcțional. E o greșeală a crede că prostul nu știe că e prost. Ba, o știe foarte bine și de aceea este așa de anxios și ostil în prezența inteligentei. [...] În zadar un om de bună credință și lucid ar demonstra simplu și clar adevărul că un prost nu poate fi om de caracter, ci doar căpățînos! Chiar dacă unii oameni inteligenți, nu puțini, se dovedesc în anumite situațiuni lipsiți de caracter, sau fricoși, sau chiar lași, nu e mai puțin valabil că e imposibil să ai caracter dacă n-ai inteligență. Nu pot demonstra cu argumente, dar, dacă suntem atenți și cu mintea netulburată, lucrul acesta este evidența însăși."

Evenimente în "Ziua"

"Aseară, la Ateneul Român, Alianța Civică a adresat clasei politice românești un disperat apel la trezire." scrie dl Petre Mihai Băcanu în *ROMÂNIA LIBERĂ* din 30 nov. Apelul Alianței Civice e în multe privințe remarcabil, dar nu depășește datele unui simplu apel. E adresat adică tuturor și nimănui. Pornind de aici, dl Băcanu agită un evantai al bunei înțelegeri în care, după părerea sa, actuala coaliție

LA MICROSCOP

Trenul lent al totalitarismului

ÎN TIMP ce România se apropie de o curbă periculoasă a economiei sale, în lumea politică se vorbește din nou despre alegeri anticipate.

Problema e că dacă România nu va izbuti să intre cu bine în această curbă, căderea economică ar putea aduce rezultate politice dintre cele mai nenorocite cu putință.

O campanie electorală în timpul unei crize economice profunde poate duce la conflicte mult mai mari decît simplele dispute verbale. Conflicte în care, indiferent cine va cîștiga, imaginea de stabilitate politică a României ar putea fi mai rău maculată decît a fost după mineriade.

Despre așa-numitul "colaps" se vorbește cu prea multă seninătate în lumea politică - poate din pricina unei lipse de imaginație, poate, cu certitudine, și din lipsa experienței în gestionarea unor crize care în Bulgaria sau Albania au dus la mari explozii sociale. E cu putință însă, pe de altă parte, să existe forțe politice interesate în provocarea unei situații explozive. Din ce motiv și cu ce cîștig, acestea sînt întrebări care au nevoie mai întîi de o analiză politică mai cuprinzătoare și de evidențe care lipsesc autorului acestui microscop.

În principiu, problema "colapsului" economic, despre care se vorbește cu tot mai multă insistență, ar trebui să depășească prin acuitate atît divergențele dintre putere și opoziție cît și disputele de cluburi politice din rîndurile partidelor de guvernămînt.

Guvernul Radu Vasile se îndreaptă la această ora, cu o viteză care nu-i aparține, dar de care e făcut răspunzător, spre curba fatală a economiei românești. Locomotiva pe care o conduce azi premierul Radu Vasile se avîntă spre un eventual

colaps după ce și-a luat viteză în toți anii de amîinare a reformei și de așa-zisă relansare a economiei, care n-a făcut decît să crească viteza locomotivei pe care premierul încearcă s-o frîneze, pentru a lua curba periculoasă care ne așteaptă.

Trenul pe care acum îl conduce Radu Vasile e încărcat nu numai de oameni politici, ci și de alegători. Dacă premierul nu izbutește să ia curba economică, trenul pe care îl conduce poate ajunge în plin cîmp. Iar în clipa în care se va produce acest accident, cu greutate de catastrofă, premierul se va prăbuși, poate, dar trenul în care se află el îi va aduce în cîmpul neprevăzutului și pe politicienii care mizează în existența unei căi care să-l arunce din tren numai pe premier.

Trenul pe care îl conduce azi Radu Vasile își poate încetini mersul doar dacă premierul mișcă macazul reformei. Un macaz care a apucat să ruginească în doar cîteva luni, după ce a părut perfect funcțional vreme de șase-șapte ani, cît nu a tras nimeni de el.

Macazul reformei a ajuns, acum, o problemă filozofică pentru unii comentatori, deși, ca fapt de viață, el ține de curajul de a-l schimba.

Dacă Radu Vasile va urni macazul reformei, sînt destule șanse ca locomotiva pe care o conduce să iasă de pe șine, dar fără a duce tot trenul după ea.

În schimb, dacă se va ajunge la alegeri anticipate, atît premierul cît și politicienii care cred în democrație ar putea ajunge în situația în care ultimul tren al totalitarismului să treacă pentru un timp pe linga ei.

Cristian Teodorescu

pierde teren "din cauza certurilor interminabile, provenite din duplicitatea unei părți a ei." Cu alté cuvinte, după doi ani de guvernare în comun, dl Băcanu acuză de duplicitate pe unul dintre parteneri, deși problema guvernării poate fi, la drept vorbind, împărțită între contribuțiile miniștrilor de diferite culori politice. ♦ "Și așa sîntem o țară împărțită în două" mai notează editorialistul *României libere*, ignorînd că această împărțire e mai numeroasă, în urma retragerilor din CDR. Dar tot dl Băcanu, în editorialul său scrie: "Cu larghețe, Apelul AC atrage atenția că este foarte tîrziu, dar nu prea tîrziu." După care d-sa se adresează clasei politice cu somația de a cere sprijinul societății să promoveze clasa mijlocie, neuitînd categoriile defavorizate și de a nu uita de ceasul deșteptător al alegerilor. Cu alte cuvinte, în finalul unui articol în care dl Băcanu e de acord cu concluziile raportului anual al Comisiei Europene că România scîrție economic și că trebuie accelerat ritmul reformelor, tot dl Băcanu ia înapoi acordul său pentru reforme, închipuindu-și că ele se pot face fără sacrificiile clasei mijlocii și ale defavorizaților. ♦ Dacă problema reformei ar fi fost aceea pe care o discută dl Băcanu, ea ar fi fost de multă vreme gata. Or, încă o dată, Alianța Civică își manifestă prin editorialistul *României libere* atașamentul față de reformă în principiu, dar nu și față de reforma practică, aceea care înseamnă măsuri dureroase, scăzînd numărul de

voturi. ♦ Mai toate ziarele au anunțat săptămîna trecută că guvernul va cere în curînd votul de încredere al Parlamentului pentru măsurile reformatoare pe care intenționează să le ia. De fapt, anul trecut, cam în aceeași perioadă, guvernul Ciorbea începea să-și pună problema bugetului, ceea ce se pare că va face și guvernul Vasile cu deosebire că acesta din urmă e ceva mai grăbit. Dacă opoziția nu va ieși din greva parlamentară și, deci, nu va lua parte la discuțiile despre reforma propuse de premier, o eventuală cădere a cabinetului Radu Vasile va pica în exclusivitate pe umerii coaliției aflate la putere. ♦ Cum tot se simte criza politică, *ZIUA* lucrează din grosimea literelor de pe pagina întîi pentru a provoca false evenimente. SE RIDICĂ LEGIONARI! spune acest ziar în prima pagină, după care, în pagina a treia, ni se propune un reportaj despre cîteva zeci de legionari care s-au adunat la Tîncăbești și care au făcut și declarații politice. Or, titlul din prima pagină din *Ziua*, cel cu ridicarea legionarilor, trimite, într-un fel, la dorința ca aceștia să se ridice, deoarece faptul în sine e nesemnificativ. Dar, pe de altă parte, un asemenea titlu poate deveni un semn că o eventuală ridicare a legionarilor are pe ce se bizui, dat fiind acest titlu. *Ziua* ar trebui să-și ia distanța față de aceste posibile intertări pentru a nu părea un ziar provocator, cu aparență că oferă știri (sau dezvăluiri) de ultimă oră.

Cronicar

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 39.000 lei; 6 luni - 78.000 lei; 1 an - 156.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„R.H. PRINTING” SRL
Calea Plevnei 114, sector 1
București

**24 pag - 3.000 lei
La redacție: 2.000 lei**